

**ДРУШТВО БИБЛИОТЕКАРА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ**
Library Association of Republic of Serbia

БИБЛИОТЕКАРСТВО СРПСКЕ

Часопис из области библиотекарства и
библиотечко - информационе дјелатности

Librarianship of Srpska
Journal of Library Information Function

Година IV - број 3-4

Вишеград, 2013.

Друштво библиотекара
Републике Српске
Library Association of Republic of Serbska

Вишеград, 2013.

БИБЛИОТЕКАРСТВО СРПСКЕ
Часопис из области библиотекарства
и библиотечно-информационе дјелатности

Librarianship of Serbska
Journal of Library Information Function

Редакција часописа
Др Милена Максимовић
Др Александра Вранеш
Мр Жељка Комленић
Мр Хелена Лајшић
Мр Јелена Слагало
Мр Срђан Живановић
Биљана Билбија
Драган Мићић
Љиљана Кнежевић

Главни и одговорни уредник
Љиљана Кнежевић

За издавача
Стојка Мијатовић

Часопис *Библиотекарство Српске* излази уз подршку
Министарства просвјете и културе у Влади Републике Српске

ЧИТАЊЕ У САДАШЊЕМ КОНТЕКСТУ УСПОСТАВЉАЊА КУЛТУРЕ И ПИСМЕНОСТИ¹

Сажетак: У раду ћемо говорити о значају промоције читања у садашњем контексту културе и писмености. Бавићемо се и утицајем компјутерске технике и интернета на развој културе и понашања читалаца. Представићемо добре примјере кампање за промоцију читања које се води код нас и у нашем окружењу. Ти пројекти су у неким државама помоћни од стране надлежних Министарстава или реализовани у сарадњи са међународних организацијама, библиотекама и другим институцијама. У том смислу говорићемо и о националној културној политици и досадашњим резултатима у Републици Српској. Истраживање читања и нових читалачких навика има за циљ подстицање библиотека и других институција за успостављање новог приступа промоцији читања.

Кључне ријечи: библиотекарство, промоција читања, културна политика, јавне библиотеке

Културна политика и промоција читања

У покушају да истражимо каква се културна политика води по питању промоције и подстицања читања у БиХ и Републици Српској, и какви су досадашњи резултати, одлучили смо се за доступне податке које можемо претражити путем интернета. Нашој пажњи је било интересно посматрање и ближег окружења у циљу поређења и представљања добрих примјера из праксе. Кампања за

¹ Излагање на Стручном скупу *Корисници савремене библиотеке*, Јахорина 19-20. април 2012.

промоцију читања која се води у сусједним земљама је интересантна и немамо намјеру да је оцјењујемо, али ћемо поменути необичне и оригиналне активности. Видљиво је да су пројекти који се односе на промоцију читања различито подржани. Неки су имали подршку од стране надлежних Министарстава или само реализовани у сарадњи са међународних организацијама, библиотекама и другим институцијама. Пројекти су иницирани и међународним документима *Манифестом за јавне библиотеке* и *Смјерницама за библиотеке о истраживању и праћењу писмености и читања*². Циљ је подстицање библиотека и других институција у организацији за промоцију и истраживање читања и писмености у властитим срединама.

Дошли смо до веома скромних података у Републици Српској. Пошто смо могли да претражимо само активности 11 библиотека које имају свој сајт, од 49 јавних библиотека (в. Давидовић 2008), колико се спомиње у РС схватили смо да су и промоције читања слабо медијски пропраћене. Дугорочни програми подршке промоцији читања на националном плану у Републици Српској нису исказани. Библиотеке су остваривале појединачне програмске садржаје, али они у широј јавности нису остали запажени. Културна политика нема дугорочни план подршке промоцији читања.

Циљ нам је био да покушамо сагледати ново успостављени контекст културе у коме библиотеке треба да нађу своје мјесто. Посматрање читања и писмености захтијева једну детаљнију анализу, што би био задатак једне друге врсте активности. Тај проблем можемо посматрати са

² Lesley Farmer and Ivanka Stricevic :Using research to promote literacy and reading in libraries: Guidelines for librarians. IFLA Professional Reports 125 Publisher. Copyright 2011 International Federation of Library Associations and Institutions. Доступно на: <http://www.ifla.org/files/hq/publications/professional-report/125.pdf>. [очитано: 1.03.2012]

библиотечког аспекта кризе читања и смањеног броја корисника у библиотекама. Нећемо се оријентисати на одређене циљне групе него фокусирати на општи приступ проблему. Тема је веома интересантна, како са становишта значаја читања, тако и са становишта успостављања новог културног контекста и писмености. Овим радом желимо скренути пажњу на потребу једног озбиљнијег истраживања у том домену и активирања одређених институција за финансирање таквих пројеката. Искуства економски јачих и организованијих земаља могу нам бити узор, али не и путоказ како изабрати сопствени пут према стању у коме се налазимо.

Сам наслов рада нас упућује на један нови културни миље у коме библиотеке треба да траже свој израз и мјесто. Свака промјена друштвеног система и нови економски поредак захтијева и нови начин дјеловања у библиотекарству. Настале промјене у систему образовања захтијевају и реформисан рад библиотека. Највјероватније узроке постојећег стања можемо тражити у недовољној професионалности и мотивацији запослених, односу државе према проблему подстицања и финансирања библиотека, као и приступу укупној проблематици развоја савременог библиотекарства. Професионално се највише бавимо практичном реализацијом текућих послова у библиотекама, а мало пажње се посвећује научном и истраживачком раду у библиотекарству, као и подстицају младих генерација које ће нам помоћи у остварењу достојног статуса у друштву. Посматрање проблема у библиотекарству без социо-културног контекста, који тражи мишљење социолога, педагога, психолога, политолога, књижевника и многих научника који би говорили о феномену читања у садашњем времену, за библиотекар је једнострано.

Можда нам је садашње друштво поставило и сувише сложен приступ проблему читања у данашњем времену, а

и питање успјешне организације у том правцу. Пресликавање примјера из сасвим различитих економско развијених средина није увијек добро. Проналажење личног пута који ће представите сву нашу оригиналност и културну традицију, поучени добрим искуствима других, могу нас представити у виртуелном свијету.

Позитивно је стасавање једне нове генерације информатички образованих библиотекара, којима треба омогућити запослење, тимски рад и реализују нових идеја. Држимо се већ дугог превазиђеног концепта рада, маргинализовани смо од стране финансијера и са малим ентузијазмом покрећемо нове идеје.

Библиотекарство је на путу потпуне реформе као и образовање. Сви потребни документи су временом доношени, завршене су и анализе стања у култури. Тако у задње вријеме имамо осим *Програма Култура (2007 – 2013)*, усвојену и *Анализа стања културних индустрија у Републици Српској*³. У свим стратегијама се минорно помињу промјене у библиотекарству, без јасне визије у ком правцу и на који начин се то може извести⁴. *Закон о култури* као и нови *Закон обимљотечкој дјелатности* су у припреми и јасан је приједлог за усклађивање националне политике у култури са глобалним процесима и тенденцијом промјена које ће настати.

Промјена формата књиге као услов новом приступу читању

Када размишљамо о савременом библиотекарству, осим интернета и увођења нових технологија, које су библиотекарству донијеле револуционарне промјене, морамо

³ Доступно: <http://ekulturars.com>

⁴ *Стратегија развоја културе Републике Српске 2010-2015*. Види : <http://ekulturars.com/strateski-i-planski-dokumenti,104.html>

се осврнути и на нови изглед формата докумената. Оно што нашу дјелатност чини различитом, а нарочито у односу на досадашњи традиционални приступ, је сигурно савремена организација дјелатности и нови начин приступа информацијама који ствара и нове навике, алтернативна мјеста и програме. По мишљењу већине теоретичара библиотеке ће у будућности сачувати и класично мјесто, то јесте зграду, као основно мјесто приступа, али начини на који ће функционисати су велики изазов (Горман 2007). Експерименти, провођени у Америци, а односе се на библиотеке које би радиле са једним запосленим библиотекаром, уз употребу савремене технологије и дигиталних докумената, нису дале праве резултате. Оно што ће увијек бити неопходно је сигурно тим стручњака који ће стајати иза тих производа, а њихово учешће се односи на обраду и припрему информација. (Кнежевић 2002).

Читање као дио процеса образовања и развоја друштва остаће актуелно без обзира да ли се ради о штампаној или електронској књизи. Начин приступа је различит и ствара нове навике, а и карактере личности. Појава електронских књига је један од највећих индикатора утицаја технологије на културу. Јавне библиотеке у свијету већ годинама пажљиво прате овај тренд и врше позајмљивање електронских књига без икакве надокнаде. Неопходно је да се обезбиједи предуслови, а то су да члан библиотеке поседује специјални софтвер на рачунару, мобилном уређају или читачу е-књига.

На нашим просторима, задњих година, дошло је до спорог приближавања библиотека новим садржајима и едукације за њихово кориштење. Електронска књига још није довољно приступачна, а ни електронски читачи. Покушаји пиратских електронских књига имамо на сајто-

вима разних понуђача, који су покушали на нашим просторима да пруже неки корак у том смислу⁵.

Извршни директор највеће књижаре Амазон-а, Jeff Bezos, наводи да су е-књиге раније него што се очекивало премашиле број штампаних књига. Он наводи да купци у последње време радије бирају е-књиге у формату за Киндле читаче, него штампана издања, те да су се они надали овоме, али да нису мислили да ће се то тако брзо догодити. Амазон продаје штампане књиге већ 15 година док су Киндле књиге у продаји нешто мање од четири године. Амазон не објављује финансијске податке али се наводи да је продато три пута више Киндле књига од почетка ове године него када је у питању исти тај период у току прошле године.⁶

Замјена штампаних књига за електронске књиге дјелује примамљиво, али иако велики број људи не жели да је прихвати. Разлози су већином због тога што људи воле да држе штампану књигу у рукама или сматрају да су е-читачи сувише компликовани и скупи за употребу.

Социо-културни простор у коме живимо много је више оптерећен економском кризом, транзицијом и глобалним процесима, у коме је тенденција на равноправном приступу информацијама.

Примјери из праксе

У БиХ је 2008. године покренут пројекат под покровитељством Мисије OSCE-а, Centra za suvremenu umjetnost Sarajevo i ВНТ1 под називом *Чунај БиХ*. Организована је кампања читалачке културе у сврху афирмације

⁵ Baneprevoz: Naš cilj je da približimo knjigu ljudima, omogućimo brži i lakši pristup raznoj literaturi, kao i da pomognemo edukaciju kroz razne zanimljive sadržaje./ <http://www.baneprevoz.com/marketing>.

⁶ <http://ecitaci.blogspot.com/p/elektronske-knjige.html> [16.11.2012].

читања и опште културе у БиХ. Кампања је реализована у више библиотека у мањим мјестима у Федерацији БиХ, а и неким у Републици Српској као у Бањој Луци и у Народној библиотеци у Петрову. Како популарност интернета, као мултидисциплинарног медија наставља да расте, људи широм свијета, па тако и у БиХ, у потрази за информацијама све мање пажње посвећују књигама, сматрају у ОЕБС-у и додају да је циљ кампање оживљавање културе читања и истицање важности коју књиге и библиотеке имају у градовима широм БиХ.⁷ Подршку акцији пружили су БХТ1, Центар за савремену умјетност (СЦЦА) из Сарајева и Фонд за отворено друштво за БиХ. Пројекат се реализује и на телевизији *ЧИТАЈ ВиН ДОМАЋА ЛЕКТИРА*.

Друштво библиотекара Републике Српске је поводом дана библиотекара 3. 09.2010. уз остале активности пропорицило истицање и штампање џамбо плаката: *ПОСТАНИ № 1! ЧИТАЈ*. Тако је и симболично дат допринос промоцији читања. Многе библиотеке су организацијом појединачних манифестација давале задњих година свој допринос афирмацији читања, али ти подаци нису видљиви.

Матична библиотека Источно Сарајево у сарадњи са ГЕТЕ Институтом 31. марта 2010. године организовала је семинар под називом *Унапређивање читања*. Предавач је била госпођа Sabine Mähne из Берлинског центра за литературу за дјесу и омладину "LesArt". Семинару су присуствовали библиотекари са матичног подручја, гости из ГЕТЕ Института и Библиотеке Сарајево. Друга значајна манифестација је организована поводом обиљежавања међународног дана писмености *На слово На сломо*. Пројекат је успјешно ре-

⁷ Доступно: http://www.bibliotekapetrovo.com/_sgg/fl0000.htm Акцију је подржао Центар за савремену умјетност у Сарајеву, ОЕБС, Фонд за отворено друштво ВиН

лизован и медијски пропраћен. Масовност су постигли и оригиналним пројектом *Фестивал бајки* који је окупио велики број младе популације. Медијски изванредно покривена ова манифестација по броју учесника излази из граница Републике Српске.⁸

За Медијску кампању и промоцију културе читања Народна библиотека Србије је промовисала слоган *Ко чита победљује! Ко čita pobeđuje!* Овај слоган је био истакнут на необичном мјести чак и на фудбалском стадиону. Друга реализована активност, у сарадњи Народне библиотеке Србије и Радио Телевизије Србије, јесте емитовање телевизијског рекламног цингла *Ко чита побеђује* у трајању од 10 секунди на програму РТС-а. Ова кампања је саставни део ширег програма који је покренуло Министарство културе Републике Србије под називом *Година књиге и језика*. Током године књиге и језика која је започела 23. априла 2010. планиран је још низ различитих промотивних активности са истим циљем - подстицање културе читања и преношење поруке да они који читају боље разумеју свет и спремнији су на све његове изазове. Оне који читају теже је савладати, они лакше и брже савладавају препреке и проблеме. Истраживање тржишта књига у Србији је за Народну библиотеку Србије организовало, спровело и координирало предузеће МС Most - KnjigaInfo.com, у периоду септембар - октобар 2006.⁹

Оригиналан је познати пројекат Библиотеке града Београда под слоганом *Трамвај звани књига*. „Поводом 50. Сајма књига у Београду Библиотека је желела да поред уобичајених сајамских активности да свој допринос промовисању литературе на један необичан а иновативан начин. Наша идеја је била да, уз сагласност ГСП-а, један трамвај број 13, који саобраћа на релацији Беко - Баново

⁸ Доступно : <http://www.matbibli.rs.ba/>

⁹ Доступно: <http://www.nb.rs/pages/article.php?id=14233>

Брдо буде адаптиран у *трамвај од књига*. Трамвај је саобраћао за време трајања Сајма, али (услед позитивног одјека) и два месеца по његовом завршетку. Ентеријер трамваја је био урађен тако што смо поставили књижевне часописе, каталоге издавача, пропагандни материјал Библиотеке... Возач трамваја је носио мајицу и качкет Библиотеке. Такође, озвучење у трамвају је било адаптирано за пуштање поетских и литерарних аудио записа које смо набили из архива Радио Београда. Тиме смо свим путницима скренули пажњу на велику књижевну манифестацију која је била у току.¹⁰

У скорије вријеме одржано је врло интересантно јавно читање три драме, међу којима је и *Коначна истина – Олга и Павле Карађорђевић*, Верослава Ранчића, које је театар *Мадленианум* у Земуну организовао 7. јула 2011. године. У великом глумачком ансамблу кнежевски пар представили су глумци Тихомир Станић и Вања Милачић, а поред њих учествовали су и Милош Тимотијевић, Милица Јанкетић, Свјетлана Кнежевић, Дејан Ђуровић, Драган Вујић и други. Посебан куриозитет ове уметничке вечери је наступ кнегиње Јелисавете Карађорђевић, кћерке кнеза Павла и кнегиње Олге, која ће говорити пролог и епилог комада¹¹. Представљајући ове комаде гледаоцима и љубитељима драмске литературе управа *Мадленианума* жели да послушне расположење публике о насловима који су озбиљни кандидати за продукцију представе у наредној сезони.¹²

У Хрватској нам се учинило веома интересантна кампања 24-сатног читања под називом *'7 gradova čita 7 dana*

¹⁰ Доступно: <http://www.bgb.rs/centralna/>

¹¹ Доступно: <http://www.princesselizabeth.org/?p=3332>

¹² Јавна читања нових драма у Мадлениануму. Доступно: <http://www.politika.rs/rubrike/kultura-i-zabava/Javna-citanja-novih-drama-u-Madlenianumu.sr.htm>

(*i noći*)'. У читалачком маратону у коме се читало 24 сата наглас, а могли су учествовати сви заинтересовани као читачи или слушаоци.¹³ Манифестација је имала велики одзив и популарност, тако да је постигла свој крјњи циљ, а то је промоција читања.

Мјесто и улога јавне библиотеке у подстицању читања

Уочавајући ове по идеји и начину извођења различите пројекте, можемо примјетити да им је основни циљ исти, а то је подстицање и промоција читања. Када погледамо ко су све организатори ових програма видјећемо да иза њих стоје већином појединци и по нека институција. Национално опредјељење и стратегија за овако значајан пројекат, који не може бити повјерен само библиотекама, него библиотеке могу у њему учествовати у подстицајном дијелу својих програмских садржаја, требало би бити присутније. Библиотеке у времену брзог развоја информационе технологије и велике могућности комуникације остају већином збуњене пред изазовима који их очекују нарочито у мање развијеним и земљама. Комуникација путем интернета заузела је престижно мјесто у животима многих. То потврђује и све мањи број корисника у већини библиотека, као и потребу новог приступа проблему.

Према томе промоција читања треба да има трајни карактер у свим библиотекама и да чини саставни дио свих програма рада. То није новина, али начин на који то можемо реализовати данас је много сложенији него претходних година, па и деценија. Библиотеке сада имају велику конкуренцију у књижарама, издавачким кућама,

¹³ Čitački maraton pod nazivom '7 gradova čita 7 dana (i noći)' u organizaciji tima Tjedan dobre knjige započeo je sa 24 satnim čitanjem te svim zainteresiranim nudi dobro štivo. Доступно на: <http://www.tjedandobreknjige.com/kaleidoskop/7-gradova-cita-7-dana-i-noci>

интернету, разним агенцијама па и институцијама које се баве и културним садржајима. Питање је како опстати у таквом окружењу и осавременили своје услуге. Оно што су библиотеке имале увијек је простор и читалачку публику. То што нам данас највише недостаје је мотивација, фондови, образовани библиотекарски, новац и подршка државе да се у оквиру широк активности такви пројекти и реализују. У *Манифесту за јавне библиотеке* се јасно каже да треба обезбедити сарадњу са кључним партнерима, са корисничким групама и људима других струка, на локалном, регионалном, државном и међународном нивоу. Ко су нам кључни партнери и који су то заједнички програми које остварујемо? Одговор на ово питање тражи опсежну анализу за прављење нове савремене стратегије која захтијева и формирање нових служби у библиотекама или специјализоване библиотеке за одређене циљне групе као што су млади и старије особе за програме доживотног учења. То подразумева и програме који се лакше реализују у малим групама. „Данас млади уче како да уче и прихватају врсту учења која подразумева разумевање самог себе, других људи и света око њих, другим речима друштвени контекст учења. Знање о дигиталној подели и велики диспарат економског богатства у свету, примјер је развоја погледа на свет за тинајџере.“ (Higgins, 2009:31).

Закључак

У садашњи контекст успостављања културе и писмености треба узети у обзир ниво развоја писмености и информатичке писмености уз укључивање породица. Развој технологије захтијева нови приступ промоције и подстицања читања укључујући класични писани текст и све остале медије. Библиотека није једини промотер читања.

Она може подстицати на читање у сарадњи са школама и другим институцијама и појединцима који могу учествовати у активностима и програму. Подстицање читања захтијева различите активности које укључују одређена знања и компетенције: педагошка, психолошка, методичка, дидактичка, социолошка, библиотечка.

Сложеност ове проблематике тражи истраживање тренутног стања, поређење са претходним и преглед стања у глобалном окружењу, како би све то резултирало стварањем најбољих стратешких циљева за будућност.

Литература:

1. Bolan T. K. (2009). Prostor za tinajdzere : preobražaj biblioteke korak po korak. Beograd, Filološki fakultet.
2. Вучковић, Ж.и Тодоров, Н. (2010). Култура читања у времену интернета. Инђија, Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“.
3. Gorman, M. (2007). Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku. Beograd : Filološki fakultet Univerziteta,
4. Давидовић 2008. М. Давидовић: Водич кроз народне библиотеке Републике Српске, Бања Лука, Народна и универзитетска библиотека Републике Српске.
5. Kasarović I. (2011). Podsticanje djece na čitanje. Zenica, Opća biblioteka.
6. Knežević, B. (2002). Specijalno bibliotekarstvo, Beograd : Trebnik, XIV.
7. Mangel, A.(2005). Istorija čitanja ,1. izd., Novi Sad : Svetovi.
8. Higans S. I. (2009). Javne biblioteke i službe za mlade. Beograd, Narodna biblioteka Srbije, str.31.

Abstract: The composition will present the promotion of reading in the present context of culture and literacy. The influence of computer technology and Internet at culture development and readers behavior will also be presented.

We will introduce good examples of The promotion of reading Campaign which is progressed here and in surrounding area. Those projects are, in some countries, supported by Ministry or helped by International organizations, libraries and other institutions. Following that direction, we will talk about National Cultural Policy and the previous results in Republic of Srp-

ska. The reading and new reading habits Survey has been created in order to stimulate libraries and other institutions in establishing new approach to reading promotion.

Key words: librarianship, reading promotion, cultural policy, public libraries.

БИБЛИОТЕКА КАО ЛОКАЛНИ КУЛТУРНИ ЕНТИТЕТ

Сажетак: Одлике 21. вијека, настале као посљедице интензивне глобалне сарадње и размјене, захтијевају радикалне промјене и у пословању библиотека. Оне су поставиле низ нових изазова за руководство и менаџмент. Културни програми савремене библиотеке (њеног физичког и виртуелног ентитета) захтијевају подршку и активан ангажман свих: библиотекара, административног особља, менаџмента, локалних и државних власти, као и партнерство са другим културним установама. У складу са тим расте интерес за евалуацију јавних културних установа и културних политика. Евалуација је основни алат којим се обезбјеђује висок квалитет библиотечких програма културе и умјетности и она укључује све активности библиотека, менаџмент и организацију. Културно мапирање је процес идентификовања ресурса и могућности у циљу утврђивања снаге културног потенцијала локалне заједнице, бољег културног и економског развоја, као и развоја туризма.

Кључне ријечи: мапирање културе, локални културни ентитети, културни програми библиотека, категоризација корисника, библиотекар програмер, евалуација културних програма.

Културне политике и трендови у Европи- нове прилике за библиотеке

У оквиру приступања Европској унији, обавеза сваке земље чланице, као и чланице кандидата, је потписивање Заједничког меморандума о друштвеном укључивању (Joint Inclusion Memorandum- ЈИМ) Европске комисије, којим се дају смјернице и помоћ земљама да реформишу свој друштвени систем у циљу смањења сиромаштва, бор-

бе против друштвене искључености и промовисања друштвене заштите, као заједничких циљева чланица Европске уније. Развој заснован на знању је један од приоритета: омогућавање трајног професионалног усавршавања и информационог описмењавања, повећавање образовне структуре популације и борба против друштвене искључености. У циљу реализације наведених циљева укључене су све релевантне институције и установе, у чему библиотеке имају значајну улогу као установе са традиционалном мисијом подршке одгојно-образовном систему.

Европска културна сарадња је дефинисана 2007. у Европском програму за културу (*The European Agenda for Culture*) и заснована је на три групе циљева: културна разноликост и међукултурни дијалог, култура као катализатор креативности и култура као главна компонента међународних веза. Да би се имплементирали и постигли ови циљеви, предузимају се различите врсте акција и оснивају партнерстава, охрабрујући дијалог и културне различитости, поштујући националну и регионалну разноликост, креативност и иновације, истичући значај културне сарадње у Европи и заједничког културног наслеђа.

Један од најдинамичнијих економских сектора ЕУ су културне и креативне индустрије, које укључују архитектуру, архиве, библиотеке, умјетничке занате, филм, телевизију, видео игре и мултимедију, културно наслеђе, дизајн, фестивале, музику, извођачку умјетност, издаваштво, радио и визуелне умјетности.

Локална култура као идентитет локалне заједнице

Локална култура је сложен и широк појам који укључује усвојене вриједности одређене групе или заједнице, локалну традицију, умјетност, занатство, архитектуру, рекреацију, туризам. Она одређује, представља и иденти-

фикује неку заједницу, њене становнике и преноси се с генерације на генерацију. Усљед миграција становника, које се јављају као последица разних друштвених догађаја, популација локалних заједница се понекад мијења и ново становништво, својим усвојеним вриједностима утиче на културу одређене заједнице и на њено профилисање.

Са друштвеног становишта, локална култура представља комплетан начин живота локалне заједнице.

Важност локалне културе огледа се у том што пружа осјећај идентитета својим грађанима. У оквиру саме заједнице она доприноси њеној кохезији, изградњи међусобног разумијевања, његовању традиције и усвојених вриједности. Кључ развоја локалне заједнице лежи у оствареним активностима и везама између њених становника, формалним и неформалним. Квалитет тих веза даје квалитет заједнице, омогућавајући њеним члановима да се осјећају сигурним, развијајући и његујући осјећај припадања и жеље да ту и остану.

Један од најзначајнијих међународних стручњака на подручју изучавања локалних култура и њиховог утицаја на развој локалне заједнице, професор М. А. Brennan¹⁴, у свом раду *Важност инкорпорирања локалне културе у развој заједнице*¹⁵, у ком је представио обимно компаративно истраживање које је обухватало седам различито развијених земаља, истиче да „култура повезује људе, а у средишту свега је процес интеракције који одређује акције појединаца и друштвеног система у заједници“. Истраживање је обухватало активности локалних заједница, друштвену укљученост њених чланова, менаџмент локалних ресурса и економски развој.

¹⁴ Mark A. Brennan, Ph.D., професор Leadership and Community Development, Државног универзитета у Пенсилванији

¹⁵ М. А. Brennan. *The Importance of Incorporating Local Culture into Community Development*, стр 3

Бренан истиче значај употребе културе у циљу економског развоја локалне заједнице: култура као централни елемент који укључује туризам, фокусирана на промоцију локалне и регионалне културе. Она је значајан фактор о ком се треба водити рачуна при одређивању и планирању различитих развојних програма заједнице: туризам, менаџмент ресурса, заштита околине.

Локална или регионална култура представља основу развоја којим се промовише локални идентитет, регионални језици и култура националних мањина¹⁶. Планови развоја локалне културе, према професору Бренану, треба да се фокусирају на њену заштиту и промоцију путем пројеката и програма из: „туризма и конзервације (реновирање села – архитектонска рехабилитација), освјетљавања области архитектонског наслеђа (рестаурација историјских мјеста која ће служити као циљне културне тачке туризма), представљања културних локација и објеката (објекти локалног наслеђа, традиционални културни догађаји), подршке традиционалних заната и традиционалних умјетничких вјештина (развој индустрије и запошљавања базисног на производњи предмета које су симболи локалне културе), организовања забавних културних догађаја и културне дисеминације (организација културних активности, фестивала, сталних изложби). Једнако важан је и аспект културе са становишта заштите околине: традиционална употреба природних ресурса и догађаја (фестивали, смотре, дани пољопривредних активности: бербе, жетве)¹⁷.

„Сви ови напори представљају основу развоја, освјетљавају важност руралних култура и идентификују њихов значај и улогу у обликовању ширег друштва. Кроз тај развој јачају културни идентитети, а њиховом интеракцијом и шири заједница. Територијални приступ развоју јачањем

¹⁶ Исто, стр 2

¹⁷ Исто, стр 3

потенцијалних ресурса јача и снагу локалне заједнице. Везе културе и заједнице су бројне и широке. Употреба културе у циљу мотивисања њених чланова једна је од најзначајнијих полуга за израду политике развоја на локалном нивоу.¹⁸

“Разумијевање значаја локалне културе и њених ресурса за економски развој и стицање прихода, врло често је игнорисан и занемарен. Бренан истиче да појам *култура* за већину углавном значи само обиљежје одређене регије и схватање да је она зависна од економских и других услова, а нажалост, веома ријетко се препознаје као независна снага која представља јединствену прилику за економски и други развој заједнице.

Шта подразумева планирање развоја културе на локалном нивоу?

Планирање развоја културе је стратешко планирање употребе културних ресурса у локалној заједници. Садржај плана укључује специфичне локалне карактеристике и разноликост заједнице, а његова флексибилност пружа могућност прилагођавања у случају промјена околности. Планирање културног развоја се може урадити и на нивоу појединих дијелова локалних заједница. То је сложен поступак који укључује планирање на разним нивоима (друштвеном, економском, образовном), као и разне аспекте туризма, насљеђа, образовања, заштите животне средине.

Културне индустрије су такође важне компоненте у планирању културног развоја, тј. интегрисања културе у локални економски развој. Дио планирања развоја културе је и примјена информационих и комуникационих технологија (ICT) у култури.

¹⁸ Исто, стр3

У стратегији развоја локалних заједница веома важно мјесто заузима планирање нове инфраструктуре за потребе културног живота, као и одржавање постојеће. Културна инфраструктура треба да задовољи различитост потреба становника локалне заједнице и да обезбиједи квалит.

Планирању културног развоја локалне заједнице предстоје различита истраживања, анализе и утврђивање потреба заједнице, процјена локалних ресурса, као и разматрање приступа културним садржајима и просторима локалне заједнице, изградња веза, као и дефинисање будућих акција.

Мапирање културе

Израда адекватног плана развоја заснива се на различитим истраживањима и идентификацији стања и постојећих ресурса, утврђује потенцијал локалне заједнице, њена снага и слабости, као и начини финансирања. Мапирањем културе се, поред препознавања локалних културних ресурса, успостављају везе између њих, проширује учешће, развијају партнерства, чиме се јача културна база и њен потенцијал. На овај начин се постиже оквир за систематски приступ идентификацији и употреби локалних ресурса.

У мапирање се укључују и ресурси креативне културне индустрије, културне организације, културни објекти, простори и опрема, културно наслеђе, природно наслеђе, фестивали и догађаји.

Свака од наведених категорија се даље дијели на под-категорије и дисциплине:

Креативне културне индустрије: библиотеке, архиви, фотографија, графички дизајн, комерцијалне галерије, књижаре, музичке продавнице, архитектура, издаваштво, снимање звука и филма, емитовање радио и ТВ програма, оглашавање, грнчарство и керамика.

Културне организације: локална умјетничка угружења, историјска и генеаложка удружења, културна удружења националних мањина, мултикултуралне организације.

Простори и опрема: библиотеке, архиви, музеји, умјетничке галерије, дигитални и медијски студији, студији за снимање звука и филма, студији за емитовање програма, архитектонски бирои, студији дизајна, позоришта, простори за извођење умјетничких програма, простори за визуелне умјетности.

Фестивали и догађаји: филмски фестивали, фестивали мањинских група, мултикултурални фестивали, фестивали фолклора, сеоски, локални и регионални фестивали, организовани обиласци локалитета културног наслеђа.

Културно наслеђе: историјски локалитети, стара гробља, грађевине културно-историјског значаја, археолошка налазишта, локалитети индустријског наслеђа.

Природно наслеђе: паркови, национални паркови, водопади, шуме, вртови, сеоска имања, ботанички и зоолошки вртови, станишта птица, резервати.

У оквиру културних и креативних индустрија јавља се ново подручје - рачунарске игре, веб дизајн.

Планирање програма културе и умјетности отежава и недостатак појединих стандарда и упутстава, различитост установа и организација које организују ове програме (државне установе, локалне установе, непрофитне организације, невладине организације, удружења, групе, културни центри, самостални умјетници). Уколико не постоји јединствен план културних догађаја на нивоу града јавља се фрагментација у културном сектору, неуједначеност или понављање.

Јавна културна инфраструктура – институционални капацитети

Највећа концентрација запослених у земљама чланицама Европске уније је у пет области културних и креативних индустрија: креативна умјетност и књижевност, оглашавање, дизајн, издавање рачунарских игара, радио и ТВ програми.

Културну институционалну инфраструктуру у градовима Републике Српске чине библиотеке, центри за културу, архиви, музеји, позоришта и кино дворане.

Центри за културу су оснивани у свим општинама као флексибилни, мултифункционални простори, да би се на једном мјесту могле задовољити различите културне потребе грађана. Они су имали и економско оправдање: дио заједничких простора, заједничке службе и дио кадрова, заједнички трошкови одржавања. Културни центри као постојећи културни простори су у власништву локалних заједница, као њихових оснивача.

У саставу тих центара биле су и народне библиотеке до 2001. године, када су се издвојиле као самосталне јавне установе од општег интереса за Републику Српску.

Културну инфраструктуру Републике Српске, према Статистичком годишњаку Републике Српске у 2011. години¹⁹ чини 50 библиотека (од тога двије републичке и 7 матичних), 11 позоришта (2 професионална, 2 дјечија, 7 аматерских), 21 биоскоп, 16 музеја и музејских збирки, 6 архива и архивских збирки и општински центри за културу.

Републичке установе културе:

- Народна и универзитетска библиотека Републике Српске
- Специјална библиотека за слијепа и слабовида лица Републике Српске
- Јавна Установа "Спомен подручје Доња Градина"
- Музеј Републике Српске
- Музеј савремене умјетности Републике Српске
- Народно позориште Републике Српске
- Дјечије позориште Републике Српске
- Кинотека Републике Српске
- Археолошки музеј "Римски муниципијум" Склани

Институције културе су посредници између становника локалне заједнице и свих врста информација и програма,

¹⁹ Статистички годишњак Републике Српске 2011, стр 340

између појединих културних група, између чланова заједнице и артефаката културног наслеђа.

Улога библиотеке у културној инфраструктури локалне заједнице

Библиотека локалне заједнице у оквиру своје мисије у култури пружа информације и услуге везане за културу и умјетност, обезбјеђује простор, сарађује са разним умјетничким и културним групама и установама културе у реализацији различитих програма, његује моралне и друштвене вриједности кроз одговарајуће програме, обезбјеђује основно разумијевање у области културе и умјетности, развија сарадњу међу установама на локалном нивоу. И доступна је свима.

На 75. конгресу ИФЛЕ у Милану 2009. године, аутори W. Welburn²⁰ и V. Pitchford²¹ су у оквиру свог рада *Меморија, аутентичност и културни идентитет: улога програма, услуга и колекција библиотеке у креирању заједнице*²² истакли да се „живот и колективно сјећање локалних заједница вреднују кроз остварење заштите и омогућавање приступа локалној култури, не само путем штампане и текстуалне грађе, него и путем приповиједања, музике, плеса, разних видова умјетности, извођења и других облика израза.

За остварење овог задатка идеална је позиција библиотеке на културној мапи локалне заједнице. Њена најзначајнија улога је да, подижући свијест о својим могућностима и колекцији, јача и остварује везе и сарадњу унутар културне мреже заједнице, а самим тим изграђује и обезбјеђу-

²⁰ William Welburn, Ph.D., University of Illinois, Champaign-Urbana

²¹ Veronda Pitchford, Urban Libraries Council

²² Welburn, W. Ph.D., Pitchford, V. *Memory, Authenticity and Cultural Identity: The Role of Library Programs, Services and Collections in Creating Community*, стр 6

је широку подршку за своју мисију. Културна мисија библиотеке треба бити јасно дефинисана у њеном статуту и позната локалној заједници.

У планирању културног развоја заједнице треба осигурати адекватну позицију библиотека и њихово значајно учешће понудом стратешки планираних програма културе и умјетности и других активности.

Зашто је библиотека „најзначајније мјесто културе у граду“?

Библиотеке имају улогу културног медијатора у својој средини и у многим локалним заједницама у Републици Српској су једине активне установе културе.

Као центри умјетности у оквиру својих програма оне обезбјеђују приступ производима људске дјелатности, дају подршку умјетницима и промовишу умјетност. Организовањем умјетничких креативних радионица потстичу занимање и пружају прилику дјечи и одраслима омогућавајући им учешће у програмима, са посебним задатком његовања локалне умјетности и занатства, у циљу њиховог промовисања и чувања. Радионице се организују у складу са потребама и интересовањима одређених група локалне заједнице, у циљу обуке, стицања практичног искуства или професионалног развоја. Оне су отворене не само за кориснике библиотека него и за све чланове локалне заједнице.

Библиотеке као културни центри организују различите културне програме којима испуњава дио својих традиционалних активности.

Библиотеке и популарна култура

Популарна култура даје идентитет заједници. У циљу укључивања у популарну (народну) културу (која се свиђа већем броју људи) програми библиотека се фокусирају на локалну традицију, занатство и историју. Библиотека утврђује и анализира културне карактеристике заједнице и нуди разне популарне програме: изложбе, презентације музичких догађаја, интервјуише умјетнике, учествује у традиционалним културним догађајима, представља непознате или мање познате документе значајне за заједницу (фотографије, слајдове, разгледнице, видео филмове) који представљају разне аспекте локалне културе. Значајни ресурси популарне културе су умјетници из локалне заједнице, аутори, познати културни радници и представници културног живота.

Познавање корисника као услов остваривања успјешне сарадње и повећања културне потрошње

Корисник библиотеке је било која особа која користи њене ресурсе и услуге и не мора бити регистровани члан. Категоризација корисника може бити веома различита, зависно од аспекта, циља и начина коришћења ресурса библиотеке. Она помаже лакшем прикупљању података, праћењу потреба појединих категорија корисника, обнови фонда и избору програма.

Основна категоризација корисника библиотека укључује регистроване кориснике, посјетиоце, предшколце, ученике, средњошколце, студенте, одрасле, пензионере, особе са посебним потребама.

Препознају се и различите категорије у оквиру једне одређене групе: нпр. регистровани корисници могу се класификовати на оне који користе ресурсе библиотеке у

њеном физичком простору и оне који их користе само онлајн (на даљину); онлајн корисници се могу посматрати двојачко: као стални чланови и повремени Интернет сурфери; претраживачи информација као озбиљни истраживачи и они који то раде из радозналости или забаве.

Категоризација се може урадити и према врсти библиотеке: факултетске библиотеке имају категорије студената, апсолвената, професора, запослених и вањских сарадника. Типови корисника специјалних библиотека обично су дефинисани у складу са хијерархијским положајем појединаца и у складу са организацијом пословања у оквиру матичне установе.

Категорију корисника под појмом *омладина* мање виђамо у самој библиотеци. Њихове локације су углавном Интернет боксови, chat room, Facebook, Tweeter.

Виртуелни корисник је нова парадигма: он постоји само у мрежном окружењу.

У циљу адекватне категоризације корисника културних програма библиотеке, поред уобичајених аспеката разматрају се и још неки додатни елементи: образовање, врста посла који корисници обављају, ниво познавања културе и умјетности, искуство са радом на рачунарима, мјесто становања у оквиру локалне заједнице (удаљене локације, приградска насеља) итд.

Свака специфична група има своје потребе, захтјеве и очекивања и као такве захтијевају одговарајући и различит приступ. За сваку категорију се планирају одређени културни програми.

Број регистрованих корисника у народним библиотекама Републике Српске од 2006 до 2011. године ²³ :

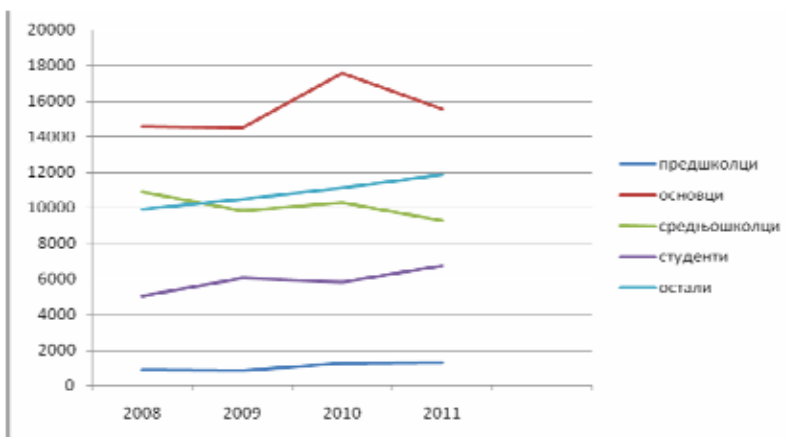
²³ На основу годишњих извјештаја Матичне службе Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске

Година	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Број корисника	35.441	39.980	41.311	41.663	46.071	44.713

Категорије корисника:

Година	предшколци	основна школа	средња школа	студенти	остали
2008.	893	14.603	10.867	5.016	9.932
2009.	835	14.488	9.799	6.065	10.476
2010.	1.275	17.587	10.253	5.830	11.126
2011.	1.303	15.554	9.257	6.745	11.854

Графички приказ динамике кретања регистрованих корисника по категоријама у периоду од 4 године²⁴ :

У међународном електронском часопису *Information Research* појавила се 2005. године веома значајна студија групе професора Шведске високе школе библиотекарства и информатике, Универзитета у Гетебургу *О корисницима*:

²⁴ Исто

дискурси корисника у јавним библиотекама²⁵, аутора Åse Hedemark, Jenny Hedman и Olof Sundin. Ова студија је представила резултате анализе која је урађена на основу чланака објављених у три еминентна шведска библиотекарска часописа, у времену од 1999 до 2002. године, а која се односила на кориснике библиотека у Шведској. Циљ истраживања је био да се покуша одговорити на следећа питања: како је извршена категоризација корисника, са ког становишта је урађена и које су карактеристике тих становишта, какав став и реторику библиотека користи према одређеној групи корисника?

У студији су истраживани различити системи и становишта заступљени у јавним библиотекама. Hedemark, Hedman и Sundin су уочили неколико основних дискурса који указују на који начин библиотека гледа на своје кориснике и који став према њима заузима. Наведени дискурси се не могу посматрати као чисти обрасци (облици), јер се понекад међусобно приближавају, поклапају, али се у основи јасно разликују следећи модели:

Са становишта дискурса општег образовања: библиотека наступа као медијатор између високе и популарне културе, при чему његује властити имиџ некога ко је „супериоран“ у односу на обичне људе. Искуство потврђује да такав став води ка ризику од потцјењивања и непоштивања корисника, као и неким облицима цензуре. Остваривање идеје „приступа свима“ тешко је реализовати уз овакав став. „Стога, библиотека мора да његује идеју о једнакости и пружању услуга свима, посебно укључујући и маргинализоване групе“²⁶.

Са становишта педагошког дискурса: библиотека наглашава педагошки аспект у пружању својих услуга -

²⁵ Hedemark, Å., Hedman, J. & Sundin, O. "Speaking of users: on user discourses in the field of public libraries"

²⁶ Исто, стр 6

образовање као основно начело и критеријум дјеловања, а библиотека као учитељ. Учење јесте важан аспект библиотечке активности, али лично интересовање појединца, забава и рекреација нису ништа мање важни. Аутори истичу да, уколико је доминантан и пренаглашен педагошки моменат, у том случају веза између библиотеке и корисника постаје једнострана и зависна, а сам интегритет корисника је у ризику. „Стога, *библиотекар треба да слуша, да сачека да корисник постави питање, да одржава контакт очима и да покаже интересовање и стимулише самостално претраживање* ²⁷“.

Са становишта информационо-технолошког курса: библиотека истиче значај и високу позицију информационих технологија. У овом случају је веома истакнута амбиција библиотеке за развој властитих алата, база и њиховог кориштења. Таква реторика узнемирава и смета кориснике, који су и сами свјесни тог значаја и везани за информационе технологије. „*Важност технологије као носача информација и као педагошког алата није упитна, али треба увијек имати на уму и важност самосталне интеракције између корисника и информационих система* ²⁸“.

Са становишта дискурса менаџмента информација: некритичко уважавање ставова угледних и ауторитативних корисника. У том случају се омогућава да поједини корисници имају непотребно јак утицај на мисију и карактер библиотеке. Прихватањем ставова здраво за готово библиотека сноси и друштвену одговорност. „*Могућност да корисник има већу и истакнутију улогу у супротности је са становиштем дискурса општег образовања и педагошким дискурсом, када се од библиотеке очекује да фор-*

²⁷ Исто, стр 7

²⁸ Исто, стр 8

*мира корисников карактер и да га образује. Такође, носи ризик занемаривања појединих група или појединаца*²⁹.

Ова студија је показала да се начин на који библиотека схвата своју властиту улогу у друштву значајно одражава на њен однос према корисницима.

Стандардна мисија библиотеке захтијева „омогућавање приступа свима“, она је „мјесто сусрета свих. „Ови ставови углавном потичу из традиционалног схватања улоге јавне библиотеке као форума за опште образовање у демократском друштву. Ово се може схватити као политички исправна идеја када су у питању данашње јавне библиотеке. Анализирајући пажљивије текст, појам „сви“, који се односи на кориснике услуга библиотеке, захтијева комплекснији и сложенији приступ³⁰.

Различитост категорија корисника, различитост аспеката према којима су они класификовани, указује да је појам корисник веома сложен. Свака поједина категорија захтијева одређен приступ, различит аспект и по потреби њихово комбиновање.

Планирање програма умјетности и културе у народним библиотекама

Библиотека је идеалан и природан локални ентитет за културне програме: има простор, грађу, мисију. Она има и дугу традицију организовања културних програма, чиме континуирано истиче важност културе у јачању заједнице и појединаца.

Културни програми у библиотекама су веома различити: образовни, забавни, креативни, интерактивни, укључују позориште, луткарство, филм, фестивале. Могу бити само-

²⁹ Исто,

³⁰ Исто

стални или као дијелови одређених већих kulturnih doгађаја у заједници.

Основни циљ ових програма је потстицање радозналости, интересовања, разумијевања и откривања умјетности и културе. Они садрже елементе образовања, учења кроз литературу, музику, плес, визуелну умјетност и филм, развијају позитиван став према култури и умјетности, доприносе културном идентитету и укључивању, мотивацији, разумијевању и поштивању различитости, самообразовању.

Програми културе и умјетности окупљају заједно људе, технологију и културу. Засновани су на истраживању потреба корисника и чланова локалне заједнице, како и потреба оних који користе услуге простора библиотеке за властите програме.

Тешко је дефинисати неку општу стратегију планирања културних програма, јер је приступ свакој категорији корисника различит. Али, сигурно је да добар културни пројекат/програм треба да садржи јасну идеју и визију, да задовољи јавне потребе заједнице у култури, да је у функцији заједнице и њеног унапређења, да обезбјеђује висок квалитет и стручну утемељеност.

Сваки пројекат који је планиран на овом основу осигурава добру оцјену и адекватно је пропраћен у медијима.

Понекад је обесхрабрујуће са увијек ограниченим буџетом библиотеке планирати интересантне и иновативне програме, али са дозом ентузијазма, вјештином и сналажењем, лакше је него што се обично мисли. Консултовање са осталим установама и појединцима који раде на планирању и програмирању културних догађаја, као и benchmarking успјешних културних програма је од велике помоћи.

Културни програми библиотеке се развијају, мијењају и прате остале програме културе у заједници. Библиотекари (или координатори културних програма у библиотека-

ма) идентификују локалне културне теме које ће уврстити у своје програме, одређују културне и умјетничке активности за укључивање циљних група.

Програми могу бити повремени или стални. Успјешни програми који се одржавају са утврђеним временским терминима у току године осигуравају препознатљивост библиотеке и ишчекивање корисника, што је повољно и за маркетинг.

Културни програми библиотека представљају алтернативу комерцијалној забави. Водитељи ових програма бирају се међу најбољим библиотекарима. Пожељно је да је библиотекар посвећен, ентузијаста, да је лично заинтересован за реализацију квалитета програма. Библиотекар програмер³¹ је неко ко жели представити нешто ново и необично, неко ко познаје кориснике и заједницу.

Циљеви културних програма библиотеке:

1. **повећање приступа** умјетности и понуда искустава са умјетничким садржајима, дисеминација умјетности и културе путем различитих програма,
2. **квалитет** којим библиотека потврђује свој ауторитет у организовању културних догађаја,
3. **повећање броја посјетилаца** програма креирањем програмске понуде која је актуелна, у складу са трендовима, потребама и интересовањем чланова локалне заједнице,
4. **развијање интерактивних културних програма** који омогућавају активно учешће,
5. **уклањање свих баријера у приступу култури** изолованих или маргинализованих друштвених група у оквиру заједнице,

³¹ На веб страници Уреда за програмирање Америчког удружења библиотекара (*ALA's Public Programs Office*), могу се пронаћи веома значајне презентације, извори и искуства библиотекара програмера културних догађаја.

6. укључивање и придобијање нових регистрованих корисника утврђивањем њихових интереса.

Ангажовање признатих умјетника из локалне заједнице може да гарантује успјех, јер они дају програмима додатну дозу ауторитета. У том случају библиотекар и локални умјетници раде на реализацији културно-умјетничких програма као партнери.

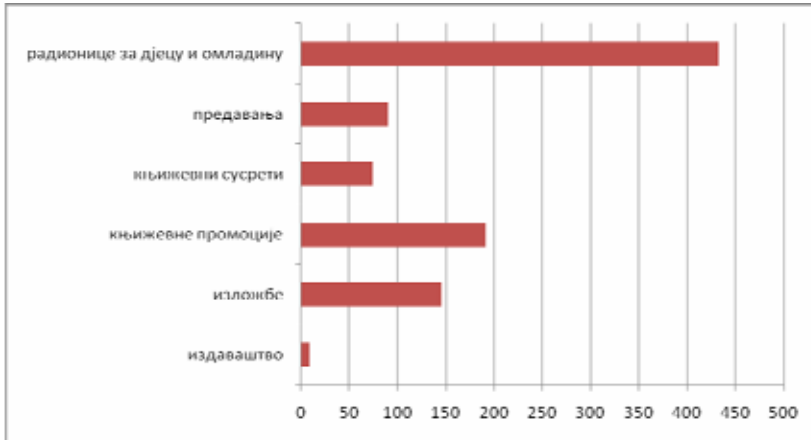
Након обављених истраживања и консултација, прави се нацрт културног програма/пројекта, у коме су дефинисане све акције: организација програма, координатори, учесници, волонтери, промоција, очекивани трошкови реализације програма, простор.

Посебну пажњу треба обратити графичком дизајну сваког пројекта. Квалитетан графички дизајн истиче и допуњава значај и важност културног догађаја.

Оваквим планирањем се избјегава нетранспарентност и невидљивост појединих културних догађаја и информација, као и неадекватна промоција. Сви чланови локалне заједнице знају да библиотека има књиге, али, да ли знају за остале услуге и културне програме? Уобичајене методе које библиотеке примјењују у циљу привлачења корисника и учесника у културним програмима су оглашавање, коришћење утицајних друштвених медија, повезивање и мотивисање утицајних људи, налози на друштвеним мрежама.

Учесталост и врсте културних програма у библиотекама Републике Српске у 2011. години, урађена је на основу података Матичне службе НУБ РС³².

³² Давидовић, Милка (2012). *Анализа рада народних библиотека Републике Српске*. НУБ РС, стр 4-5

Benchmarking као извор и мјерило добре праксе у оквиру планирања културних догађаја

Benchmarking се први пут јавља у сектору привредног пословања (економије) и комуникација, тачније 1979. године у корпорацији Херох³³. Они су урадили једну истраживачку студију у намјери да испитају и пронађу узроке бољег пословања јапанског конкурента Фуџи, који је за исту цијену остваривао већу зараду. Ова студија је била основа за књигу Роберта Кампа *Истраживања најбоље праксе у индустрији која води ка одличном учинку*. Када се појавила 1989. године, ова књига је изазвала велико интересовање.

У библиотекарству је одувјек постојала оваква пракса. Библиотеке су свој рад упоређивале са радом и резултатима успјешних и бољих библиотека и на тај начин процјењивале властити квалитет и преузимале најбоља рјешења.

³³ R. C. Camp. *Benchmarking: The Search for Industry Best Practices that Lead to Superior Performance*. стр 6-7

Прве студије о benchmarking-у у библиотекарству јављају се око 1985. године. Како наводи Анет Голке³⁴ у свом раду *Значај benchmarking-a за правне библиотеке*³⁵, прву објављену студију о benchmarking-у у библиотекарству написала је библиотекарка која је претходно радила у индустрији. Када је била ангажована у јавној библиотеци у Торонту (*Metro Toronto Reference Library*) на изради плана рада ове библиотеке, схватила је да би се многи проблеми реализације квалитета услуга лакше ријешили када би се видјело како су исте ријешиле друге успјешне библиотеке. Ову студију су израдили на одјељењу јавних услуга и укључивала је анализу рада 4 најуспјешније библиотеке (Gohlke, 1998).

Benchmarking као извор и мјерило добре праксе у оквиру планирања културних догађаја у библиотеци у новом добу добија један нови, неформални облик. У циљу постизања квалитета културних и умјетничких програма библиотеке, библиотечки benchmarking излази из области дјеловања библиотека, анализирајући и програме значајних установа културе и њихових партнера, укључујући и релевантне иновативне организације, креативне центре, веб странице и уопште индустрију која се базира на пружању услуга. *Benchmarking* је усмјерен на поједини производ или услугу, а не на цјелокупно пословање.

Партнерство јавних културних установа и институција

Партнерство је незаобилазан начин сарадње међу установама културе у локалној заједници. Партнери могу бити

³⁴ Annette Gohlke, председник *Library Benchmarking International* (формиран 1993. год у циљу промовисања квалитета библиотека и библиотечких услуга), уредник *Library Benchmarking Newsletter* и водитељ бројних радионица о benchmarking-у за библиотекарке.

³⁵ A. Gohlke. *The Value of Benchmarking for Law Librarians*.

повремени или стални. Циљ успостављања партнерства је повећање броја ресурса, избјегavanje дуплирања и постижање већих резултата са мање трошкова.

Прошло је вријеме када је библиотека стајала као изолована установа у локалној заједници. Посебно је значајно партнерство са школама, због подизања свијести о услугама и фондовима библиотеке у циљу повећања броја корисника.

Евалуација јавних културних установа и њихових политика

Феномен *евалуација*, императив непрофитних организација 21. вијека, можемо најједноставније дефинисати као оцјену успјешности пословања. Од организација и установа се захтијева да прате и документују све оно што су постигле у одређеном временском периоду и мјере утицај својих програма на заједницу. То није само пуко извјештавање, него незаобилазан алат за учење, успјешно организовање програма, истраживање нових приступа, савремених трендова, актуелних питања и постизање квалитета.

Постоји велики број различитих система евалуације квалитета који се широко примјењују. Искуство показује да конвенционални системи евалуације нису погодни за установе културе због програма и услуга које су веома сложене и разноврсне. Евалуација пословања једне културне установе има различите нивое и предмете истраживања: у односу на кориснике (планирање услуга и мјерење њиховог утицаја на кориснике), у односу на локалну заједницу (какову разлику и какав утицај су понуђени програми направили у локалној заједници), у односу на заштиту културних добара итд.

У свом раду *Евалуација културних институција и политика: према оквиру креативне евалуације*³⁶, Yoshimoto Mitsuhiro³⁷ истиче важност дефинисања параметара чијим мјерењем се може утврдити цјелокупан успјех рада културне установе: реализација мисије и стратешких циљева библиотеке, евалуација услова пословања (услуге за кориснике и организациони менаџмент) и постигнути циљеви (економски утицај, јавни утицај, побољшање заједнице).

Укратко, евалуација рада културних установа, треба да укључи двије основне групе параметара: јавне и културне вриједности програма са једне стране и ефикасност менаџмента и финансијске индикаторе с друге³⁸.

Да би се постигла прелиминарна слика успјешности културне установе, након утврђивања и праћења у трајању од једне године, већ се могу одредити важне тачке на које треба обратити пажњу. Даље се поступак евалуације редовно наставља.

Поступак евалуације појединих културних програма прати пројекат са разних аспеката и у неколико стадијума: од самог почетка, док траје програм и када заврши.

Елементи културних програма чија евалуација показује ниво њихове успјешности:

- *Процјена избора програма/пројекта*: избор програма у складу са мисијом и планом и програмом рада библиотеке, стварна потреба за датим програмом/пројектом, подаци о учешћу: корисници и њихова искуства о пројекту, број посјетилаца у односу на број становника, мотивација за долазак, мишљење о догађају или излож-

³⁶ Yoshimoto Mitsuhiro. *The Evaluation of Cultural Institutions and Policies-Toward a Framework for Creative Evaluation.*

³⁷ Yoshimoto Mitsuhiro је магистар компаративне књижевности на Универзитету у Калифорнији

³⁸ Исто

би, лична интересовања посјетилаца, уочене препреке за присуствовање или приступ.

- *Процјена маркетинга*: промотивна стратегија, акције за постизање циљева, ефикасност приступа (гдје су корисници чули/сазнали о догађају, како су набавили карте (све могућности набавке: лично, електронском поштом, online, резервације телефоном), бесплатан улаз, успјех.
- *Процјена трошкова програма/пројекта*: подаци о финансијама - основни елементи: приход, чланство (повластице), бесплатан улаз, грант, трошкови пројекта, уштеда.
- *Процјена резултата и утицаја*: релевантност, подаци о томе шта се заиста постигло: ефекат програма на учеснике и заједницу, користи за посјетиоце програма, промјене изазване одређеним програмом, нова сазнања, утицај на квалитет живота.
- *Процјена програмског/пројектног дизајна и креативних елемената* програма.

Квалитетна и реална процјена ефикасности је веома сложен процес, јер се неки параметри не могу лако измјерити. Да бисмо олакшали овај дио посла треба у плану пројекта, поред циља, одредити и начин мјерења свих сегмената програма. Најприкладнији су квантитативни и квалитативни методи евалуације који се примјењују при различитим друштвеним истраживањима. Да би евалуација била ефикасна и имала смисла, треба избјећи рутинско сакупљање података у оквиру мјерења традиционалних услуга.

Уколико је поступак евалуације добро планиран и вођен, вјеродостојан и релевантан, и ако је остварена добра комуникација између библиотеке и корисника програма, евалуација ће открити и документовати снаге и слабости програма, што представља драгоцјено искуство за даљњи рад и планирање.

У складу са значајем и обавезом евалуације рада библиотеке ИФЛА је на конференцији одржаној 2010. године у Гетеборгу (Шведска) разматрала постојеће моделе и понудила више различитих програма и активности из области статистике и евалуације, који нуде нове приступе и начине представљања резултата.

Закључак

Нови задаци библиотека далеко премашују понуду књига и других јединица у саставу колекције. Библиотеке се намећу као јаки културни медијатори у локалној и широј заједници и имају респектабилно мјесто на културној мапи. Квалитетним културним програмом, окренутим ка различитим корисничким групама, доказују да оно што раде вриједи, да је култура важна и да су култура и умјетност у основи људских вриједности и људског постојања.

Начин и методе публикувања и промовисања програма имају исту важности као и њихов избор и реализација. Задатак модерног менаџмента је да пажљиво планира поступке и акције у циљу постизања максималног утицаја библиотеке на живот заједнице, да се успјешно бори за ресурсе и финансијска средства, да подиже свијест о услугама и програмима библиотеке и осмишљава ефикасан приступ незаинтересованим члановима заједнице, онима који нису убијеђени у корист програма које библиотека нуди и онима који је не прихватају као важну културну установу.

Већи број библиотека Републике Српске још увијек његује став јаког образовног момента при планирању и пружању услуга, који је заснован на традиционалној мисији библиотеке, а који се мора мијењати у складу са потребама корисника новог доба.

Литература:

9. Evans, G. Foord, J (2008). *Cultural mapping and sustainable communities: planning for the arts revisited*. Cultural Trends, Vol. 17, No. 2, pp 65-96. [приступљено на URL: <http://dx.doi.org/10.1080/09548960802090634>]
10. Pavičić, J. Alfirević, N. Aleksić, Lj. (2006). *Marketing i menadžment u kulturi i umjetnosti*. Zagreb, Masmedia.
11. Krstev, C.Vasiljević, M. (2010). *Statistika i evaluacija u bibliotekama*. Infoteka, vol. 11, no. 2, pp 55-67.
12. Brennan M. A. (2005). *The Importance of Incorporating Local Culture into Community Development*. University of Florida. Publication number: FCS9232. <http://edis.ifas.ufl.edu/fy773> [приступљено децембар 2011]
13. Welburn, W. Pitchford, Veronda. (2009) *Memory, Authenticity and Cultural Identity: The Role of Library Programs, Services and Collections in Creating Community*. World library and information congress: 75th IFLA general conference and council, 23-27 August 2009, Milan, Italy. <http://www.ifla.org/annual-conference/ifla75/index.htm> [приступљено новембар 2011]
14. Camp. R. C.(1989) *Benchmarking: The Search for Industry Best Practices that Lead to Superior Performance*. ASQC Quality Press. ISBN 978-1-56327-352-0 стр 6-7,
15. Krasić-Marjanović, O. (2002) *Programi biblioteke grada Beograda (1992 – 2001) Edukacije, književne komunikacije*. Glasnik Narodne biblioteke Srbije. Narodna biblioteka Srbije. стр.137-158.
16. Gohlke, A. (1998) *The Value of Benchmarking for Law Librarians*. <http://www.llrx.com/features/bench.htm>, [приступљено 2011.]
17. Hedemark, Å., Hedman, J. Sundin, O. (2005). *Speaking of users: on user discourses in the field of public libraries*. Information Research, 10(2), paper 218 [доступно на <http://InformationR.net/ir/10-2/paper218.html>]
18. Robertson D. A. (2005). *Cultural programming for libraries: linking libraries, communities, and culture*. American Library Association: Public Programs Office. ISBN 0-8389-3551-6
19. Yoshimoto,Mitsuhiro. (2005) *The Evaluation of Cultural Institutions and Policies Toward a Framework for Creative Evaluation*. Social Development Research Department. <http://www.nliresearch.co.jp/english/socioeconomics/2005/li050706.pdf>

Abstract: The changes in 21st century, as the process of global social relations across the world, require radical changes in the operational environment of modern libraries. They set new challenges for library leadership and management. The cultural programs of contemporary library (physical +virtual entity/ require support and extra effort from all: librarians, administrative staff, management, local and state authorities, partnership with other cultural institutions. Interest is growing in the evaluation of public cultural institutions and policies. Evaluation is a vital tool for providing effective, high quality library programs, including activities, management, organization and evaluation of cultural policies. Cultural mapping is a process of identifying resources and possibilities to identify cultural strength and potential of local community for better cultural and economic development and development of tourism.

Key words: cultural mapping, local cultural entities, library cultural programs, library users categorization, programming librarian, evaluation of cultural programs.

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОГРАФИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Сажетак: Овај рад има за циљ да прикаже прије свега значај израде националне библиографије и развојни пут Националне библиографије Републике Српске. Текућу националну библиографију Републике Српске од 2000. године израђује библиографско одјељење Националне и универзитетске библиотеке Републике Српске. Такође, ово одјељење је приредило и ретроспективну националну библиографију Републике Српске, која је изашла из штампе 2004. године, а обухвата период 1992-1999. године. Пошто је израда сваке националне библиографије важан фактор у очувању културног и научног идентитета једног народа, то је и израда Националне библиографије Републике Српске значајна за народ који живи на њеној територији, или је поријеклом или дјелом за њу везан.

Кључне ријечи: ретроспективна национална библиографија, текућа национална библиографија, национална библиографија Републике Српске.

Увод

Наилазимо на неколико тумачења појма националне библиографије, али према мишљењу др Војислава Максимовића : „Без обзира како третирамо њен предмет и циљеве, национална (или народна) библиографија представља темељни облик библиографске дјелатности, па јој у вредносном смислу припада и челна позиција међу врстама библиографија.“³⁹

Тумачење Смиље Мишић изложено на Међународној конференцији библиографа у Варшави, одржаној 1957.

³⁹ Основе теорије библиографије : са примјерима / Проф. др Војислав Максимовић. – Београд, 1987.

године је да је „примарни задатак националних ретроспективних библиографија (по мом мишљењу) јесте да прикупе, опишу и среде грађу за проучавање и оцену националне културе у њеном развоју, и да прикажу национална научна достигнућа; даље, националне ретроспективне библиографије дају документацију о доприносу једне нације развоју интернационалне културе и науке у одређеном временском раздобљу. Стога национална ретроспективна библиографија треба, по мом мишљењу, да обухвати сва дела националних аутора који су својом делатношћу унапредили своју националну културу и науку, без обзира на границе државе у оквиру којих су та дела штампана и без обзира на коме су језику писана; при томе најмање игра улогу питање у којој је земљи неки аутор привремено живео“.⁴⁰

Проф. др Александра Вранеш дала је у својој књизи *Основи библиографије* тумачење националне библиографије, према коме је: „Савремено тумачење појма националне библиографије најближе (је) објашњењу које је 1902. године пружила Конгресна библиотека, по којем она обухвата: књиге штампане и издате у једној земљи; књиге аутора који су у њој рођени и ту живе; књиге странаца писане језиком те земље и књиге којима је та земља предмет интересовања. Наредне деценије донијеле су поједностављење или једнострано тумачење ове дефиниције, при чему су у различитим библиографијама политички, територијални, историјски или језички параметри били доминантни.“⁴¹

Поред основне функције да сакупи све оно што је један народ на једном језику објавио, значај националне библиографије огледа се и у многим другим сегментима. На прим-

⁴⁰ Опширније у. *Основе теорије библиографије : са примјерима / Проф. др Војислав Максимовић. – Београд, 1987.*

⁴¹ *Основи библиографије / др Александра Вранеш. – Београд : Народна библиотека Србије, 2001. – стр. 55.*

јер, она може да послужи као кључан извор података потребних за реконструкцију уништених фондова или једног њиховог дијела, за израду специјалних библиографија и слично.⁴²

Из свега овога долазимо до закључка да је национална библиографија веома важан чинилац цјелокупног научног, истраживачког, умјетничког и културног рада једне нације. Израда националне библиографије представља основ за све друге библиографије које се појављују, а везане су за национално подручје, било да је ријеч о персоналној библиографији неког научника, књижевника, или се ради о омеђеној библиографији неке издавачке куће, научне области и сл.

Према узору на друге националне библиографије израђена је и библиографија Републике Српске, конститутивне јединице Босне и Херцеговине, која своју библиографију не израђује као наставак босанскохерцеговачке библиографије, него је започиње стварањем Републике Српске.

Национална библиографија Републике Српске представља збирку свега онога што је објављено на територији Републике Српске. Ову библиографију израђује и публикује Народна и Универзитетска библиотека Републике Српске, у свом библиографском одјељењу.

Пројекат израде националне библиографије је веома битан за очување културне башти народа који егзистира на овом подручју.

⁴² Српска библиографија као неопходан извор за реконструкцију фондова Народне библиотеке Србије и могућност допуњавања ове библиографије / Вера Црљић, Љиљана Поповић и мр Светлана Мирчов. У: Сусрети библиографа '89. – Инђија : Народна библиотека „Ђорђе Натошевић“, 1990. – Стр. 23-30.

Развој националне библиографије Републике Српске

Развојни пут националне библиографије Републике Српске је специфичан. Иако је Република Српска конститутивна територијална јединица Босне и Херцеговине, национална библиографија се не веже за наставак библиографије некадашње Социјалистичке Федеративне Републике Босне и Херцеговине, него стварањем Републике Српске и национална библиографија ове територије утире пут.

Наиме, Народна и универзитетска библиотека Босне и Херцеговине још од 1977. године издавала је текуће националне библиографије монографских и серијских публикација, а повремено и библиографије чланака. Од 1984. године босанскохерцеговачка библиографија је израђивана на основу записа у YUBIV бази чија се централна база налазила у IZUM-у у Марибору.⁴³

Ратом је прекинута и њена израда. Прва библиографија монографских публикација за период 1992-1994, изашла је 1995. године, а 1998. излази Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija 1992-1996. Niz A, којом није обухваћено подручије Републике Српске.

Данас Национална и Универзитетска библиотека Босне и Херцеговине у оквиру едиције Bosanskohercegovačka bibliografija објављује:

- Bosanskohercegovačku bibliografiju monografskih publikacija. Niz A,
- Bosanskohercegovačku bibliografiju serijskih publikacija. Niz B и
- Bosanskohercegovačku bibliografiju članaka u serijskim publikacijama . Niz C.

⁴³ Библиографија у Босни и Херцеговини с освртом на израду ретроспективне Библиографије Републике Српске 1992-1999. / Јелена Слагало. –У: Зборник радова с научног скупа Српска библиографија данас. – Нови Сад : Матица српска, 2005.

Текућа босанскохерцеговачка библиографија монографских публикација назива се *Bosniaca*.⁴⁴

Све ове библиографије не обухватају издавачку продукцију Републике Српске. У ратним околностима мрежа библиотека на подручју Републике Српске била је уништена и требало је њено обнављање. Како би се побољшало нешто на овом пољу Влада је 1. јуна 1992. године донијела Одлуку о оснивању Народне библиотеке Српске Републике Босне и Херцеговине („Службени гласник српског народа у БиХ“, бр. 8/92). Овом одлуком је основана национална, централна, библиотека са статусом јавне установе у државној својини. С обзиром на то да је у чл. 9 Устава прописано да је Сарајево главни град Републике, функцију националне библиотеке добила је Народна библиотека у ратној пријестоници у Палама.⁴⁵ Међутим, ова библиотека ни на који начин није могла да задовољи потребе које је захтијевала функција националне библиотеке. Кадровски, просторни и други потребни ресурси били су веома ограничени. Из тог разлога „Влада Републике Српске је на редовној сједници, одржаној 2. априла 1999. године, донијела Одлуку о укидању Народне библиотеке Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, бр. 11/99) и донијела Одлуку о проглашењу Народне и универзитетске библиотеке „Петар Кочић“ у Бањалуци за Народну библиотеку Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број: 11/99. и 38/99).“⁴⁶

⁴⁴ *Rad na tekućoj bibliografiji Bosne i Hercegovine u NUBBIH / Dženana Tuzlak.* – Сарајево :*Bosniaca*, III, br. 2, 1998, стр .83.

⁴⁵ Библиотечко законодавство у Републици Српској и земљама у окружењу / Драган Мићић. – У: Библиотекарство Српске : часопис из области библиотекарства и библиотечко-информационе дјелатности . – Вишеград, 2010. – Стр: 158-202.

⁴⁶ Исто, Стр. 166.

Ретроспективна Национална библиографија Републике Српске

Национална функција Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске подразумијева објављивање библиографија књига издатих на њеној територији. С обзиром на то да Народна библиотека у Палама није имала услове за праћење издавачке дјелатности, то се НУБ РС прихватила задатка да, преузимањем функције националности, изради и Библиографију Републике Српске за период од 1992-1999. године.

Ова библиографија је према хронолошком критерију ретроспективна и обухвата књиге које су на овој територији објављене од 1992. до 1999. године. „Грађа за Библиографију прикупљена је на основу свих каталога Народне и Универзитетске библиотеке Републике Српске, а уз велику помоћ „Bibliografije Jugoslavije: knjige, brošure i muzikalije“ за поменути период. Библиографија је урађена „de visu“ методом. Седамдесет и шест библиографских јединица је преузето из „Bibliografije Jugoslavije“ и означене су звјездицом, која упућује на секундарност извора.“⁴⁷

Библиографија садржи 654 библиографске јединице, које су распоређене хронолошки. У оквиру хронолошког распореда грађа је распоређена азбучно, те је испоштовано писмо сваке библиографске јединице.

Што се тиче библиографског описа примјењује се ISBD(M), односно, Међународни стандард за библиографски опис монографских публикација. Цјелокупна грађа је и стручно одређена према Универзалној децималној класификацији (УДК). Библиографија, такође

⁴⁷ Библиографија Републике Српске 1992-1999 / [приређивач Јелена Слагало]. – Бања Лука : Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2004. – стр.1.

садржи и Регистар аутора и Регистар наслова, који су азбучно уређени.

Библиографија је из штампе изашла 2004. године

Текућа Национална библиографија Републике Српске

У библиографском одјељењу ове библиотеке 2000. године почиње се и с израдом текуће националне библиографије. На тај начин је омогућено праћење издавачке продукције на овом подручју. До данас је објављено укупно седам годишњих библиографија. Прва је текућа Библиографија Републике Српске – књига, брошура и музикалија за 2000. годину објављена 2002. године.

„Израда библиографије остварена је на основу коначне верзије публикације припремљене за штампање, односно на основу СР-базе Републике Српске.

Библиографија би требало да обухвати публикације свих издавача Републике Српске за 2000. годину. Због непоштовања законске обавезе (од стране неких издавача) о изради Каталогизације у публикацији – може се констатовати да ова библиографија не обухвата баш сву штампану продукцију ове врсте издату на територији Републике Српске у 2000. години.“⁴⁸

Библиографија садржи 287 библиографских јединица, које су израђене према ISBD(M) стандарду. Одреднице су ћириличне и код страних публикација писаних латиничним писмом без обзира да ли су преведене или не. Библиографске јединице су класификоване према УДК систему, а у оквиру њега уређене су азбучно.

Ради лакшег сналажења Библиографија има и Именски регистар, Регистар наслова и Предметни регистар, који су

⁴⁸ Библиографија Републике Српске : књиге, брошуре и музикалије 2000. / [приређивач Жељка Комленић]. – Бања Лука : Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2002. – стр. 1.

азбучно уређени. Такође постоји и Регистар страних наслова исписан изворно латиничним писмом. Испис библиографије израђен је помоћу компјутерског програма BIBLIO –Winisis, који је тада био активан у овој библиотеци.

Други број текуће националне библиографије Републике Српске је Библиографија Републике Српске за 2001. годину, објављена 2002. године. Приређивач ове библиографије је Јелена Слагало. Библиографија је, као и прва, израђена на основу СІР- базе, због присуства истоврсних проблема који су се сусретали и приликом израде првог броја.

Ова библиографија садржи 339 библиографских јединица распоређених према УДК систему, унутар кога су даље распоређене азбучно. Такође се примјењује ISBD(M) Међународни стандард за опис монографских публикација. И ова библиографија садржи Именски регистар, Предметни регистар, те Регистар страних наслова у оквиру кога су јединице уређене абецедно.

Припрема и испис библиографије израђена је помоћу рачунарског програма BIBLIO-Winisis.

Библиографија Републике Српске за 2002. годину изашла је у двије свеске. Прва је изашла из штампе 2002. године и имала је 190. библиографских јединица. Друга је изашла 2003. и имала је 252 библиографске јединице. Приређивач обје свеске је Јелена Слагало.

Записи у библиографијама су урађени на основу СІР- базе података, а према ISBD(M) међународном стандарду за опис монографских публикација. Записи су распоређени према УДК систему, а унутар њега азбучно. Записи су урађени у Winisis – Библио програму за библиотечко пословање. Библиографија садржи три регистра.

Године 2004. излази из штампе трећи број Библиографије Републике Српске- књиге, брошуре и музикалије у двије свеске за 2003. годину.

Приређивач је Јелена Слагало.

Свеска 1. садржи 107 библиографских јединица, које су распоређене према УДК систему, а унутар њега азбучно. Ова свеска је урађена *de visu* на основу обавезног примјерка. У опису се примјењује ISBD(M) стандард за опис мобографских публикација. Садржи три врсте регистра: Именски регисар, Регистар наслова и Предметни регистар уређена азбучно.

Свеска 2. садржи 166 библиографских јединица, обрађених према ISBD(M) стандарду. Јединице су распоређене према УДК систему, а унутар њега поредане су азбучно.

И ова свеска садржи три регистра.

Национална библиографија Републике српске за 2004. годину изашла је такође у двије свеске. Прва садржи 177 библиографских јединица које су обрађене према ISBD(M) међународном стандарду за монографске публикације.

Библиографске јединице су распоређене према Универзалној децималној класификацији, а унутар стручних група распоређене су азбучно. Садржи три врсте регистра, ради лакшег сналажења, организованих азбучно.

Свеска два за ову годину садржи 391 библиографску јединицу, међу којима је извјестан број књига које нису регистроване у ранијим библиографијама, а које су штампане иза 1993. године.

Библиографске јединице су обрађене према ISBD(M) стандарду. Стручно су распоређене према УДК систему, а унутар њега разврстане су према азбучном реду. Такође садржи три регистра.

Национална библиографија Републике Српске за 2005. годину, изашла је у двије свеске. Прва свеска шестог броја има 190 библиографских јединица. Оне су израђене према ISBD(M) стандарду, *de visu*, на основу обавезног примјерка. Јединице су распоређене према УДК систему, а унутар њега азбучно. Садржи три регистра.

Друга свеска урађена *de visu*, на основу обавезног примјерка, броји 201 библиографску јединицу, такође распо­ређену према УДК систему, а унутар њега азбучно. Приређивач ове свеске је Биљана Папић.

Измјене у начину израде библиографије доноси На­ционална библиографија Републике Српске-монографске публикације за 2006. годину. Разлог томе је увезивање библиотеке у систем COBISS, за библиотечко пословање. Приређивач ове библиографије је Јелена Јањић. Библио­графија се израђује *de visu*, на основу обавезног примјерка, а обухвата монграфске публикације издате у току текуће и претходне године. Садржи и неколико књига које нису регистроване у ранијим бројевима, а штампане су иза 2000. године.

Библиографија се израђује на основу редигованих записа из електронског каталога НУБ РС. Библиографски записи се формирају у складу с ISBD(M), Комуникацио­ним форматом за машинско читљиво каталогизирање и размјену библиографских информација – COMARC/B, те Правилником и приручником за израду абecedних каталога Дио 1,2, Еве Вероне. Библиографски опис наведен је на језику и писму публикације. У јединственој и колективној одредници примјењено је ћирилично писмо и фонетска транскрипција (за публикације на српском), односно ети­молошки облик (за публикације на страним језицима).

Библиографске јединице су класификоване према УДК систему, а у оквиру њега азбучно.

Опремљена је и с три врсте регистра: Регистар наслова, Именски регистар и Предметни регистар, који су азбучно сређени.

Овај број садржи 656 библиографскиј јединица, а из штампе је изашао 2007. године.⁴⁹

Национална библиографија Републике Српске-монографске публикације за 2007. годину садржи 648 библиографских јединица, које су израђене на основу редигованих записа из електронског каталога НУБ РС. Записи се као и у осталим свескама формирају на основу ISBD(M) стандарда, Комуникационим форматом за машинско читљиво каталогизирање и размјену библиографских информација – COMARC/B, те Правилником и приручником за израду абecedних каталога Дио 1,2, Еве Вероне. Библиографски опис наведен је на језику и писму публикације.

У јединственој и колективној одредници примјењено је ћирилично писмо и фонетска транскрипција (за публикације на српском), односно етимолошки облик (за публикације на страним језицима).

Библиографске јединице су класификоване према УДК систему, а у оквиру њега азбучно.

Опремљена је и с три врсте регистра: Регистар наслова, Именски регистар и Предметни регистар, који су азбучно сређени.

Године 2009. излази из штампе Национална библиографија Републике Српске за 2008. годину. То је књига број девет. Израђена је на основу обавезног примјерка, а из записа из електронског каталога НУБ РС, који се формирају у складу са ISBD(M) стандардом, Комуникационим форматом за машински читљиво каталогизирање и размјену библиографских информација COMARC/B и Правилником и приручником за израду абecedних каталога Дио 1,2, Еве Вероне.

⁴⁹ Библиографија Републике Српске : монографске публикације 2006. / [приређивач Јелена Јањић]. – Бања Лука : Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2007. – стр. 1.

Опис је дат на језику и писму публикације. Одреднице су ћириличне, фонетски транскрибоване (за публикације на српском), односно етимолошке за публикације на страним језицима.

Овај број садржи 704 библиографске јединице распоређене према УДК систему, а унутар њега азбучно.

Ради лакшег сналажења садржи три регистра. Библиографију је приредила Биљана Папић.⁵⁰

Посљедњи број Националне библиографије Републике Српске – монографске публикације 2009. изашла је 2010. године. Редактор је Јелена Јањић. Број садржи 762 библиографске јединице које су урађене на основу обавезног примјерка који ни даље није у потпуности испоштован, па је број записа у библиографији мањи од броја урађених записа у СІР- бази. Записи су урађени као и у претходним бројевима изашлим после 2006. године у складу с ISBD(M) стандардом, Комуникационим форматом за машински читљиво каталогизирање и размјену библиографских информација СОМАРС/В и Правилником и приручником за израду абecedних каталога Дио 1,2, Еве Вероне.

Библиографске јединице су сортиране према УДК систему а унутар њега распоређене су азбучно.

И овај број садржи Именски, Предметни, те Регистар наслова.

Закључак

С обзиром на то да се из дефиницаја националне библиографије јасно уочава коју сврху и циљ има њихова

⁵⁰ Библиографија Републике Српске : монографске публикације 2008. / [приређивач Биљана Папић]. – Бања Лука : Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2009. – стр. 1.

израда, и национална библиографија Републике Српске се израђује у том погледу.

Почетак израде ове библиографије везује се за 2000, односно 1992. годину. Године 2004. је изашла из штампе Ретроспективна национална библиографија Републике Српске за период 1992-1999.

Према садржини грађе коју обухвата она је општа библиографија, а према обухвату грађе је исцрпна, јер се односи на свеобухватну издавачку продукцију.

Ако узмемо у обзир обухваћене публикација она је библиографија монографија и према облику је самостална.

Према врсти извор је примарна, јер податке прикупља на основу обавезног примјерка, *de visu* методом.

Осим Националне библиографије Републике Српске 1992-1999, која је како смо већ напоменули ретроспективна, сва остала издања су текућа, па припадају текућој националној библиографији.

Према начину распореда библиографских јединица је стручна библиографија, јер распоред грађе доноси према УДК систему.

Према циљу и намјени је регистрациона, јер јој је циљ пружање основних информација о публикацији.

„Разумни теоретичари слажу се у чињеници да је тешко замислити појам „чисте“ националне библиографије, то јест оне која би пописивала текстове који су створени само на једном језику и који припадају само једном народу. У узимању чинилаца за одређивање појма национална библиографија неминовно су присутне и веома одређене и историјски условљене теоријске позиције. Оне не само да указују на стварне околности у којима су настајале конкретне националне библиографије него посебно узимају у обзир историјску (а тиме и културну) судбину одређеног

народа у датом времену и у јасно означеном духовном и географском простору.⁵¹

Из свих ових разлога израда Националне библиографије Републике Српке има веома значајну улогу за очување културних тековина народа који живе на овом простору.

Библиографија

1. Основе теорије библиографије : са примјерима / Проф. др Војислав Максимовић. – Београд, 1987.
2. Српска библиографија као неопходан извор за реконструкцију фондова Народне библиотеке Србије и могућност допуњавања ове библиографије / Вера Црљић, Љиљана Поповић и мр Светлана Мирчов. У: Сусрети библиографа `89. – Инђија : Народна библиотека „Ђорђе Натошевић“, 1990. – Стр. 23-30.
3. Džepana Tuzlak / Rad na tekućoj bibliografiji Bosne i Hercegovine u NUBVIN. – Сарајево : Bosniaca, III, бр. 2, 1998.
4. Основи библиографије / др Александра Вранеш. – Београд : Народна библиотека Србије, 2001.
5. Библиографија Републике Српске : књиге, брошуре и музикалије 2000. / [приређивач Жељка Комленић]. – Бања Лука : Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2002
6. Библиографија Републике Српске 1992-1999 / [приређивач Јелена Слагало]. – Бања Лука : Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2004.
7. Библиографија Републике Српске : монографске публикације 2006. / [приређивач Јелена Јањић]. – Бања Лука : Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2007.
8. Библиографија Републике Српске : монографске публикације 2008. / [приређивач Биљана Папић]. – Бања Лука : Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2009.
9. Библиотечко законодавство у Републици Српској и земљама у окружењу / Драган Мићић. – У: Библиотекарство Српске : часопис из области библиотекарства и библиотечно-информационе дјелатности. – Вишеград, 2010.

⁵¹ Основе теорије библиографије: са примјерима / Проф. др Војислав Максимовић. – Београд, 1987. - Стр. 65.

Abstract: The purpose of this paper is to outline the importance of creation of national bibliography and the development path of the National bibliography of Republic of Srpska.

The current national bibliography of Republic of Srpska is being created by the bibliographic department of the National bibliography of Republic of Srpska since year 2000. This department also compiled the retrospective bibliography of Republic of Srpska which was published in 2004 and covers period from 1992 till 1999. Since creation of every national bibliography represents an important factor in preserving cultural and scientific identity of one nation, so is the creation of National bibliography of Republic of Srpska important for the people that live on its territory or are linked to it by origin or work.

Key words: retrospective national bibliography, current national bibliography, national bibliography of Republic of Srpska.

БИБЛИОТЕКЕ НА ПУТУ ОД ТРАДИЦИОНАЛНИХ ДО САВРЕМЕНИХ⁵²

Сажетак: Библиотеке, као место где се знање прикупља, класификује и даје на коришћење, у свом развоју прошле су неколико фаза, а њихова основа функција је остала очувана. Само се променио начин на који се испуњавају те функције и средства помоћу којих се оне испуњавају. У првој фази постојале су тзв. традиционалне библиотеке, за које је било карактеристично да су се информације добијале на лицу места, дакле морало се доћи у библиотеку да би се добила нека информација. Друга фаза била је фаза аутоматизације, која је омогућила велики напредак, пре свега повезивање. У овој фази већ није било нужно да корисник по све информације долази у библиотеку. Трећа фаза је електронска библиотека, у којој се корисницима стављају на располагање сва потребна документа без обзира на место и време. Четврта фаза је виртуелна библиотека, као библиотека која је доступна на сваком месту, у свако време и свакоме. У овој фази сва документа стоје на располагању у електронском облику.

У раду се анализирају фазе развоја наших библиотека, стање и стадијум у којем се сада налазе и предлажу се мере за ефикаснију трансформацију у модерне библиотеке. Пажња је посвећена и професији библиотекара, њеној будућности као и улози библиотекара у модерним друштвима и модерним библиотекама као њиховом саставном делу.

Кључне речи: библиотеке, модернизација, развој библиотека, умрежавање, аутоматизација.

Наше библиотеке данас налазе се, у складу са називом овог саветовања, у стању између „стarih навика и нових изазова“ или, да употребимо уобичајенији термин, библиотеке на Балкану налазе се у „стању транзиције“. Ипак би

⁵² Реферат са саветовања „Старе навике нови изазови“, Требиње, 12 – 14. април 2011. године

за наше прилике adekvatniји било рећи да је то стање „између старих навика и нових изазова“ јер је њиме обухваћено и објективно стање у библиотекама изазвано друштвеним и политичким факторима али и субјективно стање нас који радимо у библиотекама, дакле наш лични став према свему што се дешава, посебно наш приступ променама. Објективне околности и стање развоја друштва фактори су који не зависе од нас, али субјективни приступ од кога зависи лични ангажман зависи од нас самих. Циљ данашњег скупа и многих скупова који се одржавају на овим просторима је да се са различитих аспеката размотри проблематика са којом се суочавају библиотекари данас, да се утврди постојеће стање и да се донесу мере које би допринеле да се то стање опорави и да се коначно крене путем модерног светског библиотекарства. На бројним скуповима дискутоване су, мање или више успешно, бројне теме, које се тичу свих области библиотекарства: набавка, обрада, коришћење и чување свих врста грађе са свих аспеката. Дискутоване су и актуелне теме савременог светског библиотекарства, попут дигитализације, модернизације у конзервацији и заштити библиотечке грађе, базе података, њихова набавка, чување и коришћење, ауторска права, обука и усавршавање и сл. Бавили смо се, дакле, бројним темама које су се тичале објективних околности које не зависе од нас. Скупови су се углавном успешно завршавали, усвајани су различити закључци које је требало спроводити у пракси. Теоретска подлога је ту, али се поставља питање шта је спроведено у пракси и какви су резултати. Када поставимо ово питање не мислимо на велике библиотеке, које су успеле ухватити корак са светским библиотекарством, него мислимо на библиотеке уопште и на читав систем библиотекарства, који обухвата библиотеке свих типова. Неспровођење донетих закључака и усвојених мера правдамо

или смо правдали објективним околностима, а најчешће недостатком новца и неразумевањем од стране финансијера. То оправдање прихватљиво је у одређеној мери, али не и до краја. Оправдавамо се чак и политичким приликама и стањем у друштву, што такође не може да буде изговор. Поставља се питање да ли смо урадили оно што зависи од нас самих, оно што је могуће урадити и без великих финансијских издатака, а то су углавном послови који су везани за традиционално библиотекарство. Добро урађена традиционална библиотека, добра поставка фондова и добро конципиран систем услуживања корисника адекватна су подлога за стварање модерне библиотеке, која може да пружи услуге савременим корисницима који су веома захтевни. Ако немамо добро уређену традиционалну библиотеке све даље фазе рада представљаће надоградњу без темеља.

Да бисмо могли да дефинишемо садашње стање у библиотекама, односно да одредимо стадијум њиховог развоја и да пратимо тај развој, сагледаћемо фазе развоја кроз које су прошле све библиотеке без обзира на тип и без обзира где се налазе. Библиотеке као место где се знање прикупља, класификује и даје на коришћење у свом развоју прошле су неколико фаза, а њихове основне функције остале су очуване. Променио се само начин на који се испуњавају те функције и средства помоћу којих се оне испуњавају.

Прва фаза у развоју сваке библиотеке је твз. „традиционална библиотека“. То је, историјски посматрано, фаза која почиње од оснивања библиотека и траје до данас. Традиционална библиотека условљена је местом, корисници су морали долазити да би је користили. Организација ових библиотека била је класична и доста компликована. Корисници су морали да долазе у библиотеку и по информације, а не само по књиге и користе веома ком-

пликован систем класификације занања. Ова фаза развоја трајала је најдуже, а промене које су се дешавале у њој биле су споре и не тако очигледне. Од ове почетне фазе до данас много шта се променило, а промене су у највећој мери захватиле сегмент библиотекарства који се односи на рад са корисницима.

Након ове фазе, која је најдуже трајала уследила је фаза аутоматизације, која је означила велику прекретницу у развоју библиотека и унела велике промене у свакодневни рад библиотекара. Главни задатак у овој фази била је аутоматизација каталога, тј. њихово претварање из класичног облика у базу података. Да би се успешно приступило овој фази потребно је најпре било спровести обуке библиотекара. Ову фазу библиотекари су схватили као оптерећење и додатни намет, који је узбуркао њихову мирну свакодневицу. По први пут библиотекари се суочавају са обавезом усавршавања. Фаза аутоматизације био је први корак ка повезивању библиотека и грађењу мреже. Радни поступци су исти, само што се обављају помоћу савременијих средстава, док је резултат много савршенији. У овој фази се променио процес рада библиотекара, али још више однос према кориснику. Убрзано је слање информација, коришћење није било обавезно повезано са доласком у библиотеку. Претраживање више извора одједном било је могуће. Дакле, ову фазу бисмо могли схватити као фазу великог напретка за кориснике, али и фазу велике збуњености за библиотекаре. Успешно спровођење ове фазе захтевало је од библиотекара и додатна знања као што су рад на рачунару и обрада информација, што је пољуљало постојећи мир који је библиотекар имао у традиционално организованој библиотеци. Ефикасност библиотечког пословања из угла корисника је повећана, али и утрошак финансијских средстава због набавка опреме,

школовања, те паралелног егзистирања класичног и електронског система, паралелног постојања два извора.

Убрзо после ове фазе прелази се на фазу „електронске библиотеке“, фазу у којој је већ могуће да се корисницима на располагање ставе сва потребна документа без обзира на место и време. Ова фаза представља још већи напредак за кориснике, будући да она представља мост са прошлости и капију ка будућности. У овој трећој фази било је нужно да се припреми информација и да се сервира кориснику. Напредак је опет највидљивији у сегменту рада са корисницима, док су неке области библиотекарства, које су традиционално сматране незаменљивим пољуљане. Од библиотекара се тражио нови ангажман и нове квалификације.

Фаза „електронске библиотеке“ била је увод у фазу „виртуелне библиотеке“, у којој се реалним корисницима нуде виртуелне књиге. То је библиотека која је присутна на сваком месту у свако доба и свакоме. Виртуелна библиотека се сматра библиотеком без граница, библиотеком без зидова. Могућности које пружа виртуелна библиотека много су боље од могућности које пружа електронска библиотека. Виртуелна библиотека има бројне погодности а пре свега то је лакоћа приступа преко рачунара и повећање приступа за људе удаљене физички од библиотеке. И управо та лакоћа коришћења је оно што се сматра главном предношћу дигиталних докумената у односу на класичне публикације. У корист тога става занемарује се чињеница да је њихово чување и похрањивање отежано и променљиво. Бројни су проблеми са којима се суочавамо и у виртуелним библиотекама. Док је у претходној фази библиотекар био непходан јер је он морао управљати информацијама и пружити их кориснику, у овој фази се поставља питање улоге библиотекара. Боље речено у овој фази постављају се разна питања, која се тичу опстанка

библиотека уопште у овом виду у којем постоје, а тиме наравно и питање да ли је библиотекар уопште потребан, те да ли је оваквом библиотеком потребно уопште управљати. Мишљења теоретичара на ту тему су различита и крећу се од оних који сматрају да књига у класичном облику и библиотека немају алтернативу, па до оних који прогнозирају нестанак библиотека и књиге.

Након што смо сагледали фазе развоја кроз које уобичајено пролазе библиотеке, потребно је да се запитамо где се налази већина наших библиотека. Према свим реалним показатељима већина наших библиотека налази се у фази између традиционалних и аутоматизованих, дакле, далеко од савремене модерне библиотеке. Ми још увек немамо библиотеке које су завршиле процес аутоматизације, а то значи које су прошле другу фазу развоја. Нажалост имамо још увек библиотеке које немају добро сређену ни традиционалну библиотеку. Мали је број библиотека које се налазе у фази између аутоматизоване и електронске библиотеке, а највећи је број библиотека које се истовремено налазе у све четири фазе развоја. То значи да се почело са фазом дигитализације, а још увек не постоје сређени традиционални каталози. Чак у појединим библиотекама није испоштован ни законски минимум који се тиче постојање инвентарне књиге. А претпоставка успешне модерне библиотеке је, као што смо на почетку рада констатовали, добро сређена и организована традиционална библиотека, која је дефинисана као место где се сакупљају и дају на коришћење информације. Уколико је тај посао обављен према свим стандардима, није проблем приступити новој фази у развоју библиотекарства и укључити се у модерне токове информатичког доба и ере дигитализације. Дигитална библиотека је само логичан наставак рада на прикупљању и сређивању информација. За разлику од класичне библиотеке у дигиталну библиотеку сакупљају се не

само класичне књиге него и књиге у дигиталном облику, било да су оне публиковане у том облику или се ради о дигитализацији већ постојећих књига. И за пружање информација у дигиталном и електронском облику потребна је класификација и сређивање знања, иако у промењеном облику. Стога ће одговор на питање да ли класичне библиотеке нестају одговор бити, да не нестају. Само неупућени мисле да је могуће да се све потребне информације нађу на интернету. То је велика заблуда, на интернету може да се нађе велики број информација, само што су оне непоуздане, а недостаје и адекватна класификација. Дакле, библиотеке ће и даље морати да постоје због оне њихове кључне функције, класификације знања, а то је неопходно без обзира на фазу у којој се библиотека налази.

Најбољи резултат постигле су библиотеке које су прошле све четири фазе постепено. Истина је да је свака нова фаза трајала краће и да су промене бивале све веће. За наше услове било је скоро немогуће пратити све те промене брзином којом су се дешавале, посебно у појединим сегментима библиотекарства. Али је свакако било могуће средити фондове, обавити ревизије и отпис (у зависности од типа библиотека) и спровести фазу аутоматизације у складу са међународно важећим стандардима како би умрежавање било могуће. Умрежавање олакшава фазу аутоматизацију због могућности преузимање записа, чиме се штеди на утрошку времена и радне снаге. То су два процеса која се преплићу и дају најбоље резултате ако се обављају паралелно. Лоша умреженост или њено непостојање успорили су изградњу јединственог библиотечно-информационог система у Републици Српској. И управо то је централни проблем који је довео до успоравања развоја библиотекарства у Републици Српској. Повезивањем библиотека у јединствен систем отворио би се пут модер-

низацији библиотека и њиховом бржем развоју. Питање умрежавања у РС дискутовано је много пута, али потребно је поново нагласити да је то предуслов модернизације.

Током развоја библиотека мењале су се све области библиотекарства, а самим тим мењана је и улога библиотекара. Традиционална организациона шема библиотеке се руши и замењује новом, прилагођеном савременим технологијама. Нека одељења која су раније била централна, данас губе на значају, то се пре свега односи на одељења обраде, пошто су сада у центру пажње кључне речи, индексирање, преузимање записа. Некадашњи система класификације користи се све мање. Ништа мање промене захватиле су и одељења набавке. Класичну набавку заменила је електронска куповина, класичне књиге и другу грађу, грађа на разним медијумима и у електронском облику. Некадашњи традиционални референсни библиотекар одједном мора да се бави електронским базама података, прима и обрађује онлајн поруџбине, одговара на упите мејлом и да највећи део времена проводи на мрежи.

Све ове промене за нас дошле су врло нагло и нисмо успели да се снађемо. Разлози за то су бројни: финансијски, лични, приступ професији библиотекара која је изразито традиционална, неадекватан простор и опрема и многи други фактори. Али то су промене које морамо прихватити што пре и реорганизовати библиотеку у складу са њима, а у циљу ефикаснијег пословања.

Неки радни кораци у процесу обраде, класификације и чувања библиотечке грађе скраћени су, а тиме поједини сегменти библиотекарства нестају. Данас књига, која се изда у електронској форми одмах дође до корисника, улога библиотекара по питању услуживања корисника губи на значају. Услуживање у библиотекама замењује се самоуслуживање. И то су чињенице које треба усвојити

приликом реорганизовања пословања у библиотеци, које треба да се односи и на усвајање нових систематизације. Резултат промена је да се обим неких послова у библиотеци смањује, других увећава, а ту су и ретроспективне конверзије каталога које још нису урађене. Стога је потребно добро сагледати кадровска решења, извршити обуку кадрова у складу са новим потребама и систематизовати послове тако да се процес рада у библиотеци оптимизује. У теоретским радовима који се баве светским библиотекарством увелико се дискутује улога библиотекара у будућности. Нека предвиђања иду чак и дотле да ће библиотеке изгубити своју функцију, а да ће библиотекари као стручњаци бити непотребни. Други пак сматрају да ће посао библиотекара толико да се промени да ће они постати навигатори на мрежи, сакупљачи информација. Ми се налазимо далеко од тога, ми смо још увек неопходни у нашим библиотекама, али то не треба да нам буде утеха. Ако не будемо спремни за промене нећемо моћи опстати на тржишту информација. Морамо бити свесни чињенице, да без обзира на фазу развоја, ни у једној библиотеци нису потребни кадрови који само знају да читају и пишу и који имају диплому. Потребни су универзални стручњаци, људи који се лако прилагођавају, а не стручњаци који су задужени за само један сегмент посла у библиотеци. Библиотекари у данашњем окружењу морају да спознају проблеме и да их сами решавају, потребно је да ради кооперативно са другима, да се поседује способност тимског рада и добре комуникације као и личне вештине и способности. Од нас се очекују комплексна знања, очекује се да употпуности владамо традиционалном библиотеком, али и да одговоримо захтевима које пред нас ставља виртуелна библиотека. Будући корисник ће се више служити сам, али се ни наша функција неће губити, тог корисника потребно је обучити и усмеравати. То ће убудуће бити наш

задатак. Библиотекар као особа која се руководила редом, сада мора да буде прилагодљива, спремна на промене и креативна.

Посматрајући ове четири фазе развоја библиотека видимо да су промене биле многоструке. Од прве фазе, фазе традиционалне библиотеке, која је била усмерена на књиге и то само на књиге и на везаност за место потпуно је различита од четврте фазе у којој је библиотека потпуно осавремењена. На том развојном путу много шта се променило. Неки сегменти библиотекарства нестају и замењују се новим, трансформише се професија и убрзано мења. Одговор друштва и надлежних инстанци је неадекватан. Задатак нас библиотекара је да што пре прихватимо ове промене и суочимо се са новим изазовима, а то значи да изађемо из традиционалних оквира и прукључимо се заједници, тј. да изађемо на мрежу.

Литература:

1. Брофи, Питер (2005): Библиотека у двадесет првом веку, Београд.
2. Хорват, Александра: Професионализација библиотекарског занимања (предавање одржано на 27. скупштини Хрватског библиотекарског друштва, 12 – 14 априла, 1989.
3. Sühl-Strohmenger, Wilfried (2007): Zukunft der Bibliothek, Nutzerbedürfnisse und Informationskompetenz, Frajburg.
4. Bibliotheken ans Netz (1997), Berlin.

Abstract: Libraries, as a place for knowledge gathering, classifying and using, have gone through several phases in their development. Their main function has remained the same. What has changed is the way of fulfilling those functions and aims which are used in such process. First phase was of so-called Traditional Libraries whose characteristic was to give information on the spot, meaning that one was to come to the library in order to get information. Second phase was the phase of automation, which allowed great progress, connecting at first place. This phase didn't require of member to come to the library in order to get all the information. Third phase is of Electronic Library in which all required documentation is avai-

lable to members no matter where and when. Fourth phase is of Virtual Library, as a library accessible everywhere, whenever one needs it. At this phase all the documents are available in electronic form. Text analyses the phases in library evolution, the state and stadium in which they are now and suggests measures for effective transformation into modern libraries. Attention is given to the profession of a Librarian, its future, and the role of Librarian in modern societies and modern libraries as their component.

Key words: libraries, modernization, library development, networking, automation.

НА ПУТУ КА САВРЕМЕНОМ БИБЛИОТЕКАРСТВУ

Сажетак: Више од стотину година дугу историју високошколског библиотекарског образовања непрестано су пратиле недоумице у вези са садржином наставе, те потешкоће око успостављања неопходне равнотеже између теорије и праксе библиотекарства. Многе међународне асоцијације, установе и удружења разматрају могућност обликовања курикулума за образовање информационих стручњака а у овом раду представљени су закључци, смијернице и упуте EULCID-ове радионице одржане у Копенхагену.

Кључне ријечи: информационе науке, библиотечка наука, библиотекарско образовање, наставни план и програм, курикулум, Европска асоцијација за библиотекарство и информатичко образовање и истраживање (EULCID), Радионица „Copenhagen European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education“, Копенхаген.

Дјуи и поимање значаја библиотекарства

Проблематика садржине и обухвата библиотекарства као научне дисциплине прелама се кроз програме високошколских библиотекарских установа од њиховог настанка. Још 1876. године Мелвил Дјуи (Melvil Dewey 1851-1931) постаје свјестан чињенице да је прошло вријеме када се од библиотекара очекивало да само брине о књигама којима је окружен те да се његова одговорност проширила и на библиотечку набавку, развој читалачких интересовања, правилан начин прихватања идеја које књиге нуде као и на истицање образовне функције библиотека. Па ипак, десетак година касније, када је био у прилици да састави наставни

програм за прву високу библиотекарску школу у Америци, Дјуи ју је осмислио као једногодишњу праксу у различитим типовима библиотека, са почетним и завршним тромјесечним курсевима. Настава је тематски покривала селекцију публикација, каталогизацију и класификацију, референсну дјелатност, библиографију и управљање библиотекама а према његовом мишљењу, овај двогодишњи програм био је само „систематско шегртовање“, што се косило са његовом ранијом тезом да је „библиотека школа, а библиотекар учитељ у најузвишенијем смислу.“⁵³ Овакве и њој сличне нелогичности пратиле су ову професију и њено академско развијање у готово свим земљама свијета. Упркос томе оно се непрестано развијало и дограђивало.

Образовање европских библиотекара – када и како?

Иако су назнаке неког вида образовања европских библиотекара видљиве још у 18. и 19. вијеку (први студији при универзитету настају још у 19. вијеку на Универзитету у Готингену 1886. године), с правом се може рећи да је формално образовање библиотекара старог континента почело тек у 20. вијеку када је оно добило замаха у великом броју европских земаља (у Минхену 1905, Лаипцигу 1914, Копенхагену 1918, Лондону 1919. и Падови 1922. године).

У почетку недовољно дефинисано, без јединствених програма, са различитим приступима од земље до земље, под утицајем различитих образовних система и културних традиција, академско образовање европских библиотекара, једне од најстаријих професија у историји цивилизације, одвијално се споро и неуједначено. Џеси Шир (Jesse H.

⁵³ Усп. Gates, Jean Key. Introduction to Librarianship: Third Edition. New York: Neal-Schuman, 1990. Str. 215-216. Цитирано према: Стокић Симончић, Гордана; Вучковић, Жељко. Управљање библиотекама у добу знања. Источно Сарајево: Матична библиотека, 2007. Стр .105-116.

Shera 1903-1982) 1966. године истиче да је „истраживање карактера библиотекарства (...) предуслов за осмишљавање програма високих професионалних школа и најзначајнија одговорност школе за библиотекарство унутар универзитетског комплекса.“⁵⁴ Слиједећи ову мисао, у земљама са развијеном библиотекарском свијешћу, упркос многим искушењима, искристалисала су се заједничка стајалишта и то првенствено у вези са начином организовања и садржином наставе. Те заједничке полазне претпоставке непрестано се надограђују и прилагођавају веома напредујућој улози библиотекара који је кренувши као посредник између књиге и читаоца, преко креатора научне информације дошао до важне карице у образовању, демократизацији и интердисциплинарности. Трансформација библиотекара у правцу промјене њихове улоге од чувара знања до информационих стручњака веома је интензивна.

Нове и све ефикасније технологије које су присутне у радном окружењу доступне су и библиотекарским стручњацима те се ова струка, због појачаног захтјева друштва, налази под притиском и присиљена је на развој. Информација је постала робом без које је незамислив развој модерног друштва, а самим тиме и робом која се тражи и искориштава.⁵⁵

⁵⁴ Усп. Shera, Jesse H. *Libraries and the Organization of Knowledge*. Hamden, Connecticut: Archon Books, 1966. Str. XIX, 224. Цитирано према: Стокић, Гордана. Садржај програма за високошколско образовање библиотекара. // Сарадња, образовање, квалитет: зборник радова са међународног скупа одржаног у Београду од 5. до 8. децембра 2001. Године: [Други] скуп библиотекара балканских земаља / главни уредник Александра Вранеш. Београд: Филолошки факултет : Народна библиотека Србије, 2002. Стр. 105-116.

⁵⁵ Усп. Еуроприручник И&Д: припремљено уз помоћ Еуропске комисије у оквиру програма Леонардо да Винчи / пријевод Неда Банић. Загреб: Хрватско информацијско и документацијско друштво, 2005. URL:<http://64.233.183.104/search?q=cache:4XNg0PgodsJ:www.hidd.hr/projects/europrirucnik/EURvol1.pdf+europrirucnik+I+d&hl=bs&ct=clnk&cd=2&gl=ba> (2008-05-23).

Економски и друштвени развој у Европи током последње деценије условио је наглашену потребу за европском димензијом образовања и стручног усавршавања. На пољу библиотекарства и информатике експлозија коришћења информација, интернет, свјетска мрежа и дигитализовани документи створили су ситуацију у којој су потребна нова правила и нови тип знања. У складу с тим многе међународне установе и удружења из подручја библиотекарства, информационих наука, архивистике и издаваштава (IFLA⁵⁶, ASIST⁵⁷, EBLIDA⁵⁸, ICA⁵⁹, IPA⁶⁰....), препоручују могући начин обликовања академског програма односно курикулума за образовање информационих стручњака. Курикулум подразумијева цјеловит одговор на питања „ко учи?“, „шта учи?“ и „како учи?“ и представља шири појам од појмова „наставни план и програм“ и „студијски програм.“

Радионица у Копенгагену – приједлог курикулума

EUCLID⁶¹ (Европска асоцијација за библиотекарство и информатичко образовање и истраживање) предводи мишљење о значају развоја курикулума у пољу библиотеч-

⁵⁶ International Federation of Library Association and Institutions (Међународно удружење библиотекарских друштава и установа). URL: <http://www.ifla.org>. (2009-04-07)

⁵⁷ American Society for Information Science and Technology (Америчко друштво за информациону науку и технологију). URL: <http://www.asis.org>. (2009-04-07)

⁵⁸ Европска канцеларија за библиотекарска, информациона и документациона удружења.

Нарочито су занимљиве препоруке са засједања у Есториљу, Португал, 2004. године.

⁵⁹ International Council on Archives (Међународни савјет за архиве). URL: <http://www.ica.org>. (2009-04-07)

⁶⁰ International Publishers Association (Међународно друштво издавача). URL: <http://www.ipa-uie.org>. (2009-04-07)

⁶¹ European Association for Library and Information Education and Research.

ке и информационе науке на европском нивоу те значају утврђивања основних компетенција савременог информационог стручњака. Под покровитељством ове асоцијације у Копенхагену је 2005. године (11. и 12. август) одржана радионица⁶² која је своју тематику фокусира на основне садржаје који би представљали темељ студија информационих наука. Радионица, у чијем тексту су дати прелиминарни закључци у вези са образовањем стручњака на пољу информационих наука, била је подијељена на 13 радних група које су разматрале тринаест унапријед договорених садржајних цјелина.⁶³

Прва радна група ове Радионице окупљена око тематике *Курикулум за библиотекарство и информационе науке у европској перспективи* назначила је потребу препознавања неминовности наставка дискусије о принципима образовања из библиотечке и информационе науке и промјенама које се односе на све школе које су са њом у вези, те важност стварања курикулума који ће својом структуром и садржајем образовања појаснити постболоњску ситуацију.⁶⁴

Друга група која је радила на *Дигитализацији културне баштине* закључила је да је то динамично поље истраживања које је од изузетног значаја за интеграцију знања. Скорија истраживања и дискусије библиотечких академских заједница показују тенденцију укључивања дигитализације у систем образовања, помјерајући тако тачку гледишта са дигитализације као алата библиотечке компјутеризације. Будући да много домена дигитализације излази

⁶² „Copenhagen European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education“

⁶³ Усп. European curriculum reflections on library and information science education / edited by Leif Kajberg and Leif Lorrington. Copenhagen: The Royal School of Library and Information Science, 2005. URL: <http://www.fbi.fh-koeln.de/aktuelles/Eiiropean Curriculum LIS.pdf>. (2009-10-01)

⁶⁴ Усп. Исто, стр. 17-36.

из оквира до сада установљених система теоретског знања, изазов је направити окосницу релевантних курсева допустивши да опертивно знање и практичне вјештине учествују у изради оквирног концепта. У сваком случају, успјех будућег развоја образовања у области дигитализације културне баштине, заснован на инердисциплинарном приступу – зависиће од синергије између библиотечке и информационе науке, компјутерске науке, музеологије и архивске.⁶⁵

Да је је информациона писменост приоритет свих дијелова друштва закључила је трећа радна група ове Радионице окупљена око сегмента *Информациона писменост и учење*. Као центар цјеложивотног учења које прожима све сфере живота закључено је да, управо информациона писменост људима омогућава добробит друштва знања. Поред тога разматрана је и чињеница да, ниједна од многих европских или интернационалних организација, институција или друштва за образовање из библиотечке и информационе области, иако су у многоме допринијеле размишљању о њој, у свом наставном курикулуму не посвећује искључиву пажњу информационој писмености. То би се, према закључку ове групе, свакако требало промијенити кроз, за студенте ове науке, кључне моменте : а) развијање свијести о информационој писмености, б) савладавање информационе писмености те ц) савладавање кључних аспекта учења информационе писмености.⁶⁶

Сљедећа, четврта радна група, закупљена око *Тражења информација и приступа информацијама* мишљења је да би најпогоднији елементи за обликовање курикулума ове дисциплине били издвајање најзначајнијих концепата, оквира и модела, укључујући тражење и проналажење информација (Information Seeking & Retrieval - IS&R) који

⁶⁵ Усп. Исто, стр. 37-59.

⁶⁶ Усп. Исто, стр. 65-83.

би били узети као основа курикулума, тематски разрађени и са детаљним објашњењима разлика у пракси и прихватању у различитим дијеловима Европе као и са детаљнијом изградњом повезаности и веза између тражења и проналажења информација, организација информација (Knowledge Organization - KO) и информационе писмености и учења (Information Literacy and Learning - ILL) те са изградњом јединственог језгра веза који у основи има та три елемента.⁶⁷

Како библиотекари имају огромну одговорност у дистрибуцији, организацији и употреби информација пета тема Радионице била је *Информационо друштво: препреке слободном приступу информацијама*. Истакнуто је да образовање библиотекара покрива широк круг области укључујући услуживање корисника, информациону писменост, информационо-технолошки менаџмент, професионалну етику, интелектуалне слободе и многе друге теме. Поред тога истиче се да савремено образовање библиотекара одражава потребу за изградњом националне и глобалне информационе инфраструктуре кроз унапређивање дигиталних могућности и укључивање друштва, јачање капацитета за научна истраживања, културно стваралаштво те дијелење информација и побољшавање могућности за учење кроз приступ одабраним садржајима.⁶⁸

*Менаџмент знања*⁶⁹ односно *Менаџмент информација*⁷⁰ у образовању из библиотечке и информацијске науке отворено је поље са многим кооперативним могућностима и управо зато је на њему радила шеста радна група⁷¹ која је закључила да је на овом пољу много играча (компаније,

⁶⁷ Усп. Исто, стр. 84-100.

⁶⁸ Усп. Исто, стр. 101-120.

⁶⁹ Knowledge Management

⁷⁰ Information Management

⁷¹ Усп. European curriculum reflections on library and information science education. Нав. дј., стр. 121-132.

универзитети и академије, информационе агенције и библиотеке) што представља добре могућности за стварање тржишта за будуће информационе стручњаке.⁷²

Системи и процеси организације знања (КО) заједно са тражењем и проналажењем информација (IS&R) чине саму основу језгреног курикулума из библиотечке и информационе науке те је *Организација знања* предмет расправе седме групе Радионице у Копенхагену. Организација знања доприноси доступности докумената било да их корисници траже или само преузимају и треба да обезбиједи оптималне услове за идентификацију и налажење докумената, у цјелини или по дијеловима.⁷³

Осма радна група бавила се *Мултикултуралним библиотекарством и Болоњским просецом* те закључила да модули мултикултуралног библиотекарства треба да у оквиру програма образовања из библиотечке и информационе науке обезбиједи образовање првог и другог универ-

⁷² Предмети и теме за кооперацију у изградњи језгра курикулума за менаџмент информација могу бити:

1. LIS академије и пословни пројекти (уобичајени истраживачки пројекти, патенти – интелектуални капитал, менаџмент ауторских/интелектуалних права)
2. LIS академије и влада (друштво засновано на знању, друштво које учи, менаџмент ауторских/интелектуалних права)
3. LIS академије, влада и индустрија (индустријско-технолошка сарадња у свим областима)
4. ЛИС академије и професионалне организације (Special Libraries Association–European Chapter, IFLA, SCIP – Society of Competitive Intelligence Professionals, ASIS&T ...)
5. Европске LIS конференције, семинари и радионице
6. Размјена програма унутар LIS-а
7. Дидактика поучавања Менаџмента информација
8. Е-учење и помијешане методе учења
9. ИМ теме у Европским пројектима у пракси (Леонардо да Винчи програм, пракса у институцијама које се баве ИМ)
10. Поређење курикулума (LIS школа, пословно и производно оријентисаних школа, European library journals, зборника са конференција).

⁷³ Усп. European curriculum reflections on library and information science education. Нав. дј., стр. 133-148.

зитетског степена са различитим циљевима и то: а) Први ниво / ниво Бачлер – за стицање основних компетенција информацијског стручњака у вези са мултикултуралном комуникацијом (нпр. различите социјалне, старосне или етничке групе); б) Други ниво / ниво Мастер – за стицање дубље свијести о мултикултуралној баштини и оспособљавање за сусрет комплекснијих изазова са иновативним рјешењима те ц) Цјеложивотно учење – LIS⁷⁴ програм треба да понуди алтернативне начине учења за стандардне квалификације у мултикултуралним сервисима.⁷⁵

Још једно, и то девето, подручје које је покрило рад ове Радионице је *Информације и библиотеке у историјској перспективи: од историје библиотека до библиотечко информационе историје*. У складу са динамиком развоја ове области предложен је нови назив предмета који би гласио Library and Information History (ЛИИ) односно библиотечко информациона историја а који би поред класичног приступа укључивао и историју информација и историју информационе инфраструктуре.⁷⁶

Културно посредовање у европском контексту, проблематика десете радне групе у Копенхагену, разматра основне компетенције будућих библиотекара и информационих стручњака. Многобројност и различитост у теоријским и методолошким погледима те апаратури морају бити сачуване и предочене студентима јер свака од њих има свој разлог постојања. Међутим како библиотечка и информациона наука има много других тема, а не само културну социологију, којима се мора оставити простора, одлука који аспекти културне социологије ће бити укључени у програм морају, према закључцима ове радионице, бити

⁷⁴ Library and Information Science (Библиотекарство и информационе науке)

⁷⁵ Усп. European curriculum reflections on library and information science education. Нав. дј., стр. 149-171.

⁷⁶ Усп. Исто, стр. 172-191.

остављена свакој појединачној школи или одсјеку на вољу.⁷⁷

Једанаеста радна група која разматра *Пракса и теорија: мјесто и улога курикулума*, дошла је до закључка да се поред програма који својом флексибилношћу превазилази и повезује све различите варијанте образовања, посебна пажња треба посветити растућој потреби за мјестом инерационалног рада на тој тематици.⁷⁸

Као један битан сегмент курикулума библиотечке науке *Библиотечки менаџмент* је био дванаести предмет расправе. Шта у овај предмет укључити а шта изоставити, требало би према смјерницама ове Конференције, оставити на процјену академским установама. Разлози за такво мишљење многобројни су. Наиме дизајнирање курикулума зависиће од нивоа студијског програма, његове сврхе, принципа националног образовног система, традиције у образовању библиотекара, расположивости наставног особља и сл. Инсистирање на једном програму могло би изазвати пропусте који су културно и језички у неодвојивој вези са једним подручјем.⁷⁹

Исти називи за различите наставне садржаје само су један од показатеља да се образовне установе за библиотекаре и информационе стручњаке у Европи и поред многобројних сличности ипак разликују. Уједначавање термина и садржаја на интернационалном нивоу (односно развијање оквира за идентификацију) што ће омогућити даљи развој на овом пољу став је тринаесте радне групе која је радила на теми *Праћење LIS школа у Европи*.

⁷⁷ Усп. Исто, стр. 192-198.

⁷⁸ Усп. Исто, стр. 199-215.

⁷⁹ Усп. Исто, стр. 216-231.

Закључак

Предуслов квалитетног укључивања библиотекара у савремене токове развоја информационог друштва јесте адекватно прилагођавање свих видова образовања новим захтјевима и условима. Застарјелост различитих структура образовања библиотекара намеће се као један од основних проблема а како је „недвојбено да се темељи развоја свакога друштва налазе у његову суставу образовања и онима који уз његову помоћ стјечу нове вјештине и нова знања која ће започети примјењивати у својој најближој средини већ тијekom самог школовања, а касније и на својем радном мјесту“,⁸⁰ подстицање свих факултета да осавремене наставне садржаје (да направе нове наставне планове факултета и програме наставних предмета), педагошко-дидактичке те техничко-технолошке методе односно услове рада, постаје нужан.

Сходно томе већина свјетских академских установа које образују високошколоване библиотекаре увелико мијењају, или су већ промијениле, начин свог рада на организацијској, садржајној и методолошкој основи. Босанскохерцеговачким катедрама за библиотекарство, које су увелико закорачиле у савременизацију, примјери, смијернице, упуте и закључци радних група Радионице у Копенхагену увелико олакшавају тај пут.

Литература

1. American Society for Information Science and Technology (Америчко друштво за информациону науку и технологију) URL: <http://www.asis.org>. (2009-04-07)

⁸⁰ Врана, Радован. Књижнице у 21. стољећу: јамство квалитете и подршка учењу у електроничком окружју. // Едупоинт: часопис о примјени информацијских технологија у образовању 4, 29 (2004). E-LIS. URL:<http://eprints.rclis.org/archive/00002834/> (2008-08-07)

2. European curriculum reflections on library and information science education / edited by Leif Kajberg and Leif Lorrington. Copenhagen: The Royal School of Library and Information Science, 2005. URL: [http://www.fbi.fh-koeln.de/aktuelles/Eiuropean Curriculum LIS.pdf](http://www.fbi.fh-koeln.de/aktuelles/Eiuropean_Curriculum_LIS.pdf) (2009-10-01)
3. Еуропрриучник И&Д: припремљено уз помоћ Еуропске комисије у оквиру програма Леонардо да Винчи / пријевод Неда Банић. Загреб: Хрватско информацијско и документацијско друштво, 2005. URL: <http://64.233.183.104/search?q=cache:4XNg0PgodgsJ:www.hidd.hr/projects/europrirucnik/EURvoll1.pdf+europrirucnik+I+d&hl=bs&ct=cInk&cd=2&gl=ba> (2008-05-23).
4. Gates, Jean Key. Introduction to Librarianship: Third Edition. New York: Neal-Schuman, 1990. Str. 215-216. Цитирано према: Стокић Симончић, Гордана; Вучковић, Жељко. Управљање библиотекама у добу знања. Источно Сарајево: Матична библиотека, 2007. Стр .105-116.
5. International Publishers Association (Међународно друштво издавача). URL: <http://www.ipa-uie.org>. (2009-04-07)
6. International Federation of Library Association and Institutions (Међународно удружење библиотекарских друштава и установа). URL: <http://www.ifla.org>. (2009-04-07)
7. International Council on Archives (Међународни савјет за архиве). URL: <http://www.ica.org>. (2009-04-07)
8. Shera, Jesse H. Libraries and the Organization of Knowledge. Hamden, Connecticut: Archon Books, 1966. Str. XIX, 224. Цитирано према: Стокић, Гордана. Садржај програма за високошколско образовање библиотекара. // Сарадња, образовање, квалитет: зборник радова са међународног скупа одржаног у Београду од 5. до 8. децембра 2001. Године: [Други] скуп библиотекара балканских земаља / главни уредник Александра Вранеш. Београд: Филолошки факултет : Народна библиотека Србије, 2002. Стр. 105-116
9. Врана, Радован. Књижнице у 21. столећу: јамство квалитете и подршка учењу у електроничком окружју. // Едупоинт: часопис о примјени информацијских технологија у образовању 4, 29 (2004). Е-ЛИС. URL: <http://eprints.rclis.org/archive/00002834/> (2008-08-07)

Abstract: More than a hundred year old history of Higher Library Education has been followed by doubts in the content of teaching, and by difficulties in balancing between theory and practice in Librarianship. Many International associations, institutions and societies are taking into consideration

forming the curriculum of IT experts education. The text presents conclusions, directions and EULCID workshop instructions held in Copenhagen.

Key words: IT (information technology), librarianship, Library education, curriculum, EULCID, Copenhagen European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education`` workshop held in Copenhagen

Биографија

Мирела Шарић рођена је у Бања Луци 09.07. 1975. године. Дипломирала на Одсјеку за српски језик и књижевност Филозофског факултета Универзитета у Бања Луци а магистрала на Студију информацијских знаности - Одјел за књижничарство Свеучилишта у Задру. Од 2004. године запослена је у Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске.

СТАРЕ И РИЈЕТКЕ КЊИГЕ У БИБЛИОТЕЦИ ЈЕВРЕЈСКЕ ОПШТИНЕ ДОБОЈ

Сажетак: Збирка старих и ријетких књига у Библиотеци Јеврејске општине Добој садржи публикације издате и штампане до краја 19. вијека, као и публикације са секундарним обиљежјима која их чине ријетким и документационо вриједним. Ову невелику, али интересантну збирку твори 69 јединица библиотечке грађе, претежно из области права, међу којима 66 припада монографским, а три серијским публикацијама. На њемачком језику, готицом, штампано је 25 библиотечких јединица. Приликом каталожско-библиографске обраде библиотечке грађе, похрањене у овој збирци, у подручје напомена унијети су детаљни подаци о специфичностима сваког конкретног примјерка.

Кључне ријечи: старе и ријетке књиге, Библиотека Јеврејске општине Добој, секундарна обиљежја на књигама, екслибриси, печати, аутографи, дедикације, маргиналије.

Увод

Одредбама Закона о библиотечној дјелатности („Службени гласник Републике Српске“, број: 52/01, 39/03 и 112/08) прописано је да стару и ријетку књигу чине рукописи, рукописне и штампане књиге, периодика и друга библиотечка грађа настала до краја 19. вијека, затим ријетке књиге, одређени примјерци периодичних издања и друге ријетке библиотечке грађе настале у 20. вијеку, као и посебне библиотечке цјелине које су због свог садржаја, умјетничке, културне и историјске вриједности значајне за науку и културу (члан 7, став 2).

Систем заштите старих и ријетких књига, као покретних културних добара, регулисан је одредбама Закона о културним добрима („Службени гласник Републике Српске“, број: 11/95 и 103/08).

„Стара библиотечка грађа је временски лимитирана крајем 19. вијека, док ријетка грађа није хронолошки омеђена и чине је: илегална, револуционарна, ратна, малотиражна и библиофилска издања, те грађа која има документациону вриједност због секундарних обиљежја, као што су: екслибриси, печати, аутографи, дедикације (посвете), маргиналије и друге биљешке“.⁸¹

Старе и ријетке књиге се издвајају и у оквиру посебних збирки чувају углавном у јавним библиотекама, па је из тог разлога за похвалу одлука руководства Јеврејске општине Добој да ову вриједну библиотечку грађу у својој специјалној библиотеци додатно заштите као *corpus separatum*.

У овом раду, у најкраћим цртама, кроз Збирку старих и ријетких књига, представљене су Јеврејска општина Добој и библиотека у њеном саставу.

Јеврејска општина Добој

Јевреји који живе на нашим просторима дијеле се на Сефарди и Ашкеназе. Сефарди су поријеклом из Шпаније и у међусобној комуникацији користе ладино језик, а Ашкенази потичу из западних и источних дијелова Европе и за споразумијевање употребљавају језик кога зову јидиш. Сефарди у наше крајеве масовно долазе послије 1492. године, када су их из Шпаније прогнали краљ Фердинанд и

⁸¹ Алекса М. Алацић и Драган Мићић, „Правни аспект заштите старе и ријетке књиге у Републици Српској“, у *Библиотеке : путокази и препреке : зборник радова*, уредник Алекса М. Алацић (Вишеград : Друштво библиотекара Републике Српске; Бања Лука : Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2006), 57.

краљица Изабела, а Ашкенази у већем броју насељавају ова подручја тек након аустроугарске окупације. Забиљежено је да су у Добоју прве дошле породице Моше и Беора Кабиља.

Јеврејска општина у Добоју формирана је 1871. године, а прва синагога изграђена је већ 1874. Јеврејско гробље утемељено је четрнаест година касније, 1888. године. Пред почетак Другог свјетског рата предсједник општине био је Јозеф Песак, а дужности рабина обављао је Аврам Финци. Према сачуваним статистичким показатељима у Добоју је од 1879. до 1941. године јеврејска популација порасла са 13 на 105 душа.

Добојски Јевреји предњачили су у многим областима друштвеног живота. Љекари Симон Леви и Рихард Скутечки, ветеринар и оснивач првог пјевачког друштва Леополд Салц, банкар Емил Абелзберг, адвокат Емил Рукенштајн, хотелијер Макс Гриз, власник биоскопа Данко Озмо, као и трговци браћа Алберт и Јозеф Песак, убрајали су се у најпрогресивније грађане Добоја.

Капиталом браће Песак основана је и прва штампарија у Добоју, чији је власник био њихов зет Мориц Тринки. Почетак рада штампарије један извор смјешта у 1930, а други у 1934. годину. Тринки је рођен у Зеници почетком прошлога вијека, гдје је и изучио типографски занат у Вајсовој штампарији, која је баштинила графичка рјешења у стилу сецесионизма бечких мајстора. Машине и опрему, аустријске производње, набавио је у Славонском Броду, а из дервентске Штампарије Јосипа Лаја довео је графичког мајстора Фрању Баруновића. Након неколико година проширио је посао, запослио Лудвига Баруновића, Јакоба Крајтера и још неколицину радника. Штампало је огласе, прогласе, плакате, позивнице и други ситан материјал, а 1938. испод његове штампарске пресе изашла је и омалена књижица *Прошлост и насеља града Добоја*, чији је аутор

православни свештеник Вукашин Сировина. Факсимил овог, вјероватно најважнијег, Тринкијевог продукта чува се у Народној библиотеци Добој. Мориц Тринки трагично је страдао 1943. године у концентрационом логору, само због тога што је био припадник јеврејског народа.

На пут без повратка отишло је и преко деведесет процената његових сународника који су живјели у Добоју и околини. Евоцирајући успомене на та мрачна времена, на Меморијалним данима Јевреја добојског краја, одржаним 1991. године, Мордехај Атијас, тадашњи предсједник Јеврејске општине Добој је рекао: „А Добој не би био град којим се поносимо да није имао такве хероје, обичне мале људе, занатлије, трговце, учитеље који су и у тим тешким временима залагали своје главе и главе својих укућана под смртном пријетњом депортације да би сачували оно мало својих комшија Јевреја што су у првом налету успјели да избјегну злочиначку каму. Њима одајемо признање и захвалност. Не треба заборавити ни наше пријатеље из Кожуха и Станова који су у одсудним тренуцима дијелили посљедњи залогај са Јеврејима који су избјегли код њих“.⁸²

Почетком деведесетих минулог вијека на добојској регији живјело је 25 Јевреја. Данас, у оквиру Јеврејске општине Добој дјелује око 70 чланова са подручја Добоја и Теслића.

Библиотека Јеврејске општине Добој

Новембра 2003. године у Добоју је отворен Јеврејски културни центар *Бејт Шалом (Кућа мира)*, у оквиру кога се налазе синагога, библиотека и сједиште општине. Овај вишенамјенски комплекс смјештен је у згради изграђеној 1922. године, чији су некадашњи власници били добојски

⁸² М. Атијас, „Ovdje smo našli novu domovinu“, *Glas komuna*, 16. октобар 1991.

Јевреји Александар Врховски и Ото Калмар. Пројекат је реализован „уз велико залагање Јосипа Атијаса, који је, заједно са својим братом Мордехајом, самопрегорним радом уградио себе и цијелу породицу Атијас у новију историју Јеврејске општине Добој“.⁸³

Прикупљање библиотечке грађе трајало је до краја 2009. године, а у 2010. библиотека је стручно уређена, уз професионалну помоћ Народне библиотеке Добој.⁸⁴ На уобичењу ове библиотеке према правилима струке радили су виши књижничар Љубица Ђукић и библиотекари Жељко Петрић и Драган Мићић.

Приликом стручног уређења Библиотеке Јеврејске општине Добој успостављена су два фонда: Фонд монографских и Фонд серијских публикација, у оквиру којих су формиране двије посебне збирке: Збирка старих и ријетких књига и Збирка књига на страним језицима.

Фонд монографских публикација чини 1217 јединица библиотечке грађе које су инвентарисане, класификоване и каталошко-библиографски обрађене у Програму за аутоматизацију библиотечног пословања „Публико 2004“.⁸⁵ Након тога су смјештене на полице и разврстане према правилима Универзалне децималне класификације.

Сачињен углавном од часописа и новина, Фонд серијских публикација, броји 139 јединица библиотечке грађе, које су инвентарисане у прописану штампану књигу инвентара, а након тога одложене на полице према њиховим насловима, унутар којих су разврстане по појединим годиштима.

⁸³ Jakov Danon i Verica M. Stošić, *Memoari na holokaust Jevreja Bosanske Krajine* (Banja Luka : Jevrejska opština Banja Luka, 2010), 134.

⁸⁴ Поводом молбе Јеврејске општине Добој, стручну помоћ одобрила је Драгица Лазич, директор Народне библиотеке Добој.

⁸⁵ Аутор програма је Александар Бјеличић, виши књижничар Народне библиотеке Добој.

Збирка старих и ријетких књига садржи 69 публикација, а збирка књига на страним језицима 126 јединица библиотечке грађе, међу којима су најбројније оне које су штампане на енглеском, њемачком и хебрејском језику.⁸⁶

Ова специјална библиотека свечано је отворена 2. септембра 2010. године, у присуству Антона Касиповића, министра просвјете и културе у Влади Републике Српске.

Збирка старих и ријетких књига

У Збирку старих и ријетких књига ове библиотеке издвојене су публикације издате и штампане до краја 19. вијека, те публикације са споредним обиљежјима која их чине ријетким и документационо вриједним, као што су: екслибриси, печати, аутографи, дедикације и маргиналије. У овој малој, али изузетно драгоцјеној колекцији налази се 69 публикација, од којих су 66 монографске, а три периодичне. На њемачком језику и старим писмом готицом штампано је 25 књига. Приликом каталожко-библиографске обраде библиотечких јединица из ове збирке у подручје напомена уношени су детаљни подаци о сваком конкретном примјерку.

Посматрана с аспекта Универзалне децималне класификације, библиотечка грађа која се чува у овој посебној збирци, може се разврстати на стручне групе, подгрупе и подручја: библиографија, морална филозофија, религија, регионална привреда, облици организовања у привреди, финансије, трговина, правни системи, правни методи, врсте и облици права, међународно право, јавно, уставно и управно право, кривично право, војно кривично право, привредно право, грађанско право, јавна управа, социјална

⁸⁶ Због специфичности писма, књиге на хебрејском језику нису укључене у електронску базу података.

заштита, теорија државе и права, антропологија, генетика, економика домаћинства, организација и контрола саобраћаја, лијепа књижевност, општа географија и историографија. У Збирци преовладавају публикације које, с обзиром на њихов садржај, припадају области права и правних наука.

Продукција Геце Кона (1873-1941), највећег београдског књижара-издавача прве половине прошлога вијека, заступљена је *Законом о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда* (1929) и *Законом о заштити јавне безбедности и поретка у држави* (1929), објављеним у познатој едицији *Збирка закона протумачених и објашњених судском и административном праксом*, коју је уређивао Гојко Никетић. Конова Библиотека за правне и друштвене науке представљена је књигом *Државина, њена заштита и одржај* (1925), чији је аутор Михаило П. Јовановић. Треба поменути и *Коментар Општег кривичног законика* Ђоке Карајовановића из 1930. године.

Образложење пројекта Стечајног закона, Закона о принудном поравнању ван стечаја и Закона о увођењу у живот ових закона (1929), у издању Државне штампарије Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, као и књига Иве Матијевића *О законском заложном праву порабодаваца*⁸⁷, издање београдске Штампарије „Слобода“ из 1938. године, представљају остале београдске издаваче.

У Збирци се налазе и двије скрипте са предавањима из грађанског права, професора Београдског универзитета Живојина М. Перића, које је издао Гојко Никетић. Скрипте су писане и литографисане у Бироу за писање писаћим машинама Марка Е. Абрахама, а укоричене су у Картонажи А. Мојсиловића, са сједиштем у Београду.

Казнени поступник за Босну и Херцеговину, кога су уредили Владислав Намисловски и Здравко Шутеј, а изда-

⁸⁷ Порабодавац = најмодавац, закуподавац; онај који даје ствар на употребу.

ла Хрватска књижара у Сарајеву, 1919. и *Полицијски ред за град Сарајево*, издање Централне пријавнице Управе полиције у Сарајеву из 1936. године, презентују сарајевску међуратну издавачку продукцију.

Загребачки издавачи заступљени су *Спомен књигом на прославу двадесетпетгодишњице обстанка Правничкога друштва у Загребу*, коју је уредио Јосип Шиловић, а издала Дионичка тискара у Загребу, 1900. године и *Законом о измјенама и допунама у Кривичном закону*, са коментаром Станка Франка, у издању загребачке „Обнове“ из 1932.

Међу књигама штампаним на њемачком језику, а које се баве правним системима Аустроугарске и Њемачке, најбројније су оне које је публиковала Издавачка и универзитетска књижара Фридриха Манца, која је основана 1849. године у Бечу. Након Фридрихове смрти књижару су преузели Марк Штајн (1845-1935) и Јулије Клинкхарт, а од 1910. једини власници књижаре били су Штајн и његов син Ричард (1871-1932). Трећу генерацију на челу ове куће предводио је Роберт Штајн (1899-1970), а након што се упокојио вођство је преузео син му Франц (1944-2005). Послије повлачења из посла Францове кћерке Сузане, 2005. године, лидерство у фирми прешло је у руке њеног брата Франца.

Из едиције *Цепна издања аустријских закона*, ове издавачке куће, у Збирци се налазе: *Цивилна и војна јурисдикција-правилник о поступку пред судовима* (1882), *Закони и други прописи за индустрију, занате, фабрике и трговачка предузећа* (1884), *Закони и други прописи о устројству грађанских судова* (1903) и *Кривични закон из 1852. године* (1912), кога су приредили Александер Лефлер и Еуген Лоренц. Ту су још и: *Закон о директним личним порезима* (1905), *Збирке грађанскоправних одлука царског и краљевског Врховног суда из 1911. и 1913. године*, које је

приредио Леополд Фаф са сарадницима, те књига Густава Ханаушека *Уговор о арбитражи и арбитражни суд у аустријском праву* из 1914. године.

Едиција *Глокнерова трговачка библиотека*, коју је уређивао Адолф Циглер, а у Лајпцигу издавала Глокнерова издавачка књижара, заступљена је књигама: Фриц Мантел: *Радно право трговачких помоћника* (1918), Вернер Грул: *Организација производних предузећа* (1920), Хајнрих Шулц: *Оснивање и промјена облика трговачког друштва* (1920) и Херман Литке: *Трговачка преписка са иностранством* (1922).

Занимљива је и књига Лудвига Гумпловича *Наука о управи : с посебним освртом на аустријско управно право*, коју је у Инзбруку 1882. године издала Вагнерова универзитетска књижара, као и *Закон о земљишним књигама за Босну и Херцеговину*, издање Државне штампарије у Бечу из 1906. године.

Фердинанд Енке (1810-1869) је у Ерлангену, 1837. године, основао издавачко предузеће чије је сједиште 1874. премјештено у Штутгарт. Њихов издавачки програм био је широког дијапазона и обухватао је хуману медицину, ветерину, природне науке, нарочито геологију и хемију, те право и социологију. Данашња пословна политика ове издавачке куће базира се углавном на објављивању дјела из области ветеринарске медицине. Пети том *Одлука Државног врховног трговачког (привредног) суда* из 1872. године, као и томови 6, 7, 12 и 21, представљају ову издавачку кућу у Збирци старих и ријетких књига.

Треба поменути још и *Општу теорију државе* Ј. Ц. Блунтшлија, која је 1886. године издата у Штутгарту, као и књигу *Адвокатура нашег доба* Едмунда Бенедикта, објављену у Берлину 1912. године у Књижари за право и науку о држави Ота Либмана.

Три књиге Леа Гелера: *Општи грађански законик* (1886), *Закон о кривичном поступку* (1889) и *Извршни поступак* (1896), објављене у познатој едицији *Аустријско право и закони*, представљају издавачку продукцију угледне бечке издавачке и универзитетске књижаре, чији се власник Мориц Перлес (1844-1917) убрајао у највеће издаваче на подручју некадашње Аустроугарске монархије.

Ова књижара основана је у Манхајму, а од 1862. пословала је са сједиштем у Бечу. Преко 120 општих и специјализованих календара објавила је у току 1869. године. Мориц је имао три сина: Оскара, Ернста и Роберта, као и кћерку Елзу. Оскар се 1899. као јавни акционар придружио компанији и радио са својим стрицем Фридрихом Шилером, који се након аншлуса, 1938. године, повукао из посла и отишао у Сједињене Америчке Државе, гдје је и умро у Еванстону, 1943. године. Други Морицов син Ернст у посао је ушао 1905. године, још за вријеме студија на Бечком универзитету. Мориц Перлес је умро 1917. од посљедица можданог удара. Компанија је успјела да успјешно превазиђе распад Аустроугарске монархије и преживи губитак старих тржишта. Након аншлуса Аустрије, 1938. године, као припадници јеврејског народа, власници компаније су обесправљени, а предузеће је конфисковано. Неколико чланова породице Перлес страдало је у концентрационим логорима, а неки су успјели да избјегну у Америку. У знак сјећања на све јеврејске књижаре и издаваче у Бечу чији живот је након аншлуса Аустрије био уништен, Аустријско књижарско удружење, 1998. године, поставило је спомен-плочу на зграду у којој се до 1938. налазила Књижара Морица Перлеса.

Од књига на њемачком језику, изван области права, треба поменути први том Гетеових *Пјесама*, библиофилско издање, кога је публиковао *Филип Реклам јуниор* у Лајпцигу, затим *Изабрана ремекдјела* Фридриха Хебела, која

садрже: *Нибелунге*, *Јудиту*, *Марију Магдалену* и *Одабране пјесме*, потом *Годишњак за јеврејску историју и књижевност у Њемачкој* из 1904. године, те *Хадасу : молитвеник за израелске супруге и дјевојке* Оскара Сахеријазона из 1907. и на крају, *Библијске приче : за други, трећи и четврти разред* Карла Томаса из 1909. године.

У Збирци се налазе и три серијске публикације. Недељник *Правни лист*, кога је уређивао и редиговао др Ернст Бум, а издавала бечка Штампарија књига Карла Фрома, који је заступљен 39. годиштем из 1910. и садржи бројеве од 1 до 52. Ту је и један свезак *Српског књижевног гласника*, књига 55, која обухвата период од септембра до децембра 1938. године. Трећи представник периодике у овој збирци је часопис *Свјетска штедња : званични орган Међународног института за штедњу*, чији је први број објављен 1936. у Милану. Директор Института био је Филипо Равиза.

Екслибрис, односно књижна маркица, претходно поменуте Књижаре Морица Перлеса налази се на књизи Вернера Грула *Организација производних предузећа* (1920), а међу секундарним обиљежјима која прате ову посебну збирку је и екслибрис сарајевског књижара-антиквара Сретена Н. Кашиковића.

Књижару с антикварницом Сретен је отворио 1925. године у приземљу старе поште, у близини сарајевске Катедрале. Његов отац Никола био је познати српски учитељ и један од власника и уредника *Босанске виле*, листа за забаву, поуку и књижевност. Као српски родољуб Никола је, након Сарајевског атентата, на велеиздајничком процесу осуђен на десет година затвора, из кога је изашао 1918. године. Дио продајног асортимана у антикварници чинила је и вриједна породична библиотека, односно њени остаци сачувани након претреса куће Кашиковића, 1914. године.

За неке од књига Сретен је био емотивно везан и није желио да их прода. „Од самог почетка имао је подоста одабраних, па и ријетких књига и комплета часописа – да ли донесених од куће или купљених, не знам – и уживао у њима гледајући их. Само је понеком од нас дозвољавао да их покатад узме у руке. А о продаји није било ни говора; или зацијени толико да човјек изгуби вољу да даље пита. Куповао је и продавао уџбенике, приручнике и текућу лијепу књижевност. Набави ли какву рјеђу књигу, одмах је попне на највишу полицу, ону с које се могла дохватити само помоћу степеница“.⁸⁸

Књижара је у понуди раритета имала и књиге из 16. и 18. вијека, а након смрти њених власника, 1927. године, због преосталих дугова, комплетан инвентар с књижним фондом продан је на јавној лицитацији.

Међу отиснутим печатима на библиотечкој грађи ове збирке највише је отисака Библиотеке Јеврејске општине Сарајево, на чак 49 књига.

Још у турско доба, јеврејске сефардске општине у Босни и Херцеговини имале су сопствене библиотеке, невелике обимом фонда, кога је претежно чинила библиотечка грађа религиозног садржаја. Јеврејска сефардска општина у Сарајеву основана је 1565. године. Респектабилнијим књижним фондом располагала је само њена библиотека. Књиге су набављане са разних страна, из штампарија у Будимпешти, Варшави, Венецији, Ливорну и Солуну.

„У сарајевској јеврејској општинској библиотеци било је много старих књига и рукописа. Од велике вриједности међу њима били су: сарајевска *Хагада* и *Пинакез*.“⁸⁹ *Сарајевска хагада* је јеврејско-морални кодекс, дио рабинске

⁸⁸ Marko Marković, *Članci i ogleđi : prilog za istoriju kulturnog života Bosne i Hercegovine : knjiga druga*, (Sarajevo : „Veselin Masleša“, 1961), 215.

⁸⁹ Ђорђе Пејановић, *Историја библиотека у Босни и Херцеговини : од почетка до данас* (Сарајево : „Веселин Маслеша“, 1960), 30.

књижевности и потиче из 14. вијека. Некада је била у властништву породице Коен, а данас се чува у посебном трезору Земаљског музеја у Сарајеву. Као за сада једино покретно културно добро проглашена је за национални споменик у Босни и Херцеговини. *Пинакез*, односно *Пинакес* или *Пинкас* је најстарија хроника јеврејске општине, која је садржавала општинске записнике, биљешке о активностима хуманитарно-вјерских и просвјетних друштава, као и попис старих јеврејских рукописа. За вријеме Другог свјетског рата књига је однијета у Њемачку и од тада јој се губи сваки траг.

Библиотека сарајевске Јеврејске сефардске општине у аустроугарском периоду обогатила је своје фондове и до окончања Првог свјетског рата имала је око 800 књига штампаних на хебрејском језику, мноштво књига на ладино језику, писаних раши-писмом, као и подоста рукописа.

Јеврејска ашкенаска општина у Сарајеву формирана је 1879. године. Премда су сарађивале и биле упућене једна на другу, за вријеме Аустроугарске, између општина је било доста несугласица и неразумијевања. „Идеолошки спор међу сарајевским Јеврејима окончан је после 1928. године. Основан је заједнички часопис *Јеврејски глас*, подвојености између обеју јеврејских заједница практично су нестале, сарадња на многим пољима друштвене активности постала је све интензивнија, и разне друштвене организације стварно су постале заједничке за Јевреје обеју општина“.⁹⁰

Иако је за вријеме Другог свјетског рата скоро у цијелости страдала, захваљујући реконструисаној збирци старих јеврејских штампаних књига која је смјештена у Јеврејском историјском музеју у Београду, као и неколицини

⁹⁰ Julije Nahamović, „Aškenazi u Bosni i Hercegovini“, u *Spomenica : 400 godina od dolaska Jevreja u Bosnu i Hercegovinu*, gl. urednik Samuel Kamhi, (Sarajevo : Odbor za proslavu, 1966), 152.

сачуване грађе, могуће је стећи представу о структури и садржају фондова Библиотеке сарајевске јеврејске општине. Чиниле су их углавном вјерске књиге на хебрејском језику, објављене од 16. до краја 19. вијека, као и грађа која се односила на начин живота и обичаје Јевреја на овим просторима, затим статуте јеврејских општина и друштава, стари хебрејски рукописи у форми свитака писаних на пергаменту или кожи, те споменице, монографије, знамените јеврејске енциклопедије, административни списи, љекаруше, биљежнице са рецептима и упутства за лијечење свакојаких болести.

У Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији, у Сарајеву је дјеловала заједничка јеврејска општина. Библиотека је наставила рад у њеном окриљу. Крајем осамдесетих прошлога вијека у својим фондовима имала је око 2500 књига из области лијепе књижевности, политике и науке, као и из историје, психологије, социологије и филозофије, које су набављане у Београду, Берлину, Бечу, Загребу, Новом Саду, Паризу, Сарајеву и Франкфурту.

И данас је ова специјална библиотека смјештена у згради Јеврејске општине Сарајево, у улици Хамдије Крешевљаковића број 71. Ту се налази око 3000 јединица библиотечке грађе, а око 6000 библиотечких јединица лоцирано је у сарајевској Синагоги. Библиотека има око 285 чланова, а послове библиотекара обавља Гордана Гирт.⁹¹

Трагови печата старих сарајевских књижара-антиквара Леона Финција, Бернарда Бухвалда, Јаромира Студничке и Менахема Папа такође се виде на искрзаним страницама књига похрањених у овој посебној збирци.

Јеврејски књижар Леон Финци рођен је 1881. године, а радњу је купио 1914. од Алберта Тира. Његова књижара налазила се у улици Фрање Јосипа број 13, а касније, за вријеме Краљевине Југославије, у улици Краља Петра. Као

⁹¹ Податке уступио Дарио Атијас, секретар Јеврејске општине Добој.

дружељубив и комуникативан човјек настојао је да помогне свакоме, а као љубитељ умјетности посредовао је приликом доласка многих умјетника у Сарајево. Помажући револуционарне кружоке, којима је припадао и његов брат Бењамин, доспио је у полицијске евиденције. Усташе су га стријељале 1. августа 1941. године у сарајевском насељу Враце. Тада је убијено још десетак угледних сарајевских Јевреја.

Књижар и штампар Бернард Бухвалд рођен је у Нитри, 1840. године, а у Сарајеву живи од 1881. Већ 1882. ангажован је као проповједник ашкенаске општине, вјероучитељ и рабин. Поред тога био је сувласник књижаре и штампарије које су отворене 1888, односно 1889. године. У штампарији мањег капацитета углавном су штампани обрасци и разноврсни формулари. Послије његове смрти 10. априла 1914. фирма је припала сину Фердинанду (1878-1925). Од 1918. године штампарија је радила под називом „Графија“, а 1933. њен власник постао је сарајевски штампар Густав Кришка.

Књижара Јаромира Студничке, Чеха или можда Пољака, отворена је у Сарајеву 1897. године. Бавила се и издаваштвом, а у њеном саставу била је и позајмна библиотека, у којој су се књиге могле посуђивати на читање. Имала је сопствени каталог с алфабетским пописом преко 500 преведених књига, у коме су аутори били разврстани у стручне групе према језичким подручјима и књижевним врстама. Књижара је располагала дјелима лијепе књижевности, а продавала их је, или изнајмљивала, веома повољно. Као ђак Велике гимназије у Сарајеву, Иво Андрић је био фасциниран излогом ове књижаре, а у својим књижевним радовима помињу је и Зуко Цумхур и Момо Капор.

Менахем Папо (1905-1987), јеврејски антиквар, отворио је радњу у Сарајеву, око 1925. године. Антикварница се налазила у маленом дућану с металним вратима, у ули-

ци Мали Ђурчилук број 1, недалеко од улице Гази-Хусрефбега. Поред хрпе половних књига, међу којима су преовладавали наслови сер Артура Конана Дојла о Шерлоку Холмсу, у старинарници је било и других антиквитета: дијелова намјештаја, неколико старих пећи, мноштво разноврсних боца, те гомила одјеће и обуће.

„Папо је имао изврсно памћење. Познавао је сваку књигу по спољњем изгледу и знао је кад ју је купио, од кога и пошто. Није знао њене вриједности, није уопће познавао књижевности. Ми смо га, нас неколико купаца, учили и он нам се одуживао попустом на цијени и, нарочито, тиме што нам је остављао књиге за које је сматрао да ће нас интересовати. Свој пословни принцип овако је изражавао: *Ја сам за њу (за књигу) дао двије банке. Ти дај мени двије и по, и – у здрављу да се видимо.* На тај смо начин долазили до потребних па и ријетких издања за релативно мале новце. С Папом се није требало надмудривати. Кад му скренемо пажњу како је нека књига поријетка и да зато треба да буде скупља, он слегне раменима: *Знам, ама ја сам трговац. Ти мени мојих дваес посто, па добро и мени и теби. Зар би ти мени долазио да није 'вако? Реци!*“⁹²

Упркос оваквој пословној политици Папу је посао ишао одлично. Након неколико година радњу је премјестио у нове просторије, насупрот сарајевске Саборне цркве. Како би му помогли у послу, ангажовао је неколико помоћника, шегрта и колпортера. У Београд је преселио 1934. и у Кнез Михаиловој улици број 33 отворио велику антикварницу, с огромним магацином препуним књига, која је имала филијале у Загребу, Нишу, Новом Саду, Сарајеву и Скопљу.

„Менахем Папо се разликовао од других књижаран-антиквара по томе што је знао да добро рекламира своје

⁹² Marko Marković, *Članci i ogledi : prilog za istoriju kulturnog života Bosne i Hercegovine : knjiga druga* (Sarajevo : „Veselin Masleša“, 1961), 214-215.

књиге. Веома често је давао огласе у *Политици*, *Времену* и *Књижарском гласнику*. Повремено је издавао каталоге антикварних књига. Савременици Менахема Папа једнодушни су у оцени да је био прави господин у књижарској бранши и да је уз антиквара Петковића био најбољи књи-жар-антиквар између два светска рата⁹³.

Из окупираног Београда успио је да избјегне на Корчулу, а након капитулације Италије, заједно са њиховом војском прешао је у Бари, а потом у Палермо. У Риму је живио до 1948. године, одакле је, промијенивши презиме у румунско Попеску, с породицом емигрирао у Бразил. Живио је у Сао Паолу, бавећи се различитим пословима, без нарочитог успјеха. Преминуо је у 82. години живота.

Међу занимљивијим књигама у овој посебној збирци налазе се и три адлигата, који су сачињени од „више публикација... обједињених накнадним повезом у складу са вољом власника. Не зна се разлог због кога су публикације, које иначе немају ничега заједничког, коричене заједно. Веома често се као разлози наводе скромност и штедљивост сопственика библиотеке, особине донекле несхватљиве за власнике, чије библиотеке броје на хиљаде свезака“⁹⁴.

Подробније представљање заслужује адлигат чију одређујућу публикацију чине *Посљедњи дани Помпеје*, аутора Едварда Литона Булвера, уз коју је привезано *Човјеково поријекло и полно одабирање* Чарлса Дарвина. Обје публикације, на којима није означена година издавања, објавила је издавачка кућа *Филип Реклам јуниор*, која је основана 1828. године у Лајпцигу. Од 1947. имала је огранак и у Штутгарту. Ова фирма још увијек ради и 2007. године запошљавала је 133 радника. У њеној најпознатијој

⁹³ Велимир Старчевић, *Старо српско књижарство* (Београд : Просвета, 1997), 164.

⁹⁴ Александра Вранеш, *Од рукописа до библиотеке : појмовник* (Београд : Филолошки факултет, 2006), 5-6.

едицији *Универзална библиотека* годишње се објави око стотину нових наслова.

Поред печата Антикварнице Менахема Папа, на публикацијама у овом адлигату отиснути су и печати Књижнице М. Крнића и трговца Петра Благојевића из Завидовића, који је имао личну библиотеку и чија се једна књига налази и у Збирци старих и ријетких књига Народне библиотеке Добој.

„Петар Благојевић рођен је 1887. у селу Ступари на планини Озрен. Потомак је Благоја Мањића, чије је прво презиме било Максимовић, а који је рођен у озренском селу Мичијевићима. Након завршетка обућарског заната у Дервенти Петар се запослио код брата Јована у Грачаници. У Завидовиће је дошао 1907. године и отворио обућарску радњу. Тамо се оженио Маријом, рођеном Микић, из села Буковице. Након повратка из првог свјетског рата, кога је провео на италијанском фронту, у Завидовићима је почео да се бави трговином. Имао је петоро дјеце, синове Бранка, Воју, Ђорђа и Љубу, те кћер Невенку. Бранко је страдао у усташком логору, а Воја погинуо у сукобу с Нијемцима на Озрену. Љубо се бавио трговином, Ђорђе је завршио шумарски факултет и био дугогодишњи директор Дрвноиндустријског комбината *Криваја*, а Невенка је дипломирала на медицинском факултету и као лекар радила у Београду, гдје је и умрла 1992. године“.⁹⁵

На старим и ријетким књигама у овој збирци отиснути су и печати адвокатских канцеларија: др Израела Баруха (11), др М. Озме (2), др Атијаса Зекића (1) и др Ј. Весела (1).

Међу аутографима издвајају се потписи: др Израела Баруха, др Алберта Атијаса, Ане Фрицбери, Карла Поспосека и суплента Вл. Поповића.

⁹⁵ Драган Мићић, *Трагови печата на књигама Добојске библиотеке* (Добој : Народна библиотека Добој, 2008), 131.

На насловној страни четврте књиге *Рјешења касационог суда у кривичним и дисциплинским стварима : 1924-1929*, коју је уредио Љубо Милановић, а 1930. обнародовала загребачка „Обнова“, налази се посвета: „Господину Ј. Веселу, у знак поштовања, Зг. 11. 8. 1930. Љ. Милановић“. Ову посвету уредник Љ. Милановић написао је адвокату др Ј. Веселу, стручном сараднику за правно подручје Врховног суда у Сарајеву.

Маргине ових пожутјелих књига испуњене су биљешкама и коментарима, које су исписали њихови некадашњи власници и читаоци. Предњачи маргиналија која украшава књигу *Махазор де Рош-Ашана* (1930), посвећену обиљежавању јеврејске нове године, која гласи: „Твоје скромне и њежне жеље су готово молитве, а ипак мило моје моли се Богу, јер без ових молитви наша срећа би изгледала као поклоњена, а не заслужена“.

Ова дирљива биљешка, којом се завршава излагање о старим и ријетким књигама у Библиотеци Јеврејске општине Добој, неразговјетно је потписана, а датирана је 22. 9. 1930. године.

Закључак

Иако обимом малена, Збирка старих и ријетких књига у Библиотеци Јеврејске општине Добој, представља окосницу око које ће се окупљати остале збирке и фондови ове специјалне библиотеке. С обзиром на то да већина књига, према својој садржини, припада области права и правних наука, ова збирка би могла бити од користи потенцијалним истраживачима правних система Њемачке, Аустроугарске, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевине Југославије, у другој половини деветнаестог и у првих четрдесет година прошлога вијека. Споредна обиљежја на безброј пута ишчитаним страницама ових књига прате

судбине појединих примјерака и чувају успомену на њихове некадашње власнике, читаоце и књижаре у којима су набављане. Истовремено, ова збирка је и прави изазов за љубитеље писане ријечи који се баве историјом књиге и библиотека на нашим просторима.

Литература:

1. Алаџић, Алекса М. и Драган Мићић. „Правни аспект заштите старе и ријетке књиге у Републици Српској“. У *Библиотеке : путокази и препреке : зборник радова*. Уредник Алекса М. Алаџић, 52-64. Вишеград : Друштво библиотекара Републике Српске; Бања Лука : Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2006.
2. Atijas, Mordehaj. „Ovdje smo našli novu domovinu“. *Glas komuna*, 16. oktobar 1991.
3. Bašović, Ljubinka. *Библиотеке и библиотекарство у Bosni i Hercegovini 1918-1945*. Sarajevo : „Veselin Masleša“, 1986.
4. Belić, Branko. „Moric Trinki – prvi dobojski grafičar“. *Glas komuna*, 25. septembar 1991.
5. Biser, Ali Faruk. „Sudbina strojeva“. *Glas komuna*, 28. april 1982.
6. Вранеш, Александра. *Од рукописа до библиотеке : појмовник*. Београд : Филолошки факултет, 2006.
7. Danon, Jakov i Verica M. Stošić. *Memoari na holokaust Jevreja Bosanske Krajine*. Banja Luka : Jevrejska opština Banja Luka, 2010.
8. Janković, Margita, Radomir Đurović i Radoslav Janković. *Економско-правни речник : немачко-српскохрватски*. Београд : Међународна политика, 1969.
9. Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung. http://www.de.wikipedia.org/wiki/Manz'sche_Verlags-_und_Universitätsbuchhandlung (preuzeto 4. 3. 2011).
10. Marković, Marko. *Članci i ogledi : prilog za istoriju kulturnog života Bosne i Hercegovine : knjiga druga*. Sarajevo : „Veselin Masleša“, 1961.
11. MVS Medizinverlage Stuttgart. http://www.de.wikipedia.org/wiki/MVS_Medizinverlage_Stuttgart (preuzeto 4. 3. 2011).
12. Мићић, Драган. *Трагови печата на књигама Добојске библиотеке*. Добој : Народна библиотека Добој, 2008.
13. Moritz Perles. http://www.de.wikipedia.org/wiki/Moritz_Perles (preuzeto 4. 3. 2011).

14. Пејановић, Ђорђе. *Историја библиотека у Босни и Херцеговини : од почетка до данас*. Сарајево : „Веселин Маслеша“, 1960.
15. Pinto, Avram. *Jevreji Sarajeva i Bosne i Hercegovine*. Sarajevo : „Veselin Masleša“, 1987.
16. Reclam-Verlag. <http://www.de.wikipedia.org/wiki/Reclam-Verlag> (preuzeto 4. 3. 2011).
17. Старчевић, Велимир. *Старо српско књижаство*. Београд : Просвета, 1997.
18. Tauber, Eli i Danijel Atijas. „Јеврејска заједница“. У *Dani otvorenih vrata vjerskih zajednica u Doboju*. Urednik Dario Atijas, 49-62. Doboј : Udruženje distrofičara, 2009.
19. Трајковић, Борјанка. „Књижара и антикварница Николе и Сретена Кашиковића“. У *Гласник Народне библиотеке Србије*. Гл. и одг. уредник Сретен Угричић, 113-118. Београд : Народна библиотека Србије, 2005.
20. Nahamović, Julije. „Ашкенази у Босни и Херцеговини“. У *Spomenica : 400 godina od dolaska Jevreja u Bosnu i Hercegovinu*. Gl. urednik Samuel Kamhi, 141-153. Sarajevo : Odbor za proslavu, 1966.
21. Hadžiosmanović, Lamija. *Biblioteke u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske vladavine*. Sarajevo : „Veselin Masleša“, 1980.

Abstract: The collection of old and rare books in the Library of Jewish municipality in Doboј contains publications published and printed till the end of nineteenth century, as well as publications with the secondary signs which make it rare and documentary valuable. This small but interesting collection is made up of 69 units of library material, mostly in the field of law, of which 66 publications belong to monographs, and three to serials. Twenty-five publications are printed in German language, using ghotica. During the cataloguing and bibliographic processing of library material, which this collection is made of, all the detailed information regarding each unit, has been entered in the notes area.

Key words: old and rare books, Library of Jewish municipality in Doboј, secondary signs on the books, book labels, seals, autographs, dedications, marginal notes.

БИБЛИОТЕКА ЗА НАЈМЛАЂЕ

Сажетак: Писменост, схваћена у најширем контексту, представља један од најзначајнијих чинилаца у изградњи сваког савременог демократског друштва, које се заснива на поштовању свих људских права. Знање је од пресудног значаја за развој модерног друштва у целини, пре свега, али и сваког појединца. Потребне за доживотним учењем и учењем од најранијег узраста, представљају изазове за образовне институције међу којима се, по својој улози, издвајају јавне библиотеке.

Према ИФЛА-иним Смерницама за библиотечке услуге за децу и младе, библиотека је отворено, привлачно и сигурно место у коме деца различитог узраста могу задовољити своје информативне, образовне и културне потребе, као и потребе за разонодом и забавом.

Недостатак финансијских средстава, ограничен простор и опрема, представљају ограничавајуће факторе за већину библиотека. У жељи да такву негативну слику променимо, да покажемо да се уз ентузијазам и креативност запослених могу пружити квалитетни програми за најмлађе, Народна библиотека Пожега је, уз финансијску помоћ Министарства културе Републике Србије, започела систематично спровођење програма за децу најмлађег узраста. У овом раду представљена су два програма – „За сваку бебу књига“ (програм за подстицање и развијање предчитачких вештина код беба до 3 године) и „Библиобубамара“ и „Библиопчелица“ (програм за подстицање читања код ученика првог и другог разреда). Успешна реализација ова два програма навела нас је да их уврстимо у сталну понуду за наше најмлађе корисника. Инсистирање деце да се програми наставе и следеће школске године, инспирише нас и обавезује на осмишљавање и креирање нових пројеката за најмлађе.

Кључне речи: програми за подстицање читања; књиге за бебе; сарадња библиотека-школа; рана писменост.

За сваку бебу књига

Породица се данас суочава са многим изазовима савременог друштва, а родитељи су под сталним притиском да испуне све своје обавезе које се, пре свега, односе на финансијску сигурност породице. Друштвене прилике су се промениле и деца одрастају у условима које диктара брз темпо живота њихових родитеља. Такве прилике намећу нове задатаке образовним установама и библиотекама у којима оне преузимају улогу места која су идеална за друштвено инвестирање целокупне заједнице када су најмлађи у питању.

Бројна научна истраживања, у свету и код нас, показују да је брига о развијању предчитачких вештина једнако важна као и брига о основним потребама детета - о храни, здрављу, игри. Дефиницију ране писмености дала је др Иванка Стричевић, која је водитељ пројекта „Читајмо им од најраније доби“ у Хрватској: „Под појмом ране писмености мисли се на оно што деца знају о читању и писању пре него што почну самостално да читају и пишу. Истраживања су показала да је развој вештина ране писмености путем искуства читања и причања директно повезан са успехом у учењу и читању. Учење читања и писања почиње са обавезним школовањем, али да би то учење било успешно потребно је претходно развити цели низ предчитачких вештина. Оне се развијају од рођења, од тренутка када дете слуша глас одраслог и поступно речи повезује с одређеним значењем. Зато се може рећи да је читање активност која треба почети од првих дана дететовог живота.“⁹⁶

⁹⁶ Стричевић, Иванка. Пројекат Читајмо им од најраније доби. http://www.hkdruštvo.hr/hr/projekti/citajmo_im_od_najranije_dobi (преузето 20.03.2012.)

Да учење треба да почне од првих дана дететовог живота и да је добро што раније дружење са књигама и библиотеком, ипак није став већине родитеља. Да се у најранијем детињству формира навика за читањем говори и др Владета Јеротић када каже да се личност човека формира од зачећа па до треће године живота, или како каже Фројд, „дете је отац човека“. Као библиотекари, свакодневно смо се сусретали са предрасудама родитеља да је бесмислено учланити дете у библиотеку док не буде бар у узрасту предшколца. То смо схватили као изазов и решили смо да такво схватање променимо. Наша прва циљна група заправо су били родитељи, па тек онда деца. Било је неопходно осмислити активности које ће родитељима указати на значај ране писмености за њихову децу. Тако смо као основне циљеве нашег пројекта „За сваку бебу књига“ одредили потребу да информишемо и едукујемо родитеље и васпитаче о значају раног читања деци, о избору квалитетних сликовница и развијању читалачких навика. Желели смо да обезбедимо да свака беба добије књигу, као симболичан почетак целоживотног дружења са књигама и библиотеком. Идеје смо пронашли у многобројним сличним пројектима из целог света – *Bookstart* (Велика Британија), *Born to read* (САД), *Nati per Leggere* (Италија) *Читајмо им од најраније доби* (Хрватска). Наш први и основни задатак био је начин на који ћемо обезбедити новац за читалачке поклон пакете. Конкурисали смо код Министарства културе Републике Србије и на тај начин за 105.000 динара обезбедили 250 пакета за наше бебе. Сарадња коју смо успоставили са педијатријском службом Дома здравља, током акције „Читај док чекаш“ (сликовнице у Дечјем диспанзеру), омогућила нам је брз и лак договор. Договорили смо се да један примерак поклон пакета буде изложен у Саветовалишту и да педијатар, приликом редовног прегледа деце до 3 године, препоручи родитељи-

ма оидлазак у библиотеку по бесплатан поклон и уручи им позивницу, која ће уједно бити и чланска карта за њихову бебу. Наглашавамо да је, и поред препоруке педијатра, ипак било родитеља који су сматрали да је бесмислено да у том узрасту њихово дете постане члан библиотеке и поред савета педијатра о важности подстцања перцепције, развоја говора и изграђивања социјалних веза са дететом. Са позивницом родитељ долази у библиотеку где му библиотекар укаже на све предности чланства и коришћења библиотеке од најранијег детињства. Уз чланску карту библиотекар му уручује и поклон пакет. Поклон пакет се састоји од квалитетне памучне торбе са наштампаним логотипом акције, сликовнице са картонским листовима која је прилагођена бебама, брошуре за родитеље са препорукама како развијати рану писменост, обележивача за књиге са контакт информацијама наше библиотеке и четири налепнице које родитељи могу налепити на прве бебине књиге и тако почети формирање бебине библиотеке. Уколико је дете присутно, уз одобрење родитеља, фотографишемо га и фотографије чувамо у албуму „Наше бебе“.

Искористимо прилику да родитељима понудимо књиге за бебе из нашег фонда, као и књиге за родитеље, које смо одвојили и сместили у посебан кутак за родитеље у библиотеци.

Да је пројекат успешан и сврсисходан, потврђују нам реакције родитеља и то што већина њих наставља редовно да посећују библиотеку и узима књиге за своје бебе.

Како бисмо обухватили што већи број деце, успоставили смо сарадњу са предшколском установом и васпитачима, који су нам одлична посредна веза са родитељима. Користимо родитељске састанке како бисмо представили шта библиотека пружа најмлађима и истакли значај раног доласка у библиотеку. Поводом обележавања Дечје недеље направили смо анкету међу родитељима а затим смо деци

однели поклон торбе у вртић. Простор у нашој библиотеци није одговарајући за групне сусрете са родитељима и бебама. Зато смо планирали окупљања на тргу, у центру града, када нам временске прилике то буду дозвољавале. На тај начин желимо да скренемо пажњу суграђана и осталих родитеља да се укључе у наш програм. У плану је и припрема брошуре у којој ће се наћи све оне актуелне сликовнице, које разврстане по областима, желимо да препоручимо родитељима. Да је сарадња са васпитачима и више него корисна, схватили смо када смо од њих добили позив да припремимо литературу за родитеље који су се суочили са различитим страховима своје деце. Припремили смо презентацију, понели одговарајуће наслове књига и сликовница уз помоћ којих могу лакше да реше тај проблем и одржали кратко предавање.

Као резултат свих наведених активности, Народна библиотека Пожега се може похвалити да је за непуних годину дана учланила 180 беба (узраста до 2 године). Наставили смо и даље да пратимо светске трендове у овој области, па смо се пријавили и постали придружени члан највеће светске мреже **Bookstart-a**, као једини пројекат ове врсте из Србије. Наше жеље су да једног дана, надамо се у блиској будућности, наша држава схвати значај оваквог приступа раној писмености и да се нађу начини да се финансира национални пројекат који би омогућио деци из целе Србије да што раније буду у прилици да отпочну дружење са књигама, читањем и библиотекама.

„Библиобубамара“ и „Библиопчелица“ - програми за подстицање читања ученика првог и другог разреда

Наша тежња да програмским активностима, систематично и континуирано, обухватимо што већи број деце навела нас је на анализу реализације постојећих програма. Програм за бебе обухватио је најмлађу групу, наши остали програми били су у великој мери посвећени деци предшколског узраста („Причаоница“ за предшколце, редовне посете библиотеци и одлазак библиотекара у вртић) па смо закључила да је потребно да успостављену сарадњу наставимо када деца крену у школу и постану спремна за самостално читање. Прве године започели смо акцију за ђаке прваке. Схватили смо да добро осмишљен програм захтева озбиљну претходну припрему и организацију. Сам назив акције „Библиобубамара“ као и полица у облику бубамаре, коју смо сместили у наш простор, имала је за циљ да привуче пажњу деце и звучно и визуелно. Уследило је пажљив одаби наслова где смо поштовали следеће критеријуме: да су одабране књиге разноврсног садржаја (кратки романи, приче, песме, бајке и басне у стрипу и енциклопедије), да су богато илустроване и да је ћирилични фонт одговарајуће величине, да у библиотеци поседујемо довољан број комада истог наслова, да су одабране књиге написали и домаћи и страни аутори. Следећи корак обухватио је одлазак библиотекара у школе и директан договор са учитељима и ђацима (око 200 деце у обе основне школе у нашем граду). Деци смо упутили позив за долазак у библиотеку, понудили бесплатну чланарину и показали им књиге које се налазе на списку за читање. За све учеснике припремили смо посебно дизајниране чланске карте које на полеђини имају означена места за налепнице. У свакој књизи налазио се папир са три питања на које деца одговарају након што прочитају књигу и када је враћају у библиотеку

за одговорена питања добијају једну налепницу. У међувремену смо успоставили сарадњу са *Societe Generale* банком, Филијалом у Пожеги која је исказала спремност да за наше најактивније учеснике обезбеди месечне награде као и главне награде за пет најуспешнијих такмичара у завршном Квизу. Сама вредност награда није толико била пресудна, већ је наша намера била да подстакнемо мотивацију деце. Програм смо отпочели у другом полугодишту, јер је то време када сви ђаци прваци већ савладају вештину читање. Програм је трајао четири месеца и у том периоду у библиотеку се учланило 50% ђака првака, што је премашило сва наша очекивања. Морали смо брзо да реагујемо и докупимо додатни број одабраних наслова. Такмичарски дух је био изузетно велики тако да је наша библиотека свакодневно била пуна ђака првака. Одазивом и заинтересованошћу деце нисмо били изненађени само ми у библиотеци, већ и већина родитеља и учитеља. Родитељи су нам често постављали питање како смо успели да привучемо децу да скоро свакодневно долазе у библиотеку. Након првог месеца имали смо и прву статистику из које смо могли да закључимо да се деца међусобно договарају и подстичу једни друге на укључивање у програм, али и да је посебно важан подстицај који добијају од учитеља. Имали смо тако једно одељење из кога је 90% деце учествовало јер их је учитељица додатно мотивисала. Једном недељно они су одржавали читалачки час на коме су деца добијала прилику да представе књигу која им се највише допала, а затим да о њој сви заједно разговарају. Као библиотекар, имала сам прилике да присуствујем једном од таквих часова и била сам искрено изненађена са којом озбиљношћу али и уживањем деца разговарају о прочитаним књигама. Претпостављамо да је, на самом почетку, било деце која су била мотивисана али им је првенствено значајан био број прочитаних књига и добијених налепница који им је слу-

жио да се похвале пред осталим учесницима. Ипак, врло брзо су схватили да им то неће много помоћи када буду учествовали на завршном тестирању и квизу. Након четири месеца, свакодневних долазака у библиотеку, постали смо добри сарадници на истом задатку. Организовали смо тестирање за све учеснике као бисмо одабрали тимове који ће представњати школе на завршном градском квизу. Сам квиз пратили су и учитељи и родитељи као и спонзори награда. Деца су показала завидан ниво знања и заслужено добила награде. Постало нам је јасно да је програм добро прихваћен, нарочито када су нас деца опседала питањима о наставку програма у току следеће школске године те чак одабрала и назив „Библиопчелица“. Нама је остало да организујемо два паралелна програма, сада за нову генерацију првака и нови програм за ученике другог разреда. Направили смо још једну полицу у облику пчелице и одредили списак књига. Било је неопходно пронаћи финансијска средства за богатији фонд награда као и за организовање завршног Квиза на нивоу градске манифестације. Пријавили смо се на Конкурс Министарства културе Републике Србије и добили тражена средства у износу од 100.000 динара. То је било сасвим довољно да обезбедимо мајице и качкете за све учеснике завршног такмичења, као и да главна награда за 24 ученика буде излет у Београд. Организацију завршног Квиза подигли смо на виши ниво, позвали смо ИК „Пчелица“ која је организовала изложбу књига и даривала велики број деце књигама. У гостима су нам били и дечји писци Милоје Радовић и Бранко Стевановић. Ипак, најузбудљивији део очекивао је децу учеснике Квиза и оне који су имали најбољи дневник читања. Уз помоћ представника родитеља и учитеља, Библиотека је организовала једнодневни излет у Београд. Како је Народна библиотека Србије недавно покренула програм за децу то је и била наша прва дестинација. Деца још увек са оду-

шевљењем помињу посету НБС и као најачи утисак говоре о Одељењу за конзервацију где су између осталог открили различите поступке којима се старе књиге репарирају а највећи утисак на њих је оставио процес прања старих и задрљаних књига. Након Народне библиотеке Србије, посетили смо и Музеј науке и технике и изузетно занимљиву изложбу играчака као и Галерију Природњачког музеја, што је било изненађење за децу, јер је у току била изложба инсеката направљена у утроби велике бубамаре. Једно од питања које су нам постављали током излета било је какав програм за њих спремамо у следећој школској години.

Искуства која смо стекли у току ове две године желимо да пренесемо колегама јер сматрамо да је овакав програм јефтин, свеобухватан и изнад свега користан. У току програма вршили смо мале измене како бисмо што више изашли у сусрет децијим потребама и жељама. Успели смо да се повежемо са учитељима, који су били изузетно задовољни колико су деца брзо напредовала и лако савладала читање, као и са родитељима, који су схвативши значај акције за њихову децу, били изузетно задовољни и спремни за сваку врсту сарадње.

Тако смо са два програма, која нису захтевала значајна финансијска средства, успели да привучемо велики број деце да постану стални корисници Дечјег одељења. Надамо се да ће деца да наставе редовно да долазе у библиотеку, а судећи по њиховој заинтересованости за нове програме које планирамо за следећу годину, тако ће и бити. На нама остаје да се додатно ангажујемо, пратимо конкурсе и обезбедимо средства за богатији фонд награда. Планирање, континуитет и различите узрасне групе деце као циљна група чине да наша библиотека повећава и број корисника и квалитет услуга а да се о квалитету раду нашег Дечјег одељења чује у професионалним круговима много чешће од библиотека које су чак и веће од наше. О позитивним

ефектима спроведених програма увек смо спремни да дискутујемо, преносимо искуства колегама, како на стручним скуповима, друштвеним мрежама тако и на личан захтев.

Abstract: Early literacy in its broadest context is one of the most important factors in the development of any modern democratic society based on respect for all human rights. Knowledge is crucial to the development of modern society in general, and of course every individual. The lifelong learning and learning from early ages are real challenges for educational institutions as well as for public libraries.

According to the IFLA Guidelines for Library Services for Children the library is an open, attractive and safe place where children of different ages can satisfy their informational, educational, and cultural needs and the needs for creative spare time and entertainment.

Lack of financial resources, limited space and equipment are factors that determine many libraries. In order to change situation like this the employees of the Pozega Public Library decided to provide quality programs for children applying for the financial support of the Ministry of Culture of the Republic of Serbia. We began implementation of programs for children focusing their early literacy. In this paper two programs were presented - "For every baby book" (a program for fostering early literacy skills for babies up to 3 years) and "Bibliobubamara" and "Bibliopčelica" (program to encourage reading among pupils of the first and second grades). Successful implementation of these two programs has led us to include them as our continuous offer to our youngest users.

Keywords: reading programs, books for babies, early literacy

NASTANAK BRENDOVA GRADSKE KNJIŽNICE ZADAR

Sažetak: Autor pojašnjava genezu prepoznatljivih programa Gradske knjižnice Zadar kao i njihovo oblikovanje u brendove koji se kao takvi prezentiraju javnosti gradeći identitet Knjižnice u prožimanju s lokalnom zajednicom.

Gradska knjižnica Zadar u posljednjih desetak godina ugostila je nekoliko tisuća događanja. Događanja se grupiraju pod različite nazivnike koji dobivaju programski koncept i vizualna obilježja i tako postaju pravi mali brendovi – kulturni proizvodi s imenima i identitetom.

Područja pokrivena člankom:

- odnosi s javnošću (PR), kao i ustaljena praksa promocije i samopromocije.
- trenutni fenomen karitativne dimenzije djelovanja knjižnice u doba krize (suvremene recesije).

Ključne riječi: brend, logotip, knjiga grafičkih standarda, marketing knjižničnih usluga, vizualne komunikacije, dizajn,

Gradska knjižnica Zadar započela je rad 1949. u dramatičnim okolnostima bombardiranog Zadra. Do kraja 80-ih godina dvadesetog stoljeća Gradska knjižnica Zadar prosječna je knjižnica. Na nesreću u listopadu 1991. biva pogođena s nekoliko granata nakon čega nastavlja poslovanje u bizarnim uvjetima teško oštećenog prostora sve do 1999. godine.

Briga o gradnji identiteta, vizualnoj prezentaciji Knjižnice i oglašavanju u lokalnim medijima započela je ranih devedesetih otkako Knjižnicom upravlja Ivan Pehar (ravnatelj od 1991.). Prvi logotip Gradske knjižnice Zadar predstavljen je 1992. godine prilikom obilježavanja Mjeseca hrvatske knjige. Autor logotipa je slikar Mate Ljubičić, a izrađen je prema smjernica-

ma povjesničara umjetnosti dr. Antuna Travirke. "Logotip se temeljio na povijesnom gradskom grbu. Likovno rješenje interpretira romanički reljef (13. stoljeće) prenesen u Narodni muzej krajem 19. stoljeća s jedne privatne kuće. Konjanik s kopljem predstavlja sv. Krševana, jednog od četiriju zadarskih svetaca zaštitnika."⁹⁷ Oko okruglog znaka teče natpis "Gradska knjižnica Zadar" na latinici i glagoljici, simbolizirajući ukorijenjenost u tradiciju pisane riječi i lokalnu baštinu.

Od ožujka 1999. Knjižnica posluje u prostoru bivše vojarne u ulici S. Radića. Taj je prostor definiran interdisciplinarnom preradom Projekta knjižnice iz 1997. kako bi Knjižnica postavila suvremeni standard poslovanja te postala oglednom hrvatskom knjižnicom, u čemu se uvelike i uspjelo. Jedno od osnovnih polazišta bilo je precizno definiranje vizualnih standarda knjižnice zbog čega je organiziran natječaj za vizualno rješenje (knjigu grafičkih standarda) i odabran rad dizajnera Aljoše Brajdića iz Rijeke.

Prvi logotip Knjižnice iz 1992. godine prestao se koristiti u svrhe obilježavanja plakata, najava, dopisa i drugih instanci vizualnih komunikacija, ali nastavio je živjeti kao pečat Knjižnice.

Logotipom knjižnice nakon preseljenja na novu adresu postalo je rješenje s četiri kvadrata u dvije nijanse plave boje, a ispod toga natpisom "Gradska knjižnica Zadar" ispisanim u dva reda elegantnom varijantom Garamondove tipografije.

Uz logotip, Knjiga grafičkih standarda, kao što je to uobičajeno, definirala je mnoge izvedenice i dodatna rješenja, kao i sve predvidive načine aplikacija – od papirnate konfekcije do definiranja načina oslikavanja službenih vozila i sl. U Knjizi grafičkih standarda navedene su također i varijante nedopuštene primjene vizualnog rješenja.

⁹⁷ Masar, Mladen. Gradska knjižnica Zadar 1949. – 2009. Zadar : Gradska knjižnica Zadar, 2009. Str. 100.

Vrijeme je potvrdilo da je odabir apstraktnih likovnih rješenja uvijek bolji nego što su to slučaj kod mimetičkih rješenja (iako plavi pravokutnici nose boje knjižnice i donekle podsjećaju na prozore i tepih Gradske knjižnice Zadar). Apstraktni pravokutnici u nijansama plave boje s natpisom "Gradska knjižnica Zadar" propisani su kao obavezni element svih vizualnih materijala kojima Knjižnica komunicira s javnošću: dopisima, plakatima, prezentacijama itd. Sama Knjižnica markirana plavim kvadratima započela je put gradnje i etabliranja identiteta u lokalnoj i stručnoj zajednici, postajući sama za sebe svojevrsnim brendom.⁹⁸

Projekt *Knjižnica kao središte zajednice*, započet krajem 1999. godine sredstvima Instituta Otvoreno društvo, predložio je nadgradnju osnovnoj ponudi knjižničnih usluga. Izvorno zamišljen radi prikupljanja, organiziranja i distribucije različitih informacija iz kulturnoga, političkog i gospodarskog života Zadra i Županije, ubrzo je taj Projekt postao zajedničkim nazivnikom za različita događanja u Knjižnici i njezinu djelatnost u području društvene uključenosti.⁹⁹

Broj događanja priređivanih i organiziranih za javnost ubrzo se počeo brojati stotinama, a Knjižnica je bila većim dijelom domaćin, a manjim dijelom i organizator istih. Pojavila se potreba usustavljanja prezentacije pojedinih događanja kako bi dobila na prepoznatljivosti.

Prvi brend ponikao u Gradskoj knjižnici Zadar bila je "Svaštarnica" nastala tijekom 2001. godine. Ovaj je sadržaj namijenjen tinejdžerima inspiriran događanjima za tu dobnu

⁹⁸ Brend ovdje definiramo prema istoimenoj natuknici iz Wikipedije: "Brand ili Marka je prepoznatljiva oznaka ili ime nekog proizvoda, koje često podrazumijeva i kvalitetu. Marka mora stvarati snažni i trajni identitet proizvoda/usluge, sažimati osobnost poduzeća i poticati osjećaje povjerenja, korisnosti, dobrobiti i sigurnosti. Osnovna prednost marke proizlazi upravo iz njezine nazočnosti u podsvijesti potrošača/korisnika, odnosno mogućnosti za njezino prisjećanje i prepoznavanje, tzv. "brand awareness". Dostupno na <http://hr.wikipedia.org/wiki/Brand> [citirano 2011-04-21]

⁹⁹ Masar, Mladen. Nav. dj. Str. 154.

skupinu kakva se organiziraju u knjižnicama Sjedinjenih američkih država. Iako je u narednih deset godina održano oko stotinu događanja pod tim imenom, Svaštarnica je dobila vizualni znak tek o desetoj obljetnici, budući je najčešće reklamirana interno, unutar Knjižnice. Ciljana grupa korisnika su tinejdžeri pri Dječjem odjelu Knjižnice zbog čega nije bilo naročite potrebe za gradnjom vizualne prepoznatljivosti.

Od 2002. Knjižnica organizira redovita večernja događanja pod zajedničkim i prepoznatljivim imenom "Morski utorak". Neiscrpan izbor tema što ih obuhvaća i nudi more kreće se od znanosti do umjetnosti, a večeri su koncipirane u obliku tribina, predavanja, izložbi, književnih večeri i predstavljanja knjiga, projekcija filmova, dramskih i glazbenih nastupa.¹⁰⁰ Morski utorak postaje prva prepoznatljiva "etiketa" Knjižnice. Logotip morskog utorka sastoji se od novog logotipa Gradske knjižnice Zadar stiliziranog u poštansku marku i starog logotipa Knjižnice korištenog kao pečat preko markice zbog čega su prvi plakati Morskog utorka najčešće realizirani kao razglednice. Logotipu se također dodaju valovite linije kakve s poštanskih pečata (simbolika mora) i natpis Morski utorak u razlivenoj tipografiji (American Typewriter). Plakati Morskog utorka distribuiraju se ciljano: pored javnih oglasnih ploča, odnose se u marine, luke i ostala mjesta na kojima se okupljaju ljudi povezani s problematikom mora.

Sljedeći primjer standardizacije vizualnih komunikacija derivira iz Projekta "Što su znali naši stari, a mi o tome pojma nemamo" kojim je, među ostalim, 2005. godine započeta višegodišnja i plodna suradnja s maestrom Ljubom Stipišićem Delmatom. Koristeći oslikane kamene brodiće s radionica Dječjeg odjela Knjižnice nastao je prvi plakat za kazivanje i koncert Ljube Stipišića i Vokalista Salone. Isti je motiv iskorišten za prvu Smotru dječjih klapa u Gradskoj knjižnici Zadar. Nakon dvije smotre, motiv oslikanih kamenih brodića derivirao

¹⁰⁰ Ibid. Str. 168.

je dalje u vizualni kôd plakata za tu manifestaciju, ali i za popratne materijale kao što su nagrade sudionicima. Posljednje utjelovljenje brodića realizirano je za nagrade sudionicima Festivala dječjih klapa 2010. godine suradnjom s Muzejem antičkog stakla u Zadru gdje su brodići ovaj put izrađeni od koloriranog stakla pečenog u radionici Muzeja. Projekt digitalizacije opusa Ljube Stipišića Delmate nazvan je jednostavno "Delmata".

"Večer rap poezije" utemeljena 2005. godine jedan je od brendova Gradske knjižnice Zadar. Klasičnim nazivom "večer poezije" s umetkom riječi "rap" cilja se na povezanost suvremenog govornog izričaja mladih izvođača rap-a ("spoken word", "slam", "beatbox") s klasičnim oblicima poetskih večeri. Prateći plakat transponira takvo polazište odgovarajućim vizualnim jezikom: kombiniranjem asocijacija na pisanu baštinu prvenstveno poetske tradicije sa suvremenom poetikom rapera i grafitera. Prvo vizualno rješenje (2005.) kombinira grafičersku tipografiju (autor tipografije potpisuje se pseudonimom "Phat") i intervencijom u poznatu skulpturu Grgura Ninskog velikog Ivana Meštrovića. Umjesto kodeksa Grguru je umetnut mikrofon kao temeljno oruđe raperskog izričaja. Ukupno je, do sada, održano četiri večeri rap-poezije, a svaka je obilježena poveznicama tradicionalnog i suvremenog. Plakat druge Večeri (2007.) riješen je sličnom jukstapozicijom tj. intervencijom. Poznata zadarska skulptura pjesnika i prvog hrvatskog romanopisca Petra Zoranića (autora Ratka Petrića) postavljena je pred crkvom Sv. Krševana na veliki postament. Na plakatu je simetrično i sučelice skulpturi Petra Zoranića postavljen jednaki postament s mikrofonom na stalku. Treća večer rap-poezije (2008.) reklamirana je plakatom i letcima s izravnijom aluzijom na pisanu baštinu hrvatskog jezika: imena izvođača uklopljena su na hrpte knjiga iz UDK-skupine hrvatske poezije. Četvrti plakat (2010.) najavljiavao je Večer rap-poezije datumski blisku Danu grada Zadra (blagdan sv. Krševan-a) pa je ovaj put

mikrofon umontiran u službeni grb Grada Zadra, dok je tipografija asocirala na srednjevjekovne tekstove.

"Knjiga u điru" slogan je bibliobusa Gradske knjižnice Zadar i drugo ime za aktivnosti Knjižnice na području zaleđa zadarske županije. U sklopu projekta nabavke i uređenja bibliobusa financiranog sredstvima Europske zajednice bilo je potrebno udovoljiti zahtjevu financijera za vidljivošću projekta. Dok je financijeru prvenstveno bilo bitno da se vidi da je projekt financiran sredstvima Europske zajednice, Gradskoj knjižnici Zadar veći je izazov predstavljalo promoviranje knjižnične usluge na području koje nije nikad ili nije dugo imalo knjižnica (ruralno, ratom postradalo područje Zadarske županije). Likovno rješenje plašta bibliobusa predstavljalo je jedan dio problema. U tu svrhu organiziran je natječaj s jasno postavljenim propozicijama koje su ograničavale mnogo štošta osim kreativnosti autora. Primjerice, Gradska knjižnica Zadar propisala je da se boje grafičkih standarda Europske zajednice (Pantone 281 C tj. svijetlo plava i Pantone 301 C tj. tamno plava) za ovaj Natječaj mogu alternirati tamno plavom bojom logotipa Knjižnice (Pantone 301 C) i plavom bojom EU (Pantone 284 C). Na Natječaj je pristiglo dvadesetak rješenja, a za rješenja plašta odabran je rad dizajnera Aljoše Brajdić kojemu je pomoglo iskustvo dizajna logotipa Gradske knjižnice Zadar desetak godina ranije.

Logotip bibliobusa rješavan je paralelno i mimo spomenutog natječaja – u samoj Knjižnici. Interno postavljeni uvjeti odnosili su se na tipografiju kao i odnos sa vizualnim jezikom Knjižnice. Jedan od zadataka bila je i asocijacija pokretne usluge. Što se tiče tipografije, umjesto Garamonda-a kakav je u logotipu Knjižnice, ovdje smo se odlučili za nakošenu varijantu kako bi se natpisu dalo na dinamici. Slogan je smišljan dugo i postojale su mnoge varijante (o čemu svjedoče sačuvane skice), a glavna asocijaciju knjižnice na kotačima postignuta je stiliziranom policom knjiga formiranom u oblik kruga. Nastali

stilizirani kotač tj. "krug od knjiga" riješen je u temeljnim bojama Knjige grafičkih standarda Knjižnice.

Kako je ovaj primjer bio rijedak slučaj da za promotivne aktivnosti postoji jasan i izdašan budžet, nastali logotip apliciran je na brojne podloge koje su, pored samog bibliobusa, uključivale majice, privjeske, olovke itd., ali i čokolade koje su dijeljene na stajalištima bibliobusa njegovim novim korisnicima.

Cijeli projekt ostao je zabilježen kao dobar primjer marketinške aktivnosti knjižnica budući je Sekcija IFLA-e (Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova) za menadžment i marketing na 73. Svjetskom kongresu knjižničara 2007. g. projekt svrstala među dobitnike pete Međunarodne nagrade IFLA-e za marketing. "Drugo mjesto u kategoriji marketinga knjižničnih usluga dodijeljeno je Mladenu Masaru, predstavniku Gradske knjižnice Zadar, Hrvatska, za *Knjigu u điru* — promotivnu kampanju bibliobusa Gradske knjižnice Zadar (...) Na Natječaju IFLA-e zaprimljeno je 24 prijave iz 12 zemalja, uključujući Argentinu, Australiju, Kanadu, Hrvatsku, Estoniju, Finsku, Peru, Nizozemsku, Portugal, Singapur, Veliku Britaniju i SAD. Ocjenjivački odbor nagradio je kreativnost marketinških projekata i kampanje orijentirane prema rezultatima, a povodili su se "kriterijima strateškog pristupa, kreativnosti, originalnosti, inovativnosti i društvene vrijednosti, kao i potencijala za širenje javne vidljivosti i podrške knjižnicama"¹⁰¹.

Projekt "How Yes No..." može poslužiti kao sljedeća kratka studija slučaja marketinškog pristupa promoviranju događanja u Knjižnici. Gradska knjižnica Zadar, kao što je već spomenuto u uvodu, nekad je organizator, ali također udomljuje i podupire različita događanja čiji su organizatori drugi. Ponekad se, međutim, javljaju i različita partnerstva. Jedan je takav primjer projekt "How Yes No..." realiziran zajednički sa Student-

¹⁰¹ IFLA, 2007, Dostupno na <http://archive.ifla.org/III/grants/ima-award.htm#2007> [citirano 2011-04-21]

skim savjetovalištem Sveučilišta u Zadru. Knjižnica je pozvana na suradnju u projektu radionica koje bi studenti-volonteri Savjetovališta priređivali u prostoru Knjižnice za potrebe srednjoškolaca s problemima u učenju, manjkom samopouzdanja, poteškoćama u komunikaciji, nezdravom životu itd. Zanimljiv materijal bio je neadekvatno prezentiran pa je zatražena pomoć Knjižnice upravo u dijelu promocije. Zadatak je bio posebno zahtjevan budući su ciljanu publiku predstavljali srednjoškolci. Uočavanjem repetitivne sintagme "Kako da ne..." u predloženim imenima radionica odlučeno je projekt nazvati pseudoengleskim žargonskim ekvivalentom, tj. nazivom "How Yes No..." Sljedeći je zahvat uslijedio u tekstualni sadržaj opisa radionica gdje je postojeći tekst "preveden i prilagođen" žargonskom izričaju srednjoškolaca. Odabirom odgovarajuće tipografije i atraktivnih boja (crvena, crna i bijela) i upadljivih likovnih motiva nastao je komplet od šest vizualnih rješenja za plakate i letke. Nije suviše spomenuti da je projekt prepoznat u zajednici te da se primjeru suradnje dviju institucija na dobrobit srednjoškolaca ubrzo priključio i sponzor iz komercijalnog (novčarskog) sektora financiranjem drugog ciklusa radionica. Cijeli je projekt na taj način postao primjerom međusektorske suradnje.

Dok su neki od opisanih primjera već pri pokretanju definirani imenom i vizualnom reprezentacijom (Morski utorak, How Yes No, Knjiga u diru, Večer rap poezije) u praksi Gradske knjižnice Zadar događaju se i drugačije instance brendiranja. U velikom mnoštvu različitih aktivnosti i manifestacija događa se da neki projekti i programi dobivaju imena i prezentacijski sklop tek nakon određenog vremena prisutnosti. Takav je slučaj s projektom Perpetuum koji je u Gradskoj knjižnici Zadar pokrenut krajem 2010. tj. početkom 2011. godine. Knjižnica u navedenom razdoblju svjedoči fenomenu procvata volonterskih usluga i sadržaja vezanih uz razmjenu znanja i cjeloživotno učenje. Nabrajamo tako niz usluga potpuno besplatnih za kori-

snike: Tečajeve korištenja računala za umirovljenike (pokrenuti 2004.), Tečajeve korištenja računala za rekonvalescente (pokrenuti 2010. suradnjom s Udrugom Nada), Razmjenu školskih udžbenika (pokrenuta 2008.), Repeticije za učenike slabijeg imovnog stanja (2010./2011.), kao i Dostavu knjiga na kućnu adresu (od 2009.). Ovim se uslugama pribraja i sadržaj osmišljen tijekom 2010. nazvan "Wii&Mii klub za umirovljenike"¹⁰².

Nabrojani programi nose duga opisna imena i kao takvi nepodesni su za reklamiranje plakatom ili bilo kojim drugim medijem koji podrazumijeva sažetost komunicirane poruke, barem u naslovu. Zbog toga je osmišljen projekt "Perpetuum" koji djeluje kao zajednički nazivnik svim pobrojanim programima. Osim toga, Perpetuum je, kao svojevrsan "kišobran", sposoban primiti neke druge sadržaje koji će možda nastati u budućnosti, ali isto tako i otpustiti neke od sadržaja koji možda neće zaživjeti. "Perpetuum" u osnovi asocira koncept cjeloživotnog ili doživotnog obrazovanja. Sljedeća asocijacija jest "perpetuum mobile" što označava razmjenu znanja između, primjerice, umirovljenih učitelja i profesora, koji su voljni aktivnim posredstvom Knjižnice svoju umirovljeničku entropiju pretvarati u učeničku aktivnost. Drugim riječima: kako profesori volontiraju, a učenici primaju instrukcije besplatno, uslugom se barem metaforički realizira koncept perpetuum mobile (stroj koji se vječno kreće obavljajući koristan rad bez utroška energije).

Nedugo nakon otvorenja Knjižnice na lokaciji u ulici Stjepana Radića, u dvorištu zgrade Knjižnice proradio je ugostiteljski objekt. I u ovome slučaju Knjižnica se konzultirala sa stručnjacima kako bi se razriješilo da li taj ugostiteljski objekt nazvati café, café bar, bistro, kafić, itd. Između ostalih konzul-

¹⁰² Wii&Mii je program namijenjen osobama treće životne dobi koje se žele na aktivan i zabavan način upoznati sa suvremenim tehnologijama (korištenjem igraće konzole Wii proizvođača tvrtke Nintendo).

tiran je i poznati hrvatski jezikoslovac, Zadranin prof. Mile Mamić. Kako se, prema viziji ravnatelja gosp. Ivana Pehara i drugih uključenih u planiranje prostora Knjižnice, ugostiteljskom uslugom htjelo komplementirati duhovnu okrpju koju Knjižnica nudi, profesor Mamić ponudio je naziv "Okripnica". Naziv je prihvaćen. Istovremeno, knjižničar Mladen Masar ponudio je višeznačni naziv "li.bar". Prva je uočljiva asocijacija li.bar-a na dalmatinski dijalektalni naziv za knjigu (libar). Ubačena točka odvaja riječ "bar" gdje je asocijacija na "bar" kao ugostiteljski objekt. Želja autora bila je i da se uoči treće, skriveno značenje ".bar" kao moguća domena za internetske adrese ugostiteljskih objekata (kao ".com", ".org", ".hr" i sl.). Odlučeno je da se ugostiteljski objekt nazove "Okripnica li.bar". Danas, deset godina kasnije, može se konstatirati da internetska domena ".bar" nije zaživjela. Isto tako, može se konstatirati da se nije primio niti naziv "okripnica", ali da se naziv "li.bar" udomaćio. Osam godina od utemeljenja "Okripnica li.bar" bila je u najmu kod jednog ugostitelja koji nije, osim povremeno, uspio naći ravnotežu između poslovnog diktata profita i posebnog načina poslovanja kakav iziskuje djelovanje u okrilju institucije kao što je Knjižnica aktivna u zajednici. Od prije nepunih godinu dana prostor ima novog najmoprimca koji je poželio zadržati ime li.bar što mu je, naravno, dopušteno. Tom je prilikom standardiziran i izgled logotipa li.bar-a. Novi najmoprimac bolje prepoznaje potencijal kakav nudi djelovanje unutar Knjižnice kao i samog imena kao brenda, pa se ovih dana ime "li.bar" može vidjeti otisnuto na cjenicama, letcima, papirnatoj konfekciji, bookmark-ima, šalicama itd. Ove artikle najmoprimac otiskuje sam, o svojem trošku, ali uz prethodnu verifikaciju Knjižnice.

Poseban segment brendiranja predstavljaju godišnja izvješća Gradske knjižnice Zadar.

Prvo grafičko Godišnje izvješće Gradska knjižnica Zadar proizvela je i plasirala 2003. godine¹⁰³ na 48 stranica teksta, s ilustracijama u boji. Od početka ovakvog pristupa prilagođeni tekst izvješća kombinira se s fotografijama i grafikom nastalom tijekom kalendarske godine koja je tema izvješća, a na taj se okvirni koncept nadovezuje prepoznatljiv vizualni motiv. Tako je važno mjesto u Izvješću za 2003. godinu zauzela fotografija šalica kave s otisnutim logotipom Gradske knjižnice Zadar. U dopisu uz Izvješće koje se distribuirala besplatno, često poštom, između ostalog stajala je rečenica: "Pred Vama je sažetak onoga što smo učinili kroz 2003. godinu, a za čitanje ovoga Izvješća treba Vam oko pola sata i jedna šalica toplog napitka." (iz arhive Knjižnice xx/04) Namjera je, dakle, bila – kroz presjek i sažeti odabir – predstaviti ukupnu djelatnost Knjižnice tijekom jedne godine javnosti (općoj i stručnoj), korisnicima, potencijalnim suradnicima partnerima i sponzorima. Godišnje izvješće za 2003. godinu podnaslovljeno je sintagmom "Stil, duh i praksa". Radilo se o prvom zrelijem marketinškom konceptu Gradske knjižnice Zadar: "Poslovanje Gradske knjižnice u segmentu odnosa s javnošću "upakirano" je 2003. godine u marketinški koncept nazvan Stil, duh i praksa – jedan od prepoznatih proizvoda ili brendova Gradske knjižnice Zadar."¹⁰⁴

Temeljem rasprava u Razvojnog timu Knjižnice i povratnih informacija koncept je pohvaljen i s njime se nastavilo, uz alternacije o kojima će biti riječi u nastavku. Jednako tako, od prvog grafički uređenog godišnjeg izvješća 2003. nastavljeno

¹⁰³ Godišnja izvješća za 2001. i 2002. godinu bila su također koncipirana mješavicom slike i teksta, ali u njihovom priređivanju nije korišten profesionalni softver za prijelom stranice, niti su tiskarima isporučivana u nekom od za to uvriježenih grafičkih formata. Izvješće za 2001. godinu ne sadrži impresum, pripremljeno je u Microsoft Word-u, a izradili su ga djelatnici Knjižnice i tadašnji sistemac Jan Čaković. Radi se o publikaciji od 26 termalno uvezanih stranica. Izvješće za 2002. prvo je otišuto u tiskari, na 48 stranica i ukoričeno mekim uvezom. Time je postavljen standard za sljedećih par godina.

¹⁰⁴ Masar, Mladen. Gradska knjižnica Zadar 1949. – 2009. Zadar : Gradska knjižnica Zadar, 2009. Str. 187.

je s konceptom u kojem redovito važno mjesto zauzima vizualna asocijacija.

Izvješće za 2004. godinu otisnuto je na 52 stranice u boji. Kao vizualni motiv odabrana je Rubikova ili "magična" kocka¹⁰⁵ zbog asocijacije na logotip Knjižnice što je i sugerirano likovnim rješenjem naslovnice. U uvodu Izvješća stajalo je: "Gradska knjižnica Zadar na prvi je pogled šarena slagalica čije ćemo stručne aktivnosti i javno djelovanje pokušati predočiti jasnijim, jednobojnim plohamama."¹⁰⁶ Nadalje, u zaključku istog Izvješća: "Rubikova kocka kao metafora kombinatorike, umještosti, logike i gibanja označuje našu znatiželju, kombiniranje znanja i stečenog iskustva i razvijanje novih sustava iz izvora kojima raspolažemo. Simbolizira također i umješnost pri iznalaženju rješenja u nepovoljnim okolnostima djelovanja"¹⁰⁷ Asocijacija Rubikove kocke bila je prva instanca sinergijskog vezivanja Gradske knjižnice Zadar uz neki svjetski poznati brend.

Izvješće za 2005. godinu nije bilo obilježeno vezom uz neki svjetski poznati brend nego moćnom vizualnom asocijacijom koja dolazi iz svijeta prirode "Kao središnji vizualni motiv uzeli smo saće pčelinjih košnica... Odjel za odrasle, Dječji odjel, Pult, Glazbeni odjel, čitaonice, manifestacije, projekti i programi... Knjižnica vrvi korisnicima i događanjima, pa zbog pulsirajućeg ritma često nalikuje košnici. Košnici, nažalost, nalikujemo i zbog skučenosti – našeg temeljnog problema, još uvijek bez rješenja."¹⁰⁸ Dobar dio vizualnog

¹⁰⁵ Izumitelj "magične kocke" mađarski je profesor fizike i dizajna, Ernő Rubik. Rubikova kocka zaštićena je žigom kao intelektualno vlasništvo tvrtke Seven Towns Ltd.

¹⁰⁶ 2004. <godišnje izvješće >, Zadar: Gradska knjižnica, 2005. Str. 2. Dostupno na http://www.gkzd.hr/pdf/dokumenti/izvjesce_2004.pdf

¹⁰⁷ 2004. <godišnje izvješće >, Zadar: Gradska knjižnica, 2005. Str. 37. Dostupno na http://www.gkzd.hr/pdf/dokumenti/izvjesce_2004.pdf

¹⁰⁸ Gradska knjižnica Zadar 2005. Zadar Public Library 2005. Zadar: Gradska knjižnica 2006. Str. 3. Dostupno na http://www.gkzd.hr/pdf/dokumenti/izvjesce_2005.pdf

materijala priređen je kombiniranjem grafičke prezentacije saća, fotografija i ilustracija.

Izvješće za 2006. godinu donijelo je novu asocijaciju na jedan poznati "brend" – Nikolu Teslu¹⁰⁹ i svijet električne struje. U svrhu vizualnih asocijacija "elektrificiran" je čak i logotip Knjižnice¹¹⁰ Kao i u ranijim izvješćima, vizualnom ključu su prilagođeni elementi stranice (brojevi stranica, oznake poglavlja i druge oznake), organigrami, grafikoni i sl. Od 2005. godine Izvješće je prošarano prijevodima sažetaka tekstova na engleski jezik.

52 stranice Izvješće za 2007. godinu¹¹¹ obilježila je asocijacija na motosport i cestovni promet općenito. Izvješće je prošarano postojećim i nepostojećim prometnim znakovima, a naslovnica je riješena povezivanjem logotipa Knjižnice s crno-bijelom šahovnicom kakvom se označava kraj utrka, kao što je slučaj s Formulom 1. Za razliku od dotadašnjih izdanja, u uvodu Izvješća za 2007. nije navedeno pojašnjenje vizualnog ključa. Nekoliko rečenica o tome zato donosimo ovdje. Povezivanje s konceptima cestovnog prometa, intervencijama u postojeće znakove i kreacijom novih želja je bila pobuditi asocijacije slične onima o Rubikovoj kocki (2004.) ili pčelinjoj košnici (2005.) budući da promet i njegova regulacija predstavljaju jedno od najintragantnijih područja ljudskog djelovanja općenito, u prirodi usporediv jedino s načelima organizacije pčelinjaka ili termitnjaka. Osim toga, prometni znakovi predstavljaju najprisutniji oblik vizualne komunikacije općenito zbog čega su u svojem grafičkom oblikovanju eks-

¹⁰⁹ Povodom 150 godina rođenja Nikole Tesle, UNESCO je 2006. godinu proglasio godinom Tesle u cijelom svijetu, a Hrvatski sabor je 2006. proglasio njegovom godinom u Hrvatskoj.

¹¹⁰ Gradska knjižnica Zadar 2006. Zadar Public Library 2006. Zadar: Gradska knjižnica 2007. Str. 58. Dostupno na http://www.gkzd.hr/pdf/dokumenti/izvjesce_2006.pdf

¹¹¹ Gradska knjižnica Zadar 2007. Zadar Public Library 2007. Zadar: Gradska knjižnica 2008. Dostupno na http://www.gkzd.hr/pdf/dokumenti/izvjesce_2007.pdf

tremno jednostavni i čitki. Ponuđene intervencije i kreacije nastojale su zadržati čitkost i izravnost poruke. Nadalje, asocijacija na motosport predstavljala je suptilni pokušaj vezivanja uz Formulu 1 koja je, kako je to poznato, neprikosnoveni svjetski brend uz kojeg se naguravaju ostali veliki svjetski brendovi plaćajući, primjerice, milijunske iznose za kvadratne centimetre oglasnog prostora na samim trkaćim bolidima.

Izvješća od 2003. do 2007. uređivao je i, u najvećoj mjeri osmišljavao knjižničar i voditelj Odnosa s javnošću Gradske knjižnice Zadar Mladen Masar uz brojne sugestije kolega iz Razvojnog tima knjižnice. Izvješća za 2008. i 2009. godinu uredila je knjižničarka Gradske knjižnice Zadar Helena Novak. Na osamdeset stranica Izvješća za 2008. godinu korišten je sličan pristup, s time da je ovaj put vizualna asocijacija bila na šah kao drevnu misaonu igru, naročito na šahovsku figuru skakača kao što se to navodi i vizualno asocira u uvodu Izvješća.¹¹² Izvješće za 2009. godinu nije obilježeno nekim posebnim vizualnim ključem, a odmak u pristupu uređenju Izvješća urednica je pojasnila je u uvodu¹¹³. Izvješće velikog opsega (124 stranice) bilo je intonirano obilježavala šezdesetgodišnjicu svojeg djelovanja kao samostalne institucije.

Od 2007. do 2009. godine Mladen Masar napisao je, uređio i opremio fotomonografiju Gradske knjižnice Zadar 1949. – 2009.¹¹⁴ Iako se u osnovi radi o klasičnoj monografiji, i ovaj put se zadatku prišlo s donekle marketinških pozicija. Tekst i vizualna oprema monografije o Knjižnici predstavljaju središ-

¹¹² Gradska knjižnica Zadar 2008. Zadar Public Library 2008. Zadar: Gradska knjižnica Zadar 2009. Str. 7. Dostupno na http://www.gkzd.hr/pdf/dokumenti/izvjesce_2008.pdf

¹¹³ Gradska knjižnica Zadar 2009. Zadar Public Library 2009. Zadar: Gradska knjižnica Zadar 2010. Str. 3. Dostupno na http://www.gkzd.hr/pdf/dokumenti/izvjesce_2009.pdf

¹¹⁴ Masar, Mladen. Gradska knjižnica Zadar 1949. – 2009. Zadar : Gradska knjižnica Zadar, 2009.

nji dio monografije, no uz njega teče i kontekst koji pripovijeda paralelnu priču o Zadru kao sredini u kojoj Knjižnica djeluje. Ravnatelj Knjižnice i urednici monografije (prof. dr. Tatjana Aparac – Jelušić i dr. Antun Travirka) taj su koncept podržali, a rezultirajuća monografija povezala je Gradsku knjižnicu Zadar sa sredinom u kojoj djeluje prožimajući dvije priče u cilju sinergijske efekta povezivanja brenda Knjižnice s čitavim gradom kao brendom.

Godišnje izvješće za 2010.¹¹⁵ godinu ponovno je osmislio i uredio Mladen Masar. Nakon izvješća za 2009. ovo izvješće označava povratak na korištenje zajedničkog vizualnog nazivnika. Ovaj puta radi se o uvriježenim vizualizacijama atomske rešetke, što je u Izvješću i pojašnjeno¹¹⁶. Izvješće, ovaj puta donosi svojevrsan katalog kurentnih brendova Gradske knjižnice Zadar. Nižu se tako Perpetuum, Zadar čita, Američki kutak, Knjižnica središte zajednice, li.bar, "How Yes No...", Svaštarnica, Festival dječjih klapa, bibliobus, Morski utorak, KVPaK, Crni retrovizor i Kiks-miks. Sažeti tekstovi Izvješća (32 stranice), dominacija fotografije i grafičkih elemenata dopustila je da na engleski jezik bude preveden, po prvi puta, cjelokupan tekst Izvješća.

Abstract: Author explains of recognized Zadar Public Library programs and their shaping into brands. Such brands are then used in public communication and help build Zadar Public Library identity in communication with the local community.

Zadar Public Library hosted several thousands of events. Events are grouped as they gain program concepts and visual characteristics thus becoming real petit brands – cultural products with names and identities.

Areas covered by the article:

- Public relations and established practices of promotion and self-promotion.

¹¹⁵ Gradska knjižnica Zadar 2010. Zadar Public Library 2010. Zadar: Gradska knjižnica Zadar 2011. Dostupno na http://www.gkzd.hr/pdf/dokumenti/izvjesce_2010.pdf

¹¹⁶ Ibid, Str. 32.

- Contemporary phenomena of Zadar Public Library charity work and presence of library in the times of crises (contemporary recession).

Keywords: Brand, logo, book of graphical standards, marketing of library services, visual communications, design.

ШКОЛСКЕ БИБЛИОТЕКЕ НА ДОБОЈСКОЈ РЕГИЈИ – СТАЊЕ И МОГУЋНОСТИ РАЗВОЈА

Сажетак: У раду су представљени резултати анализе рада школских библиотека на подручју матичности Народне библиотеке Добој у 2009. години. Истраживање је извршено на основу анкетних образаца које су школске библиотеке доставиле матичној библиотеци директно или посредством народних библиотека у својим општинама.

Анкетним упитником су обухваћени основни сегменти рада школских библиотека: стање библиотечких фондова, простор и локација школске библиотеке, намјештај и опрема, корисници услуга те радно вријеме. Посебна пажња је посвећена мјерама за превазилажење постојећег стања и унапређивање њиховог рада.

Подаци прикупљени и обрађени у овој анализи могу послужити за сагледавање стања, превазилажење постојећих проблема те модернизацију и развој школских библиотека као значајног сегмента образовног и библиотечко-информационог система.

Кључне ријечи: школске библиотеке, библиотечко законодавство, књижни фондови, корисници, школски библиотекарски.

Увод

Школске библиотеке, као дио васпитно-образовног система, пружају информације и сазнања која су неопходна за успјешно укључивање њених корисника у савремено друштво засновано на знању и информацијама. То су библиотеке у основним и средњим школама чији је превасходни циљ услуживање ученика и наставника, у складу са захтјевима наставног процеса и њиховим интересовањима за услугама ван наставе. Другим ријечима, задатак школске библиотеке је да пружи помоћ

при учењу, обезбиједи књиге и друге изворе информација, који учесницима образовног процеса омогућавају да развију критичко мишљење и да дјелотворно користе информације у свим облицима и на свим медијима.

За ефикасан рад школске библиотеке, потребно је обезбиједити: усаглашену законску регулативу, финансирање (средства за стручно особље, библиотечку грађу, опрему и нове технологије), смјештај (у централном дијелу школе, изоловано од утицаја спољње средине, буке и слично), библиотечка грађу (у складу с потребама образовног процеса и интересовањима корисника за њеним кориштењем ван наставе), опрему (за смјештај публикација, електронска и аудио-визуелна опрема и слично), кадрове (према могућности с пуним радним временом и положеним стручним испитом из библиотечке дјелатности), кориснике библиотечких услуга (ученици, наставници и стручни сарадници), радно вријеме библиотеке (прилагођено потребама корисника) и слично.

Наведени елементи морају бити обухваћени и прецизирани одговарајућим Програмом рада, како би школска библиотека била успјешна, дјелотворна и добро вођена.

Законска регулатива

Добијањем статуса матичне библиотеке¹¹⁷, Народна библиотека Добој, добила је право и обавезу да, између осталог, прати и проучава стање, потребе и услове рада у библиотекама на подручју матичности и да предлаже мјере за унапређивање њиховог рада.

Школске библиотеке, као сегменти образовног и библиотечког система, уређене су прописима из области образовања и прописима из области библиотекарства. Ови прописи су углавном комплементарни, међусобно се допуњују и представљају цјелину која пружа правни основ за рад школских библиотека. Прописи који регулишу основно и средње образовање, у кратким цртама, дефинишу школску библиотеку као саставни дио васпитно-образовног процеса, потребна стручна звања за рад у школској библиотеци и послове које обавља школски библиотекар. Прописи из области библиотекарства, школске библиотеке третирају као саставни дио јединственог библиотечно-информационог система, намијењеног за извођење и унапређивање образовно-васпитног процеса у основној и средњој школи. Наведени прописи детаљније уређују рад школских библиотека када су у питању: услови за оснивање и почетак рада библиотека, јединствена обрада библиотечке грађе (инвентарисање, класификација и каталогизација), чување библиотечке грађе, њена ревизија и расходо-

¹¹⁷ Народна библиотека Добој, Рјешењем Републичког комитета за образовање, науку, културу и физичку културу Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине, број UP-I-02-620-13 од 17. новембра 1988. године, проглашена је матичном библиотеком чије је подручју матичности обухватало сљедеће општине: Добој, Босански Брод, Дервента, Тешањ, Теслић, Маглај, Завидовићи, Жепче, Босански Шамац, Модрича и Оџак. Доношењем првог Закона о библиотечкој дјелатности Републике Српске, 31. децембра 1993. године, задржала је матичну функцију на подручју општина: Добој, Дервента, Брод, Модрича, Теслић, Шамац и Петрово

вање, надзор над стручним радом у школским библиотекама, те други стручни послови.

У раду школских библиотека, законски прописи из области образовања углавном имају приоритет у примјени у односу на прописе из области библиотекарства, чак и у оним сегментима који се тичу стручног библиотечног рада.

Преглед стања у школским библиотекама

Анализом рада школских библиотека обухваћени су најзначајнији сегменти њиховог пословања у 2009. години: набавка библиотечке грађе, њена обрада и кориштење, ревизија и расходовање, локација и простор школских библиотека, намјештај и опрема, стање кадрова, корисници услуга, те радно вријеме.

Фондови школских библиотека

Библиотечке фондове школских библиотека чине књижни (монографске и серијске публикације) и некњижни фондови (визуелна, аудиовизуелна грађа, компјутерски програми, географске карте и слично). Одредбама Закона о библиотечној дјелатности Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 52/01, 39/03 и 112/08) и Правилника о условима за оснивање и почетак рада библиотека („Службени гласник Републике Српске“, број 56/02), библиотека која своју дјелатност обавља у саставу предузећа, образовне, научне, културне и друге установе, државног органа, вјерске заједнице и другог правног лица (библиотека у саставу), може почети с радом када има најмање 5.000 књига и других јединица библиотечке грађе инвентарисаних, стручно обрађених, смјештених у полице према Универзалној децималној класификацији или формату и

исказаних у алфаветском и стручном каталогу. Наведеним прописима одређено је да фонд библиотечке грађе у школској библиотеци треба да садржи прописану школску лектуру, научно-популарну и стручну литературу, периодичне публикације, библиографије, енциклопедије, лексиконе, рјечнике и друге приручнике.

Анализа књижних фондова у квантитативном и квалитативном смислу треба да покаже у којој су мјери школске библиотеке успјеле као подршка остварвању васпитно – образовног процеса, што је један од њихових основних задатака, као и у којој мјери задовољавају различита интересовања и потребе ученика и наставника за коришћење литературе изван наставног процеса. Према достављеним подацима за 2009. годину, школске библиотеке на подручју матичности Народне библиотеке Добој располажу фондом од 317.209 монографских публикација. Од тог броја је 213.626 (67%) у основним, а 103.583 (33%) у средњим школама. У просјеку, једном ученику припада 13 књига. Ако се добијени подаци упореде са Минимумом југословенских стандарда за школске библиотеке¹¹⁸ и Стандарди-ма за школске књижнице Хрватске¹¹⁹ из 2000. године, стање у школским библиотекама могло би се позитивно оцијенити. Наиме, према наведеним актима, потребно је да школска библиотека располаже фондом од 8-10 књига по ученику, односно са 10 за библиотеке основних и 12 за библиотеке средњих школа.

Међутим, књижни фондови у школским библиотекама углавном су физички дотрајали, са тематски неадекватном структуром која обилује садржином из претходних периода. Без обзира на све, библиотеке задржавају тај фонд ради

¹¹⁸ Минимум југословенских стандарда за школске библиотеке (1975). У: Библиотекар, бр. 5/6, стр. 730-732.

¹¹⁹ Стандарди за школске књижнице Хрватске (2000). Доступно преко: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.htm> [24.6.2010.]

бројног стања и због чињенице да набавке нових наслова готово да и нема. Из наведених разлога, непходно је обавити ревизију библиотеке грађе у складу са Упутством о ревизији и расходању библиотеке грађе („Службени гласник Републике Српске“, број 3/03), како би се утврдило стварно стање књижних фондова у школским библиотекама. У том смислу, резултати анализе су веома неповољни. Према добијеним подацима, од 37 анализираних библиотека, само у њих 18 је урађена ревизија библиотеке грађе.

Набавка библиотеке грађе је, посматрано у цјелини, веома лоша. Због недостатка материјалних средстава постојећи фондови се не обнављају у потребном обиму. У току 2009. године школске библиотеке су набавиле 3.081 јединицу монографских публикација, што износи 0,12 књига по ученику. Чак 15 школских библиотека изјаснило се да у 2009. години није набавило ни једну јединицу библиотеке грађе. Стање је још неповољније ако се обнова библиотеке грађе сагледа према начину набавке - од 3.081 набављених јединица, куповином је набављено 1.251 или 41 %, а 1.830 или 59 % поклонима. Не подцјењујући значај осталих начина набавке, приоритет се мора дати куповини, јер се само на тај начин може профилисати фонд школске библиотеке у складу с потребама њених корисника (ученика и наставника).

Лоше стање фондова школских библиотека има за посљедицу да се функције школске библиотеке великим дијелом преносе на јавне библиотеке, које своју набавну политику прилагођавају потребама ученика основних и средњих школа, тако што фондове оптерећују великим бројем примјерака школске лектире, што се, услед недостатка средстава за куповину књига, директно одражава на набавку недовољног броја дјела научног, стручног и референсног садржаја. Оваква појава има неоспоран утицај на

састав књижног фонда у јавним библиотекама и то на штету читалачких потреба одраслог становништва.

Од добре набавне политике и редовне годишње обнове књига зависи у којој ће мјери библиотечки фонд бити актуелан и у складу са захтјевима школског програма и интересовањем корисника (ученика и наставника) за његово кориштење ван наставе.

Простор и локација школске библиотеке

За правилно функционисање школске библиотеке неопходна су два повезана простора: један за смјештај књижног фонда и други за читаоницу (простор за учење). Према Минимуму југословенских стандарда за школске библиотеке читаоница би требала имати најмање 30 читалачких мјеста, како би се могао организовати групни рад једног одјељења. При томе, за сваког ученика се одређује минимум простора од два метра квадратна, тако да читаонички простор треба да износи минимално 60 м².

При планирању локације за школску библиотеку, треба узети у обзир сљедеће елементе: централно мјесто у школи, према могућности у приземљу, доступност и близина (близина свих простора намијењених подучавању), без утицаја буке, са одговарајућим условима за рад (температура, освјетљење ...) те одговарајуће уређење простора како би се задовољиле потребе корисника са посебним потребама.

Генерално посматрано, школске библиотеке на подручју матичности Народне библиотеке Добој не испуњавају наведене захтјеве, мада постоји велика разлика између појединих школа. Према достављеним подацима, само 10 школских библиотека (27,02 %) има читаоницу као одвојену просторију. Укупна површина читаоница износи 315,5 м², што је 14,21 % од површине прописане Минимумом

југословенских стандарда за школске библиотеке. Поред тога библиотеке су често смјештене у малим, загушљивим просторима, често поред мокрих чворова, па чак и у помоћним објектима ван школе.

Наведена ситуација је резултат недовољног схватања улоге школских библиотека као равноправних чинилаца васпитно-образовног процеса.

Намјештај и опрема

Намјештај и опрема школске библиотеке треба да буду функционални и прилагођени узрасту ученика. Висина полица у које се смјешта књижни фонд треба да буде од 150 до 170 cm. Поред полица за смјештај књижне грађе, свака добро организована школска библиотека треба да посједује и пано за изложбе, витрине за смјештај аудиовизуелне и визуелне грађе, каталошки ормар, радни сто за библиотечког радника, електронску и аудиовизуелну опрему.

На основу добијених података може се рећи да се опремању библиотека основних школа не поклања потребна пажња. Највећи број школских библиотека нема довољно полица за правилан смјештај монографских и серијских публикација, не посједује рачунар и другу електронску и аудио-визуелну опрему.

Кадрови

Богатство и квалитет библиотечких услуга зависи од кадровских потенцијала у школској библиотеци. Због тога је од огромне важности да особље буде добро обучено, мотивисано и да га има довољно у односу на величину школе и њене посебне потребе у погледу библиотечких

услуга. Прописи из области образовања и библиотекарства нису усклађени када су у питању потребна звања за рад у школским библиотекама и начин њиховог стицања.

Према прописима који регулишу основно и средње образовање у Републици Српској, у школским библиотекама могу да раде лица која имају вишу или високу стручну спрему библиотекарског смјера, професор или наставник српског језика и књижевности, односно, неког другог језика и књижевности који се учи у школама у Републици Српској.

Закон о библиотечкој дјелатности у Републици Српској прописује да стручне послове у библиотеци, зависно од врсте и сложености, могу да обављају лица која имају завршен први циклус студијског програма или еквивалент одговарајуће високошколске установе, као и лица која имају завршену вишу и средњу стручну спрему. Наведена лица су обавезна да, након стручног оспособљавања проведеног на практичном раду у библиотеци, полажу стручни испит у библиотечкој дјелатности.

Досадашње искуство Матичне службе у раду са школским библиотекама, показало је да се стручно оспособљеним за обављање библиотечке дјелатности могу сматрати само школски библиотекари који су положили стручни испит у библиотечкој дјелатности. Од укупно 48 библиотечких радника у школским библиотекама на подручју матичности Народне библиотеке Добој, само њих осам (16,66 %) има положен стручни испит у библиотечкој дјелатности. У највећем броју школских библиотека раде наставници који имају дужи радни стаж и немају обавезу, а ни жељу да полажу стручни испит у библиотечкој дјелатности. Већином су то просвјетни радници којима су реформма у образовању укинута предмети које су предавали или пак немају довољан број часова, па фонд радних сати попуњавају радом у библиотеци.

У школским библиотекама најчешће је запослена једна особа која обавља (или би требала да обавља) све стручне послове у библиотеци – од стручних библиотечких послова (набавка, обрада, дистрибуција и чување библиотечке грађе), културне и јавне активности, учешће у раду стручних органа (наставничко вијеће, разредна вијећа, стручни активи) до испуњавања обавезе сталног стручног усавршавања. Такво стање се негативно одражава на рад и развој библиотеке, јер се сви стручни послови свODE на издавање и враћање књига, а занемарују се остали сегменти библиотечно-информационе, културне и васпитно-образовне дјелатности школске библиотеке.

Корисници услуга

Коришћење библиотечног фонда и услуга у школској библиотеци је од посебног значаја, јер од заинтересованости ученика за библиотеку и степена коришћења библиотечких фондова и услуга зависи у којој мери је школска библиотека испунила своје основне задатке и циљеве¹²⁰.

Корисници школске библиотеке су ученици, наставници и остали сарадници школе. Сви они требају бити уписани у одговарајућу књигу за упис, а књиге да позајмљују преко картотеке корисника. Рад с корисницима је потребно организовати тако да се може пратити број читалаца, њихова интересовања, врсте читалачких активности и обрт књижног фонда.

Ученичке активности у библиотеци обично обухватају: традиционалне домаће задатке, пројектне задатке, тражење и коришћење информација, израда презентација и материјала који ће се представити наставницима и другим учени-

¹²⁰ Опширније у: Митрић М. Школске библиотеке у Републици Србији – основни показатељи садашњег стања и предлози мјера за унапређење. Доступно преко: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1412 [24.6.2010.]

цима у одјељењу и слично. Школска библиотека има велику предност над учењем на часу будући да њен рад није укалупљен у школски час од 45 минута. Осмишљавање облика рада је самостално, инвентивно и у потпуности креативно, а садржај рада мотивисан искључиво интересима ученика.¹²¹

Наставници користе услуге школске библиотеке ради: обезбјеђивања извора за проширивање знања из одређеног предмета или метода наставе, извора за различите стратегије вредновања и процјене знања, сарадње с особљем библиотеке при планирању задатака који ће се обављати у учионици и слично.

Укупан број корисника школских библиотека на подручју матичности Народне библиотеке Добој износи 22.374, од чега је 20.684 ученика и 1.690 наставника и стручних сарадника. Анализом добијених података долазимо до закључка да услуге школских библиотека користи 85 % укупног броја ученика, односно 70 % наставника и стручних сарадника. Због недостатка читаоничког простора, рачунарске опреме, сиромашног фонда и нестручности библиотечких радника у већини школских библиотека, ученици и наставници су принуђени да, у све већој мјери, користе услуге народних библиотека у својим општинама.

Радно вријеме

Радно вријеме библиотека треба да буде прилагођено потребама ученика (школска библиотека треба да буде доступна и за ученике у другој смјени, уколико се настава изводи у двије смјене).

¹²¹ Опширније у: Трајковић Б. (2009). Улога школске библиотеке у остваривању педагошке мисије школе. У: Зборник радова: Библиотеке садашњости и будућности (стр. 86-91). Вишеград: Друштво библиотекара Републике Српске.

Према прикупљеним и обрађеним подацима, од 37 школских библиотека, само двије школске библиотеке раде у двије смјене (60 часова недељно). Тринаест школских библиотека доступно је корисницима осам сати дневно (40 часова недељно), седамнаест је отворено сваки радни дан мање од осам сати, док су остале отворене само одређеним данима у недељи и то само по неколико сати. У неким школама постоји видно истакнуто радно вријеме библиотеке, док библиотекар улази у библиотеку само према потреби, што је недопустиво. Овако кратко радно вријеме недовољно је и за рад с корисницима, а да не говоримо о осталим сегментима библиотечно–информационе, васпитно-образовне и културне дјелатности школске библиотеке.

Приједлог мјера за унапређење рада

Подаци о стању библиотекарства у школским библиотекама на добојској регији у 2009. години, указују на неопходност промјена у свим сегментима њиховог рада. За превазилажење постојећег стања и унапређивање рада школских библиотека потребно је предузети сљедеће мјере:

- Поправљање статуса школских библиотека (и библиотекара),
- Усклађивање прописа,
- Обезбјеђивање услова за рад,
- Обнављање књижних фондова,
- Континуирана едукација особља у школским библиотекама,
- Интензивнија сарадња са другим библиотекама,
- Промоција школске библиотеке.

Поправљање статуса школских библиотека

Анализом рада школских библиотека на добојској регији, констатован је проблем њиховог неповољног статуса. Рад у школској библиотеци се сматра споредним занимањем у односу на наставу, а школски библиотекар је у подређеном положају у односу на наставнике и професоре (мада је за посао библиотекара потребно исто образовање као и за радно место наставног особља). Због тога, наставно особље рад у библиотеци често сматрају као деградацију и казну и користе прву прилику да се врате у наставу. Кључну улогу у рјешавању овог проблема, имају директори школа који треба да признају важност школске библиотеке и подстичу њено кориштење, као и сами библиотекарски који морају заузети активнији став, указивати на проблеме и нудити рјешења.

У циљу поправљања властитог статуса, школски библиотекарски могу предузети сљедеће активности: уприличити предавање на Наставничком вијећу на коме ће упознати колеге с врстом посла који обављају, направити Правилник о раду школске библиотеке и Кућни ред библиотеке, изборити се да у Годишњем плану и програму школе, добију мјесто бар какво имају други стручни сарадници (педагог, психолог и социјални радник), инсистирати да средства за набавку књига и стручно усавршавање библиотекара уђе у Финансијски план школе и захтијевати да се то испоштује, активно учествовати у раду стручних органа и тијела школе и слично. Уколико се спровођењу наведених мјера покаже одлучност, школске библиотеке и библиотекарски добиће статус који им припада.

Усклађивање прописа

Као што смо већ поменули, школске библиотеке, као сегменти васпитно-образовног и библиотечко-информационог система регулисани су прописима из области образовања и библиотекарства. Наведени прописи би требали бити комплементарни и представљати правни основ за рад школских библиотека. Међутим, у пракси постоји извјесна неусаглашеност наведених прописа, па је неопходно извршити њихово усклађивање и инсистирати на значајнијој примјени прописа из области библиотекарства у свим сегментима њиховог рада.

Обезбјеђивање услова за рад

За правилно функционисање школске библиотеке неопходна су два повезана простора: један за смјештај књижног фонда и други за читаоницу. При томе, библиотека треба да буде смјештена у средишњем дијелу школе и у приземљу како би се обезбиједила доступност и близина свих простора намијењених подучавању, а истовремено елиминисао утицај спољашње буке. Мора се прекинути с праксом да школске библиотеке буду смјештене у малим загушљивим просторима, често поред мокрих чворова па чак и у помоћним објектима поред школе.

Такође, потребно је обезбиједити и одговарајућу опрему која ће по својој функционалности и естетском изгледу привлачити кориснике услуга да више времена проводе у библиотеци.

Обнављање књижних фондова

За усклађивање књижних фондова у школским библиотекама са потребама савремено конципиране наставе у квалитативном и квантитативном смислу потребна су већа материјална улагања и правилно усмјерена набавна политика, која мора бити заснована на наставном програму школе и различитим интересовањима ученика за коришћење литературе ван наставног процеса.

Због тога је неопходно да се, почетком школске године, направи План набавке књижне грађе, да се потребна средства уврсте у финансијски план школе и да се инсистира на његовој реализацији.

Обезбјеђивање сталности особља у школским библиотекама

Имајући у виду постојеће стање у школским библиотекама, неопходно је што прије прекинути с праксом да се на библиотечким пословима ангажују радници с недовољним бројем часова у настави, који рад у библиотеци сматрају само привременим и користе прву прилику да се врате у наставу. Посљедица наведене праксе је нестручно особље у већини школских библиотека, које и не покушава да се озбиљније бави библиотечким радом. Због тога, радна мјеста у школским библиотекама треба попуњавати наставницима или професорима који су посао школског библиотекара одабрали као свој сталан позив, па су тиме спремнији да усвоје знања потребна за обављање стручних библиотечких послова или дипломираним библиотекарима - информатичарима, који се одмах могу ангажовати на свим врстама стручних послова у библиотеци.

Континуирана едукација особља у школским библиотекама

Поред сталности запослених у школским библиотекама, неопходно је обезбиједити њихову континуирану едукацију. Стручно усавршавање запослених у школским библиотекама одвија се у неколико видова: стручни испити, семинари и радионице, стручни скупови и савјетовања, те самоедукација (самостално учење и образовање и практично учење уз рад). Запослени у школским библиотекама, нарочито они са дужим радним стажом, пружају извјестан отпор и не желе да се стручно усавршавају. Рад у библиотеци сматрају споредним занимањем (допуна норме) или као мјесто у коме ће се на миру дочекати пензија. Поред тога, директори већине школа не омогућавају школским библиотекарима присуство наведеним скуповима правдајући то недостатком финансијских средстава. Уколико желе да имају ефикасне библиотеке у својим школама које ће бити ослонац васпитно-образовном процесу, морају обезбиједити средства и инсистирати на стручном усавршавању запослених радника.

Савремени библиотекар, поред темељитог општег образовања и знања из области библиотекарства, мора посједовати и знања из информационах технологија, како се не би догодило да корисник библиотечких услуга буде информатички писменији од њих самих.

Промоција школске библиотеке

Услуге и могућности које нуди школска библиотека морају се активно промовисати, тако да циљне групе (директор, наставници, ученици, представници државне управе и родитељи) буду свјесне њене незаобилазне улоге

партнера у учењу и капије до свих врста извора информација. Школска библиотека треба да направи писани програм маркетиншких и промотивних активности у коме ће бити одређени циљеви и стратегије, тј. начини њиховог остваривања. Он треба да буде израђен у сарадњи с управом школе и наставним особљем.

Уколико школа посједује сајт, обавезно представите своју библиотеку на њему, а ако нема, иницирајте и активно учествујте у његовој изради.

Успостављање боље сарадње с другим библиотекама

Школске библиотеке морају успоставити бољу сарадњу, савјетодавни и консултативни рад с матичном библиотеком. Матична библиотека нема ни кадровске ни материјалне могућности да изврши непосредан надзор над стручним радом у свим школским библиотекама на подручју матичности. Њихов рад се прати и анализира посредно, путем анкетних упитника које достављају матичној библиотеци, а непосредан надзор над стручним радом и стручна помоћ се пружају свим библиотекама на њихов захтјев.

Такође, потребно је успоставити и бољу сарадњу с другим библиотекама (народним и школским), размјењивати искуства и идеје, те планирати заједнички рад.

Закључак

Стање библиотекарства у школским библиотекама на подручју матичности Народне библиотеке Добој, генерално посматрано није задовољавајуће. Стари и неактуелни фондови, скучен простор углавном без

издвојене читаонице, нестручан кадар који се често смјењује, неадекватно радно вријеме, изостанак сарадње библиотекара са наставницима, неодговоран однос директора школа према библиотеци и многи други фактори су утицали на то да школске библиотеке нису у могућности да у потпуности испуне своје задатке и да заузму мјесто које им припада. Стиче се утисак да су школске библиотеке пасторчад образовања, али и културе, без финансијске подршке, резервна варијанта школама за збрињавање кадрова који немају место у настави, неријетко и чекаоница за пензију¹²² Наведено стање захтијева хитно провођење одговарајућих мјера како би школске библиотеке постале активни учесници васпитно-образовног процеса.

Наравно, постоји мањи број школских библиотека који се могу похвалити својим радом и који могу послужити као примјер за остале школске библиотеке. То су школе чији директори схватају улогу школске библиотеке и библиотекара у одвијању наставног процеса, обезбјеђују адекватне услове за њихов рад и подстичу њено коришћење.

Иако нема моћ да одлучујуће утиче на политику школе у кадровским рјешењима, обезбјеђивању услова за рад и друге сегменте пословања школске библиотеке, Матична и развојна служба ће и у наредном периоду пратити рад школских библиотека, пружати стручну помоћ и инсистирати на провођењу наведених мјера у циљу унапређивања њиховог рада. Међутим, за значајнију промјену ситуације треба проширити овлашћења матичним библиотекама, прецизирати их и учврстити законском регулативом, те обезбиједити

¹²² Опширније у: Оташевић Д. Школске библиотеке у Моравичком округу – стандарди и пракса (2006). – У: Глас библиотеке, бр. 13, стр. 73.

ангажовање и других друштвених структура: Министарства просвјете и културе, јединица локалне управе, образовних установа, просвјетних радника и родитеља. Само заједничким напорима може се унаприједити рад школских библиотека и омогућити њихова трансформација у модерне библиотечно-информационе центре који ће постати назамјенлива подршка васпитно-образовном процесу.

Литература

1. Трајковић Б.(2009). Улога школске библиотеке у остваривању педагошке мисије школе. У: Зборник радова: Библиотеке садашњости и будућности (стр. 86-91). Вишеград: Друштво библиотекара Републике Српске.
2. Оташевић Д. (2006). Школске библиотеке у Моравичком округу – стандарди и пракса. У: Глас библиотеке, бр. 13, стр. 73.
3. Митрић М. Школске библиотеке у Републици Србији – основни показатељи садашњег стања и предлози мјера за унапређење. Доступно преко: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1412 [24.6.2010.]
4. IFLA/UNESCO манифест за школске библиотеке (2005). У: Гласник Народне библиотеке Србије, бр. 1, стр. 419-422.
5. IFLA/UNESCO смјернице за школске библиотеке (2005). У : Гласник Народне библиотеке Србије, бр. 1, стр. 387-417.
6. Минимум југословенских стандарда за школске библиотеке (1975). У: Библиотекар, бр. 5/6, стр. 730-732.
7. Стандарди за школске књижнице Хрватске (2000). Доступно преко: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.htm> [24.6.2010.]

Abstract: The text presents the results of School library's work analyses on the region that is under Public Library Doboj in 2009. Survey was done at the basis of the survey forms which were delivered to the Home Library by School Libraries in considered municipality.

The survey form included basic segments of the school library work: library fund condition, library space and location, furniture and equipment, users and working hours. Special attention was given to measures for overcoming the present state and for improving their work.

The data collected and analyzed in this work can serve for over viewing the state, overcoming the problems and modernizing and developing school libraries as an important part of educational and library-informational system.

Key words: School libraries, library legislation, library holdings, users, school librarians.

Mr Vera Petrović
MA Marija Bulatović
Nikola Krsmanović
Univerzitetska biblioteka
«Svetozar Marković»
petrovic@unilib.bg.ac.rs
bulatovic@unilib.bg.ac.rs
krsmanovic@unilib.bg.ac.rs

УДК: 004:027.7(497.11)
10.7251/BSC1303150P

RAZVOJ I PRIMENA INFORMACIONE TEHNOLOGIJE U VISOKOŠKOLSKIM BIBLIOTEKAMA CENTRALNE SRBIJE

Sažetak: Bibliotečka delatnost je uži pojam od bibliotekarstva i podrazumeva: nabavku, obradu, čuvanje i pružanje na korišćenje bibliotečkog materijala, uz preventivnu i restauratorsko-konzervatorsku zaštitu, a pripadaju joj i razni oblici popularisanja knjige i čitanja.

Osnovna razlika između tradicionalne i savremene biblioteke je ta što su bibliotečki poslovi kompjuterizovani, pa se za obradu bibliotečkog fonda koriste specijalizovani programi. Umesto lisnih kataloga se javljaju elektronski koji su javni i online dostupni.

Elektronski katalogi su se pojavili 60-ih godina u SAD-u. Tada je i započet MARC projekat koji predstavlja osnovu savremene katalogizacije, a kreiranjem UNIMARC-a (koji može da prihvati slogove iz svakog nacionalnog formata) rešen je problem nekompatibilnosti. Online javno dostupni katalogi počinju da se koriste početkom osamdesetih godina u SAD.

Kod nas je Institut informacijskih znanosti (IZUM) promovisao sistem COBISS (Kooperativni online bibliografski sistem i servisi) koji predstavlja organizacioni model povezivanja biblioteka u bibliotečko-informacioni sistem sa uzajamnom katalogizacijom, uzajamnom kataloško-bibliografskom bazom podataka COBIB i lokalnim bazama podataka biblioteka učesnica, bazom podataka o bibliotekama COLIB i normativnom bazom podataka CONOR.

Mrežna aplikacija COBISS/OPAC bibliotekama i krajnjim korisnicima obezbeđuje online pristup svim COBISS proizvodima (a tu spada pristup bazama podataka u sistemu COBISS, ali i bazama podataka na udaljenim serverima kao što su OCLC FirstSearch, SwetScan, Journal Citation Report,...).

Uzajamni katalog u Centru Virtuelne biblioteke Srbije (VBS) je formiran objedinjenjem lokalnog elektronskog kataloga Narodne biblioteke Srbije, Biblioteke Matice Srpske, Univerzitetske biblioteke "Svetozar Marković" i Jugoslovenskog bibliografskog instituta.

Od formiranja VBS centra, pa do današnjeg dana broj biblioteka (u koje spadaju univerzitetske i visokoškolske, specijalne i javne biblioteke) koje se uključuju svakodnevno se povećava. Univerzitetska biblioteka "Svetozar Marković", kao matična biblioteka za visokoškolske i specijalne biblioteke na teritoriji Srbije učestvuje u uključivanju biblioteka za koje je nadležna. Na taj način svojim korisnicima, koji su pretežno studenti, olakšava pronalaženje potrebnih informacija.

Za korisnike je pored pretraživanja kataloga obezbeđen i dodatni servisi Moja biblioteka, gde članovi biblioteke nakon prijave mogu da rezervišu bibliotečku građu, otkazu je, naruče i produže rok pozajmljivanja.

Ključne reči: elektronski katalozi, COBISS, VBS, UBSM.

Uvod

Bibliotečka delatnost je uži pojam od bibliotekarstva i podrazumeva: nabavku, obradu, čuvanje i pružanje na korišćenje bibliotečkog materijala, uz preventivnu i restauratorsko-konzervatorsku zaštitu, a pripadaju joj i razni oblici popularisanja knjige i čitanja.

Razlike između tradicionalne i savremene biblioteke su sledeće:

Tradicionalna biblioteka:

1. Bibliotečki materijal se prikuplja, popisuje i daje na korišćenje,
2. Katalogizacija,
3. Pravila za katalogizaciju,
4. Lisni katalozi,
5. Pronalaženje po odrednici,
6. Kataloški listić,
7. Čitaonica,
8. Magacin,
9. Bibliotekar.

Savremena biblioteka:

1. Informacije se popisuju, klasifikuju, pretražuju i distribuiraju,
2. Korišćenje programa za unos fonda,
3. Standardi,
4. Baza podataka,
5. Pretraživanje,
6. Format po zahtevu ISO 2709,
7. Računarska mreža,
8. Informator-nastavnik.

Osnovna razlika između tradicionalne i savremene biblioteke je ta što su bibliotečki poslovi kompjuterizovani, pa se za obradu bibliotečkog fonda koriste specijalizovani programi. Umesto lisnih kataloga se javljaju elektronski koji su javni i online dostupni.

Projekat MARC

Ideju o centralizovanoj katalogizaciji još 1877. godine pominje Melvil Djuj, ukazujući na nepoželjnu praksu, da visoko obrazovani bibliotečki radnici provode pola radnog vremena na pripremi bibliotečke kataloške jedinice koju je već neki drugi bibliotekar obradio ili je obrađuje istovremeno. Štampani katalogi i bibliografije su prvi pokušaj centralizovane katalogizacije. Biblioteke su ih kupovale od različitih izdavača i drugih biblioteka, a lider u tom poslu je bila Kongresna biblioteka u Vašingtonu. Iako su biblioteke kupovale zapise neko je morao da prekuca iste ako nisu bili na listićima, samim tim to nije bilo dovoljno. Postojao je i problem prilagođavanja zapisa lokalnoj biblioteci u odnosu na izbor i oblik odrednice na glavnom i sporednim listićima, uz to su štampani katalogi Kongresne biblioteke često kasnili ili u izradi ili u distribuciji. Sredinom šezdesetih godina dvadesetog veka, Kongresna biblioteka odnos-

no njeni zaposleni, sproveli su nekoliko studija izvodljivosti za stvaranje mašinski čitljivog formata za zapise sa štampanih kataloških listića. Prateći tadašnja tehnološka dostignuća, bilo je jasno da će centralizovana katalogizacija u mašinski čitljivom obliku biti olakšana, ubrzana i pojeftinjena u odnosu na dotadašnji način katalogizacije. Na konferencijama iz 1965. i 1966. godine, započet je MARC projekat, osnova savremene katalogizacije. Finansiran od strane Saveta za bibliotečke resurse uspostavljen je format, danas poznat kao MARC I format za zapisivanje bibliografskih podataka u mašinski čitljivom obliku. Sastoji se od više različitih polja, koja se još zovu i identifikatori ili tagovi, od kojih je svako povezano sa tačno određenom informacijom u bibliografskom zapisu. U početku je bilo 16 biblioteka učesnica, a zapisi su im distribuirani nedeljno na magnetnim trakama koje su nosile iste podatke kao i štampani katalozi. U isto vreme Velika Britanija razvija BNB MARC za potrebe britanske nacionalne bibliografije. Ipak to je bio samo početak, jer već 1967. godine, saradnjom Kongresne biblioteke i Veća britanske nacionalne bibliografije razvijena je i puštena u rad prepravljena verzija, MARC II, sa kojom je olakšana razmena bibliografskih zapisa za sve tipove građe. Taj projekat je bio od suštinskog značaja za definisanje osnovnog koncepta MARC-a kao komunikacionog formata. Nakon toga MARC format se prilagođavao po potrebi zainteresovanih zemalja, pa je samim tim stvoren USMARC za SAD, UKMARC za Veliku Britaniju, AUSMARC za Australiju, INTERMARC koji se koristio na području Kanade. Toliki broj MARC formata, preko 20 u tom periodu, doveo je do toga da je razmena zapisa mogla da se vrši samo u okviru jedne zemlje što je skretalo sa puta standardizacije i centralne klasifikacije.

Ovaj problem nekompatibilnosti rešen je kreiranjem UNIMARC-a (Universal MARC Format) koji bi mogao da prihvati slogove iz svakog nacionalnog formata, jer on omogućava prevođenje jednog formata u drugi. IFLA je u kasnijim godinama

publikovala priručnike za razvoj i usavršavanje UNIMARC-a, 1977. UNIMARC: Universal MARC Format, 1980. drugo izdanje istog priručnika, 1983. UNIMARC Handbook, 1987. UNIMARC Manual, 1991. UNIMARC Authorities. Nakon 1991. godine postalo je jasno da je potrebno stalno nadogradjivanje UNIMARCA-a i tada je nastao Trajni komitet UNIMARC-a koji će nadgledati razvoj.

Bibliografski servisi

Format je sređen krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih i standardizovan nizom standarda sa oznakom ISBD (Međunarodni standardni bibliografski opis). Ipak falio je medij koji će da ubrza pregled i preuzimanje zapisa. Problem kašnjenja pri izradi i distribuciji rešen je mikrofišem. Njegova veličina i težina smanjile su troškove slanja. Od 1983. godine Kongresna biblioteka je potpuno zamenila štampani katalog mesečnim izdanjem na mikrofišu. Ipak dobar deo posla je morao da se radi ručno, jer kada kataloški zapis prebacimo na mikrofiš posle ga moramo preko tastature uneti u bazu podataka biblioteke ili otkucati na listiće. Ova ograničenja rešena su CD-ROM tehnologijom. CD-ROM kataloški proizvodi pružaju baze podataka bibliografskih zapisa na kompaktnom disku, distribuiraju se do biblioteke koja mora da poseduje računar sa CD-ROM uređajem i štampačem za izradu listića. The Library Corporation je sredinom 80-tih proizvela jedan od prvih CD-ROM kataloških proizvoda pod imenom Biblio File. Tih godina takve proizvode i bibliografske usluge su nudili još i OCLC, Brodart Automation, Follett Software, General Research Corporation, Gaylord Information Systems. Uz CD-ROM kataloške proizvode bio je obezbeđen i softver koji omogućava pretvaranje bibliografskih zapisa po različitim parametrima i štampu kataloških nalepnica i listića. Naravno, kao i mikrofiš, i ovaj pokušaj centralizovane klasifikacije imao je svojih propusta.

Ako bi zapisi bili na više CD-ova računar bi morao da ima višestruke čitače u sebi da bi smo mogli da pretražimo sve zapise bez ponavljanja ili da kopiramo sve zapise na tvrdi disk što je često bilo nemoguće zbog manjka prostora na njima. Nekim bibliotekama ovaj vid katalogizacijskog sistema je bio isplativiji od bibliografskog servisa, jer su bibliografski servisi naplaćivali kataloške poslove prema broju preuzetih zapisa. Nasuprot tome CD-ROM kataloški proizvodi preuzimani su uz godišnju pretplatu ali su se ažurirali mesečno ili kvartalno za razliku od bibliografskih servisa koji se dopunjavaju češće zbog kreiranja zapisa od strane njihovih članova, jer baze podataka koje održavaju ovi bibliotečki servisi su u suštini online uzajamni katalozi.

Početakom osamdesetih godina dvadesetog veka online javno dostupni katalozi se koriste u SAD-u, mreža je osmišljena i puštena u rad ali je u njoj i dalje vrlo malo biblioteka. Osnovni razlog slabog korišćenja kataloga je bio taj što su tadašnji OPAC-i bili mnogo primitivniji od današnjih i naravno internet je bio tek na početku svog kasnijeg vrtoglavog razvoja. Na primer, krajem 1985. samo je trećina biblioteka, koje su koristile CLSI sistem za cirkulaciju, tada najraširenije instaliran proizvod tog tipa, imala i OPAC. Uvođenje uspešnih online javno dostupnih kataloških modula označio je prelaz sa jednonamenskih sistema cirkulacije na integrisane bibliotečke sisteme koji pored samih procesa transakcije podržavaju online pretragu bibliotečkih zapisa. The Online Computer Library Center (OCLC) je jedna od najuspešnijih organizacija u ovom poslu. Njihov online sistem za uzajamnu katalogizaciju funkcioniše i danas. Učešće u OCLC-u je otvoreno za sve tipove i veličine biblioteka, bez obzira na geografsku lokaciju i jezik jer baza sadrži zapise na preko 300 jezika. Kao i drugi bibliografski servisi, OCLC pruža online pristup velikoj bazi kataloških zapisa koja podržava katalogizaciju, predmetizaciju, klasifikaciju, bibliografsku proveru kod naručivanja, međubibliotečku

pozajmicu i druge bibliotečke poslove. OCLC baza podataka, ranije poznata kao Online Union Catalog sada se zove WorldCat i u nju se godišnje unese oko 2 miliona kataloških zapisa. Za razliku od OCLC WorldCat baze podataka koja sadrži sve zapise u jedinstvenom repozitoriju, centralne bibliografske datoteke RLIN-a su ranije bile podjeljene u odvojene segmente prema vrstama bibliotečkog materijala koje su USMARC formati priznavali. 2006. godine RLIN se pripio OCLC WorldCat bazi.

COBISS/OPAC

Institut informacijskih znanosti (IZUM) bio je zadužen za održavanje sistema uzajamne katalogizacije još od 1987. godine. Raspad SFRJ u mnogome je uticao na brzinu razvoja sistema u kome se danas nalaze skoro sve države Balkana. 1991. godine IZUM je promovisao COBISS (Kooperativni online bibliografski sistem i servisi), iz kog su zbog rata vrlo brzo istupile sve biblioteke članice smeštene van granica Slovenije. Međutim danas je stvar malo drugačija i COBISS se poredi sa istaknutim svetskim servisima i po poslovanju i po broju biblioteka članica. COBISS predstavlja organizacioni model povezivanja biblioteka u bibliotečko-informacioni sistem sa uzajamnom katalogizacijom, uzajamnom bibliografsko-kataloškom bazom podataka COBIB i lokalnim bazama podataka biblioteka učesnica, bazom podataka o bibliotekama COLIB, normativnom bazom podataka CONOR, i brojnim drugim funkcijama. COBISS.Net je mreža kojom su međusobno spojeni svi bibliotečko-informacioni sistemi COBISS. Programskom opremom COBISS tehnički je omogućeno preuzimanje zapisa iz bilo koje uzajamne baze podataka COBIB, kataloga OCLC (WorldCat) i drugih baza podataka. Od velikog je značaja to što svi zapisi lokalnih baza imaju isti format, kao i uniformnu strukturu podataka o fondovima i prikaz u sistemu

COBISS/OPAC. Online uzajamna katalogizacija zasnovana je na kooperativnom prikupljanju i distribuiranoj obradi podataka, što omogućuje racionalnu podjelu rada i uštedu pri zahtevnom postupku obrade bibliotečke građe. Svaka jedinica se samo jednom obrađuje, da se ne bi stvarali duplikati, nakon čega je zapis preko uzajamne baze podataka COBIB online dostupan svim učesnicima u sistemu.

COBISS/OPAC je mrežna aplikacija koja bibliotekama i krajnjim korisnicima obezbeđuje online pristup svim COBISS proizvodima. Tu spada pristup bazama podataka u sistemu COBISS i bazama podataka na udaljenim serverima kao što su baze podataka informacijskog servisa OCLC FirstSearch, baze podataka SwetScan sa registrima sadržaja naučnih i stručnih časopisa, baze podataka impakt faktora Journal Citation Reports, i normativna baza podataka imena Kongresne biblioteke.

Uzajamni katalog u Centru Virtuelne biblioteke Srbije (VBS) pri narodnoj biblioteci je formiran objedinjenjem lokalnog elektronskog kataloga Narodne biblioteke Srbije, Biblioteke Matice srpske, Univerzitetske biblioteke "Svetozar Marković" i JUBIN-a (Jugoslovenskog bibliografsko informacijskog instituta). Zadatak VBS-a je obezbeđivanje uslova za realizaciju celog projekta Virtuelna biblioteka Srbije sa razvojem jedinstvenog bibliotečko informacionog sistema.

UBSM

Univerzitetska biblioteka "Svetozar Marković" je jedna od najvećih naučnih biblioteka na Balkanu čija je funkcija da služi nastavnim i naučnim potrebama akademske populacije – studenata, univerzitetskih nastavnika i naučnih radnika. U skladu sa mogućnostima, Biblioteka je radila na modernizaciji svoje delatnosti, pa je 1987. godine skupština Beogradskog univerziteta donela odluku o formiranju informacionog sistema Uni-

verziteta, u okviru kojeg je Univerzitetska biblioteka određena da bude centar za naučne i stručne informacije. Iste godine je uspostavljena i prva terminalska veza preko modema sa inostranim informacionim izvorima.

Informator treba da bude posrednik između korisnika i literature, a obuka korisnika treba da bude organizovana i u visokoškolskim bibliotekama. Studenti se tada sreću sa naučnim metodama koje ranije nisu primenjivali i sa potrebom korišćenja druge vrste literature i biblioteka koju do tada nisu koristili. Pomoć bibliotečkih radnika može da se odvija u tri pravca:

1. upućivanje u korišćenje biblioteke,
2. upućivanje u korišćenje literature,
3. selektivna diseminacija informacija.

Nivo i sadržina predavanja zavise od toga da li se organizuju za studente dodiplomskih ili postdiplomskih studija. Još su 1943. godine na Royal Society Scientific Information Conference donete sledeće preporuke:

1. za studente dodiplomskog stepena potreban je uopšten uvod o funkcionisanju i korišćenju biblioteke,
2. za studente postdiplomskog stepena poželjna su detaljna uputstva o bibliotečkim katalozima, klasifikacionim shemama, referensnim zbirkama, metodima korišćenja sekundarne i tercijarne literature.

Ideju o obučavanju studenata prvi put je 1876. godine formulisao Kenneth J. Brough u knjizi *The Scholar's Workshop* koja se zasniva na izveštajima biblioteka Čikaga, Kolumbije, Harvarda i Jejla. Njegov stav je da studente treba upoznati sa osnovnim bibliografskim aparatom. To treba da urade stručnjaci kojima je glavno opredeljenje pružanje informacija.

Pored informacija o biblioteci studentima trebaju i informacije o literaturi i iz literature. Pošto je svaki student jedinka za sebe do saznanja o studentu informator može da dođe samo

kroz razgovor sa njim, koji u teoriji bibliotekarstva može da bude okarakterisan kao "referensni intervju". Kada ustanovi i formuliše zahtev korisnika bibliotekar može da mu ponudi jedno od tri tipa rešenja:

1. da uputi čitaoca kako da sam reši svoj problem tako što će mu ukazati na sekundarne i tercijarne publikacije iz te oblasti,
2. da predloži izvorna dela koja sadrže tražena rešenja,
3. da pripremi željenu informaciju na osnovu postojeće literature.

R. A. Mackenna prvo rešenje smatra suviše tradicionalnim, ali se ono još uvek najčešće koristi u praksi. Postavlja se pitanje da li korisniku pružiti čitavu informaciju ili ga pustiti da sam traga za delovima informacije i na taj način razvija svoje mišljenje. Nasuprot studentima, naučni radnici obrađene informacije koriste kao osnov za svoja teorijska zaključivanja. Philip Dolphin predlaže kontinuirano obaveštavanje istraživača o objavljenim dostignućima iz određene oblasti. To može da ce postigne:

1. dostavljanjem "tekućih izveštaja" u mesečnim ili tromesečnim intervalima,
2. redovnim praćenjem tekuće produkcije monografskih i serijskih publikacija i sastavljanjem selektivne bibliografije,
3. slanjem fotokopija ili mikrofiševa značajnih tekstova.

Bez obzira na metode dolazi se do zaključka da biblioteke moraju više i aktivnije da se okrenu korisnicima nego što je to bio slučaj u prošlosti, a automatizacija radnih procesa bi tome trebala mnogo da doprinese.

Osnovna svrha informacione delatnosti Biblioteke je pružanje pomoći korisnicima u pronalaženju potrebnih informacija

ili literature u njenim fondovima, odgovarajućim bazama podataka ili elektronski dostupnim izvorima informacija.

Obrazovanje korisnika i bibliotekara visokoškolskih biblioteka u korišćenju klasičnih i elektronskih izvora informacija je bitan segment informacione delatnosti, a informacije o fondovima se pružaju na osnovu lisnih i elektronskog kataloga.

Imenski katalog knjiga i doktorskih disertacija je podeljen prema pismu i godini izdanja na tri celine:

1. Autorski abecedni katalog knjiga do 1963. godine,
2. Autorski azbučni katalog knjiga do 1963. godine,
3. Autorski abecedni katalog knjiga od 1963. do 1998. godine.

Pored ovih Biblioteka poseduje i:

1. Stručni katalog knjiga,
2. Stručni katalog doktorskih disertacija.

Oba kataloga su sređena po užim stručnim oblastima na osnovu kalsifikacione šeme Univerzitetske biblioteke koja prati strukturu Beogradskog univerziteta, a poseduju i predmetni registar.

Od 1998. godine se više ne štampaju kataloški listići. Pored ovih postoje i posebni katalozi:

1. Centralni katalog knjiga Beogradskog Univerziteta od 1930. godine sa čijim se vođenjem prestalo uvođenjem elektronskih kataloga u visokoškolske biblioteke,
2. Alfabetški i hronološki katalog stare i retke knjige,
3. Katalog biblioteke Doma Vojislava M. Jovanovića,
4. Katalog ilustracija u starim knjigama i periodici,
5. Katalog arhivske građe,
6. Katalog pseudonima.

U Univerzitetskoj biblioteci "Svetozar Marković" se od 1989. godine koristi elektronski katalog OPAC – Online Public

Access Catalog (online katalog za javni pristup). Do 1998. godine se koristi uporedo sa lisnim katalogom, a od 1998. godine se vodi samo elektronski katalog. Moguće ga je pretraživati sa bilo kog računara u biblioteci i van nje na adresi: www.unilib.bg.ac.rs, a moguće je pretraživanje i elektronskih kataloga ostalih biblioteka koje se nalaze u sistemu COBISS, kao i uzajamnog katalog COBIB.SR. U elektronskom katalogu se nalaze publikacije koje je Biblioteka primila posle 1988. godine, kada se Biblioteka uključila u formiranje uzajamnog kataloga nacionalnih i univerzitetskih biblioteka Jugoslavije, kao i frekventni fond, dok se starija izdanja još uvek mogu naći samo u lisnom katalogu. Elektronski katalog je rađen prema standardima za online dostupne kataloge i omogućava pretraživanje preko trideset različitih kriterijuma, a dostupan je dvadesetčetiri sata dnevno preko Interneta.

Uslovni nedostaci elektronskog kataloga su ti što pružaju samo polaznu informaciju za budući rad i u najvećem broju slučajeva informaciju o monografskim publikacijama.

Njihova prednost u odnosu na lisne kataloge je ta što omogućavaju direktan pristup podacima o fondovima drugih biblioteka. Na taj način može da se ustanovi dostupnost određene publikacije u zemlji. Kada su u pitanju katalogi stranih biblioteka zbog perioda koji obuhvataju i nabavne politike koja obuhvata skoro čitavu svetsku produkciju (kao npr. katalog Kongresne biblioteke u Vašingtonu) mogu da se dobiju potpune informacije o literaturi na zadatu temu.

Sa adrese <http://vbsw.vbs.rs/cobiss/> može se pristupiti početnoj stranici VBS-a.

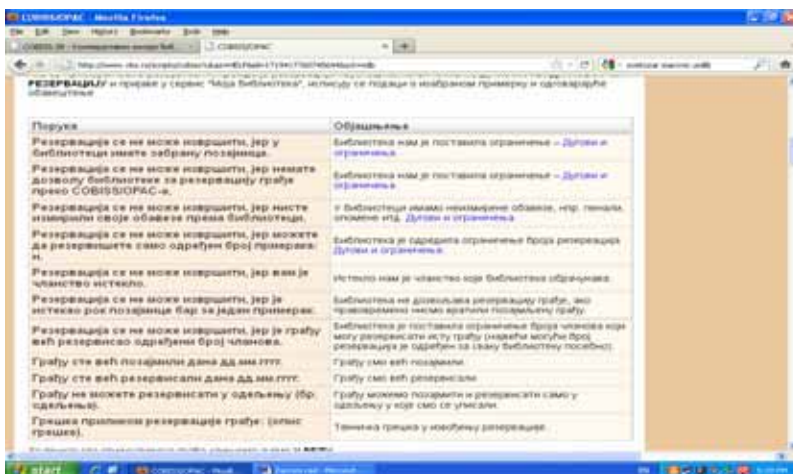
Ako hoćemo kao krajnji korisnik da pristupimo katalogima i da ih pretražimo, sa ove stranice to je moguće na više načina:

1. Jednostavno možemo odabrati opciju **PRETRAŽIVANJE** u gornjem levom uglu stranice ili takođe klikom miša na **Virtuelna biblioteka Srbije** dobiti istu stranicu, Uzajamno bibliografsko-kataloške baze podataka odakle možemo pretraživati uzajamni katalog svih biblioteka ili pojedinačni katalog bilo koje biblioteke članice.
2. Ako odaberemo **OSTALE USLUGE** jedino kao mogućnost odabira će nam dati **Moja biblioteka (COBISS/OPAC)**.

Od 15. marta 2011. godine je moguće korišćenje servisa Moja biblioteka koji registrovanim korisnicima omogućava naručivanje slobodnih i rezervaciju zauzetih monografskih publikacija preko elektronskog kataloga. Moguće je rezervirati samo publikaciju koja može da se iznese iz biblioteke. Pošto se popune sva tražena polja (naziv biblioteke u kojoj je korisnik

učlanjen, broj članske karte i šifra korisnika) moguće je pozajmiti najviše pet knjiga. Posle ulaska u opciju Pozajmica otvara se veb strana sa pozajmljenom građom. Moguće je proveriti do kada je odobrena pozajmica i da se dva puta po deset dana elektronski produži pozajmica knjiga. Korisnici se putem imejla obaveštavaju da su naručene knjige stigle i mogu ih podići u roku od tri dana. Biblioteke preko sistema sa korisnicima komuniciraju određenim sistemskim porukama. Zavisno od toga koji deo posla je u toku, postoji veliki broj poruka za rezervaciju i produženje roka pozajmice.

Poruke koje se odnose na rezervaciju građe:

Poruke koje se odnose na pozajmicu građe:

Biblioteka redovno štampa flajere za korisnike sa detaljnim informacijama o postojanju elektronskog kataloga, kao i načinima pretraživanja sa primerima.

Od 2010. godine postoji i usluga "Pitajte bibliotekara", gde korisnici putem elektronske pošte mogu da postavljaju pitanja u vezi sa radom biblioteke i njenim fondovima ili da traže savet kako da dođu do potrebne literature bilo da je ona u štampanom ili elektronskom obliku, a odgovor dobijaju u najkraćem mogućem roku. Pitanja mogu da se postavljaju na: pitajbibliotekara@unilib.bg.ac.rs.

Takođe se od marta 2010. godine svake srede organizuje obuka korisnika kako bi se upoznali sa uslugama Biblioteke i mogućnostima pretraživanja dostupnih izvora informacija. Za sada su organizovana predavanja sa temama:

- Elektronski katalog Univerzitetske biblioteke "Svetozar Marković" i Virtuelna biblioteka Srbije:

1. Šta je VBS,
2. Pretraživanje elektronskog kataloga Univerzitetske biblioteke (osnovno, izborna, komandno),
3. Rezervisanje i produženje pozajmice knjiga preko servisa "Moja biblioteka",
4. Lisni katalog (deo fonda Biblioteke koji nije unet u elektronski katalog) .

- KoBSON

1. Šta je KoBSON (Konzorcijum biblioteka Srbije za objedinjenu nabavku),
2. Elektronski časopisi,
3. Elektronske knjige,
4. Pretraživanje naučnih informacija,
5. Pretraživanje – osnovno i napredno,
6. Logički operatori (Bulovi operatori),
7. Ključne reči – pojam i formulisanje,
8. Fraze (sintagme).

Elektronske baze podataka sa časopisima u punom tekstu donekle nadoknađuju nedostatak elektronskog kataloga jer omogućavaju pristup primarnoj publikaciji. Osim toga omogućavaju korišćenje časopisa koji su nedostupni u papirnoj formi i olakšavaju njihovo korišćenje jasno usmerenim pretraživanjem. Ipak i tu ima određenih nedostataka, jer su dostupni uglavnom noviji tekstovi.

Biblioteka ima pristup do preko 30 elektronskih servisa sa preko 38.000 časopisa sa kompletnim tekstom. Pretraživanje je moguće samo preko Akademske mreže. Elektronskim servisima se pristupa preko sajta KOBSON-a koji se nalazi na adresi: <http://kobson.nb.rs/kobson.82.html>. Pokrivene su oblasti iz svih naučnih disciplina. Elektronski servisi dostupni sa kompletnim tekstom su:

AC American Chemical Society
EB EBSCO
EM Emerald
CU Cambridge University Press
AP American Physical Society
JS Jstor
FM Free Medical Journals
HW High Wire-Press
IE IEEE Computer
IO Institute of Physics Publishing
OV Ovid
OJ Oxford Journal
PQ ProQuest
HE HeinOnline
SD ScienceDirect
SP Springer-Link
TE TEEAL
WI WILEY
PA American Psychological Association
ME ASME Transaction Journals
SG Sage

Oblast pretraživanja	Servisi
Prirodne nauke	AC, EB, PQ, SD, SF, SP, CU, OJ, WI
Fizika	IO, SD, AP, WI
Biomedicinske nauke	FM, HW, PQ, SD, SP, WI, OV, PA
Poljoprivreda	TE, SD
Društvene nauke	EB, EM, SD, CU, JS, OJ, PA
Računovodstvo	EM, IE
Inženjerstvo	EM, SD, EV, WI, ME
Umetnost i humanističke nauke	EB, JS, CU, OJ

Za korišćenje American Psychological Association (APA) servisa se preporučuje registracija sopstvenog naloga korišćenjem opcije MyPsychNet, dok su ostali servisi dostupni preko proksi servera na akademskoj mreži: proxy.rcub.bg.ac.rs, port 8080 uz dodatna podešavanja.

Servis EBRARY obuhvata preko 30.000 knjiga iz svih naučnih oblasti:

Business & Economics	6,300	Language, Literature & Linguistics	3,400
Computers & IT	2,800	Law, International Relations & Public Policy	3,800
Education	2,300	Life Sciences (includes Biotechnology, Agriculture and Environmental Studies)	2,00
Engineering & Technology	3,700	Medical	1,300

History & Political Science (also includes a bonus selection of historical maps)	7,000	Nursing & Allied Health	
Humanities (includes Music, Theater, Dance, Film, Media, Communication, Art and Architecture)	1,600	Physical Sciences	1,400
Interdisciplinary & Area Studies (includes Asian, Ethnic, Native American, Gender and Gay & Lesbian Studies)	2,900	Psychology & Social Work	2,000
Sociology & Anthropology	3,100	Religion, Philosophy & Classic	3,400

Moguće ga je koristiti putem:

1. osnovne i napredne pretrage knjiga i pregleda knjiga po oblastima,
2. pretrage i pristupa sadržaju knjiga putem brzog pregleda (Quick View) ili pristupa sadržaju aplikacijom Ebrary reader koja nudi dodatne funkcije u radu sa knjigom.

Preporučuje se registracija sopstvenog naloga i korišćenje servisa kreiranjem lične biblioteke – Bookshelf. Na taj način se omogućava korišćenje dodatne funkcije čuvanja i organizacije pretraživanja:

1. direktan pristup odabranim knjigama,
2. podvučenim delovima teksta,
3. beleškama vezanim za određene delove teksta.

Pored servisa EBRARY na raspolaganju su i servisi:

1. HeinOnline,
2. Engeneering village,
3. SpringerLink.

Njihovo pretraživanje je moguće preko proksi servera na akademskoj mreži: proxy.rcub.bg.ac.rs, port 8080 uz dodatna podešavanja.

Dostupne su i sledeće elektronske baze podataka:

1. Web of Science,
2. SCOPUS,
3. Engeneering village,
4. SciFinder.

Pretraživanje baze Engeneering village je moguće preko proksi servera na akademskoj mreži: proxy.rcub.bg.ac.rs, port 8080 uz dodatna podešavanja.

Na sajtu Biblioteke se nalaze i preporučeni linkovi za:

1. elektronske servise u slobodnom pristupu,
2. opšte informativne izvore,
3. prirodne i tehničke nauke,
4. tehničke nauke,
5. biomedicinske i biotehničke nauke,
6. društvene nauke,
7. humanističke nauke,
8. visokoškolske ustanove.

Pored edukacije studenata Biblioteka organizuje i edukaciju doktoranata i mlađih istraživača u oblasti evaluacije, pristupa i korišćenja elektronskih izvora naučnih informacija. Iskustva sa ovih kurseva nalaze se u priručniku dr Stele Filipi-

Matutinović: "Elektronski izvori informacija u nauci: značaj, vrste, dostupnost, procena vrednosti".

Pored ovog priručnika dostupni su i tekstovi:

1. "Kako napisati predlog kvalitetivnog istraživanja"
Lynne Christine Alice i
2. "Plagijarizam" Ashwort Lucian M..

Oba teksta je uz saglasnost Beogradske otvorene škole prevela Srbislava Šahović.

Korisnici se o svim novostima obaveštavaju uporedo na sajtu Biblioteke i pisanim obaveštenjima na svim vidnim mestima u biblioteci.

Na sajtu Biblioteke korisnici mogu da vide listu elektronski dostupnih izdanja (elektronske knjige, elektronski časopisi, elektronske baze podataka) sa opisima elektronskih baza i servisa i detaljnim uputstvima za njihovo korišćenje.

Na sajtu su takođe dostupni u elektronskoj formi časopisi iz oblasti bibliotekarstva (koje izdaje Zajednica biblioteka Srbije) i to: Infoteka i Visokoškolske biblioteke.

Jedna od novosti koja je naišla na veliki odziv korisnika je novo radno vreme studentske čitaonice do 23 časa.

Pored edukacija vezanih za korišćenje fonda i pretraživanja po internetu Biblioteka edukuje kako korisnike tako i širu javnost o značaju i primeni autorskog prava. Zakon o autorskom pravu štiti od bespravnog korišćenja pisana dela, baze podataka, softvere, muzička dela, tonske zapise, koreografiju, filmove, likovna i arhitektonska dela. Treba da obezbedi ravnotežu između prava vlasnika i korisnika materijala, kao što su pojedinci i biblioteke. Zato treba da sadrži odredbe o izuzecima i ograničenjima ovih prava koja se primenjuju na biblioteke i arhive. Bez postojanja izuzetaka biblioteke bi prestale da postoje jer bi izgubile svoju osnovnu funkciju – da obezbede korisniku pristup informacijama. Zato je bibliotekama, obrazovnim i javnim institucijama dozvoljeno umnožavanje materijala bez traženja dozvole autora i bez plaćanja naknade autoru. Umno-

žavanje je dozvoljeno za ličnu, nekomercijalnu upotrebu radi istraživanja ili pripreme i polaganja ispita. Ne pravi se razlika između štampanog i elektronskog materijala. Autorska prava se primenjuju automatski i nije potrebno posebno registrovati autorsko delo u posebnoj autorskoj agenciji. Sve biblioteke i bibliotečka udruženja bi trebalo da na svom sajtu preciziraju i jasno definišu politiku zaštite autorskih prava. Na sajtu Zajednice biblioteka univerziteta u Srbiji je postavljen važeći zakon o autorskim pravima Srbije, a u članovima 39, 43, 44 i 45 je jasno regulisano da biblioteke imaju pravo da daju na korišćenje i kopiraju korisnicima za ličnu upotrebu sva dela iz svog fonda.

Na osnovu svega što je izneto u radu zaključuje se da Biblioteka poštuje osnovna načela koja su izložena u internet manifestu Međunarodne federacije bibliotečkih udruženja (IFLA), koji je objavljen i u časopisu udruženja IFLA 2002. godine. Obraden je slobodan pristup informacijama preko Interneta, biblioteka i informacionih servisa. Posebno su značajne sledeće tvrdnje:

1. Biblioteke i informacioni servisi su institucije od vitalnog značaja, one povezuju ljude sa globalnim izvorima informacija, sa idejama i stvaralačkim delima za kojima oni imaju potrebu.
2. Biblioteke i informacioni servisi omogućavaju pristup bogatstvu ljudskog izražavanja i kulturne raznolikosti preko svih mogućih medija.
3. Biblioteke i informacioni servisi dužni su da olakšaju i promovišu javni pristup kvalitetnim informacijama i komunikacijama. Korisnicima treba omogućiti sticanje neophodnih informatičkih veština i odgovarajuće okruženje u kojem mogu slobodno i tajno da koriste odabrane informacione izvore i usluge.
4. Pored brojnih vrednih informacionih izvora dostupnih na Internetu, postoje i oni koji su netačni, neprijatni, uvred-

- ljivi, kao i oni koji mogu da dovedu do zablude. Bibliotekari treba da obezbede informacije i druge resurse bibliotečkim korisnicima kako bi ih podučili najefikasnijem i najdelotovornijem korišćenju Interneta i elektronskih informacija. Oni moraju aktivno da promovišu i olakšavaju odgovoran pristup kvalitetnim mrežama informacija za sve svoje korisnike, uključujući i decu i mlade.
5. U skladu sa ostalim ključnim uslugama, pristup Internetu u bibliotekama i informacionim servisima treba da bude besplatan.

Informatori, stručnjaci za različite naučne oblasti, pomažu korisnicima u pretraživanju specijalizovanih baza podataka na kompakt diskovima. Prva baza koja je nabavljena na kompakt disku je Science Citation Index za period od 1980. godina i nadalje. Od 1996. godine kada je realizovan projekat integracije lokalnih mreža u Biblioteci i njihovo povezivanje na LOTEX segment javne akademske mreže, u Internet učionici je dostupno i pretraživanje svih javnih informacija preko Interneta, a pri pretraživanju imaju i pomoć bibliotekara.

Literatura:

1. Вранеш, А.: Високошколске библиотеке. Београд: Конзорцијум Tempus пројекта UMI_JER 16059-2001: Универзитетска библиотека "Светозар Марковић"; Бањалука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2004.
2. Filipi-Matutinović, S.: "Elektronski izvori informacija u nauci: značaj, vrste, dostupnost, procena vrednosti". - http://www.unilib.bg.ac.rs/edukacija/Tekst_za_kurs_za_doktorante_2011.pdf
3. Popović, A., Antičić, S.: Bibliotečki servisi. – Infoteka, 2004, specijalni broj, str. 34-38.
4. Popović-Bošković G., Filipi-Matutinović S.: Virtuelna biblioteka Srbije (VBS) računarsko povezivanje biblioteka u Srbiji. Infoteka, 2001, god. 2, br.1-2, str. 57-79.
5. Oštir, B.:Korišćenje elektronskih izvora informacija u okviru sistema COBISS.SI. Infoteka 2003, godina 4, br. 2, str. 145-151.

6. Nogić B.: Uzajamni katalog. Infoteka 2004, god.5, specijalni broj, str.47-52.
7. Dinet, J., Favart, M., Passerault, J.: Searching for information in an online public access catalogue (OPAC): the impacts of information search expertise on the use of Boolean operators 20, 2004. (5), str. 338-346.
8. Šokica N.: Pretraživanje uzajamnog kataloga – COBISS/OPAC. Infoteka 2005, god.6, br.1-2, str. 33-41.
9. Stjepović M.: Povezivanje sistema SICRIS-COBISS.SI-WEB OF SCIENCE. Infoteka 2007, god.8, br.1-2, str. 47-49.
10. http://www.unilib.bg.ac.rs/o_nama/vodic/index.php
11. <http://archive.ifla.org/III/misc/im-cs.pdf>

Abstract: Library activity is a narrower term than librarianship and includes: procurement, processing, storing and providing the use of library materials, together with preventive protection, restoration and conservation, as well as various forms of book and reading promotions.

The main difference between the traditional and modern library is that library tasks are computerized, and specialized software are being used for processing library holdings. Electronic catalogues, which are public and available online, appear instead of card catalogues.

Electronic catalogs appeared during 1960s in the USA. At that time the MARC project, which that represents the basis of modern cataloguing, was initiated, and with creation of UNIMARC (which accepts syllables from every national format) the problem of incompatibility was resolved. The use of online public catalogues started in the beginning of 1980s in the USA.

The Institute of Information Science (IZUM) has promoted the COBISS system (Co-operative Online Bibliographic System and Services) in our country, which is the organizational model of connecting libraries into library information system with shared cataloguing, COBIB cataloguing and bibliographic database and local databases of participating libraries, COLIB database on libraries and CONOR normative database.

COBISS/OPAC network application provides libraries and end users online access to all COBISS products (including access to databases in COBISS system, as well as databases on remote servers such as OCLC FirstSearch, SwetScan, Journal Citation Report...).

The shared catalogue at the Centre of Virtual Library of Serbia (VBS) was formed by consolidating the local electronic catalogue of the National Library of Serbia, the Matica Srpska Library, the University Library “Svetozar Markovic” and the Yugoslav Bibliographic Institute.

From the formation of VBS center to this day the number of libraries (including university and high-education libraries, special and public libra-

ries) that are being included has been increasing daily. The University Library “Svetozar Markovic”, as the home library for high-education and special libraries in the territory of Serbia, participates in inclusion of libraries under its jurisdiction.

Apart from browsing the catalogue, the additional *My Library* service was provided for users, where they can, upon login, make reservation, cancel, order, extend the deadline for returning and do a lot more with the library holdings of the library they are members

Keywords: electronic catalogues, COBISS, VBS, UBSM.

РАД СА КОРИСНИЦИМА У БИБЛИОТЕЦИ МАТЕМАТИЧКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Сажетак: Развој високошколског образовања, промена начина комуницирања у области науке, процеси перманентног образовања и појава учења на даљину доводе високошколске библиотеке у ситуацију да морају да интензивирају свој рад и помере фокус са развоја библиотечке збирке на кориснике, њихово описмењавање и задовољавање њихових специфичних потреба. Свакодневним усавршавањем својих програма, трудом и радом библиотекара, библиотека Математичког факултета у Београду својим корисницима помаже у њиховом раду, константном усавршавању и на тај начин им утире пут перманентног образовања. Едукација корисника, савремени приступи проналажења информација, помоћ приликом одабира публикација, само су неке од услуга ове библиотеке. Заједнички циљ запослених у библиотеци је да оспособе студенте тако да, могу да се снађу у информацијском обиљу, да поседују вештине проналажења, одабирања, вредновања и успешног коришћења информација, као и да им развију жељу и могућност напредовања на студијама и у професионалном животу после студија. Неопходно је да сваки студент развије способност креативног размишљања, страст за перманентним стицањем нових знања и применом истих у пракси. У сваком случају, неопходно је проценити интересовања и способности сваког студента и саветовати га без потцењивања његовог личног става. До одређених сазнања о студенту библиотекар може доћи само кроз разговор са њим. Самим тим, једна од кључних особина успешног библиотекара је добра комуникација са корисницима. Поред већ уобичајене комуникације “лицем у лице”, библиотекари на Математичком факултету однедавно са својим корисницима комуницирају и преко Facebook странице, што само доказује тезу, да библиотека треба да буде тамо где су њени корисници, а данас то засигурно представљају друштвене мреже.

У овом раду биће речи о најважнијим програмима едукације корисника, као и о дисеминацији стручних информација електронски доступ-

них преко КОБСОН-а , коју је библиотека такође уврстила у ред својих услуга.

Кључне речи: Рад са корисницима, корисници, услуге библиотеке, едукација корисника, библиотека Математичког факултета Универзитета у Београду.

Наше доба се обично дефинише као информатичко доба, где није важан само број информација, којих има на сваком кораку, већ је квалитет информација критичан фактор у стицању знања. Сви знамо да знања која стичемо током школовања, данас брзо застаревају, тако да сви морамо да учимо нове чињенице и да се прилагођавамо новим технологијама. Да би процес учења био доступан свима који желе да уче, треба да постоји институција, која жели да помогне људима да се снађу у обиљу информација. Једна од таквих институција данас, је сигурно високошколска библиотека. Модерно универзитетско образовање треба студенте да научи како да пронађу, вреднују и користе информације, јер више није могуће да науче коначан корпус знања који ће им бити довољан, како у животу тако и у професионалном раду.

Научно-технолошки развој, информационе технологије неминовно воде у информационо друштво, али потпуно искоришћавање потенцијала информационог друштва изван домаћаја технологије изискује информациону писменост као кључну компоненту доживотног учења и како је многи стручни ауторитети називају основно људско право у друштву 21. века. Библиотекари у високошколским установама треба да заузму јединствену позицију у покушајима да се дефинише и постигне информациона писменост студената. Циљ да се студенти оспособе тако да добро знају дисциплину коју су студирали и да су способни да се прилагођавају и да напредују на студијама и у професионалном животу после студија је заједнички за све институције високог образовања.

Библиотекари имају важну улогу у информационом описмењавању јер имају обавезу да студенте науче како да пронађу, вреднују и користе информације и знање у свету који се динамично развија. Информациона писменост није само од виталног значаја за ефикасно истраживање и побољшање успеха у професионалном раду, већ је основа за стварање компететног студента. Америчко друштво библиотекара ALA инсистирало је на новом моделу учења који полази од премисе да је “Учење чињеница слаба замена за учење људи како да уче”.

Обука корисника треба свакодневно да буде организована у високошколској библиотеци с обзиром на научно-истраживачки карактер рада студената и наставника. Студентима прве године, који су најнесналажљивији, информације о раду библиотеке су најпотребније. Библиотекар их може пружити на више начина:

1. предавањем о библиотеци одржаним у учионици;
2. предавањем одржаним у самој библиотеци и обиласком библиотеке;
3. филмским и видео пројекцијама и
4. упознавањем са штампаним водичем.

Студентима су поред информација о библиотеци потребне и информације о литератури и из литературе. Тако студент прве године без критичког става прикупља литературу за семинарски рад и испите. Студент друге године очекује потребне информације када од библиотекара затражи нешто о одређеном предмету. За студенте завршних година пожељна су детаљна упутства о библиотечким каталозима, класификационим схемама, референсним збиркама, методима коришћења секундарне и терцијалне литературе. Многи теоретичари који се баве информационом писменошћу, сматрају да дипломце треба укључити, а не издвајати из редовне наставе. У многим институцијама

у Европи се значајно повећао број факултетских одељења у којима је обука у информационим вештинама саставни део програма, нарочито на постдипломским студијама и курсевима учења на даљину.

У Библиотеци Математичког факултета, где сам запослена, корисници свакодневно добијају информације о условима и начину коришћења библиотечке грађе и каталога. Студенте прве године усмеравамо на упознавање библиотечког система и фонда који библиотека поседује. Поводом свечаног пријема бруцоша сваке године имамо представника из библиотеке, који студенте информисе о раду библиотеке, разговором и флајерима, које сваки бруцош добија. Студентима свих година препоручује се литература из посебно издвојеног дела фонда (учбеници, збирке задатака), помаже се у претраживању научних база, раду на изради семинарских и мастер радова. Поред усмених информација, корисници се упућују и на сајт библиотеке-<http://www.matf.bg.ac.rs/~scepenn/knjige/>, који смо сами поставили и кога редовно ажурирамо. На сајту се налазе подаци о историји библиотеке, фонду, запосленима, радном времену, а схвативши употребну вредност сајта, поставили смо одређене електронске књиге из историје математике, геометрије, вероватноће, што студентима представља посебну погодност. На сајту се могу пронаћи и информације о линковима који помажу математичарима да дођу до неких веома корисних информација. Излазећи у сусрет потребама корисника, на сајту се налази адреса виртуелног библиотекара, који одговара на разна питања корисника као што су: помоћ у тражењу одређене публикације, могућност продужења публикација, решавање одређених проблема који се јављају приликом претраге информација итд. С обзиром на важност контакта с јавношћу, Библиотека на Сајму књига и Сајму образовања на штанду Математичког факултета редовно комуницира и

упознаје потенцијалне кориснике са свим оним што једна академска библиотека има да понуди. Од 2010. године библиотека организује предавања за домаће и стране студенте докторских студија под називом “Како до научних информација: Кобсон-приступ, могућности, намена”.

С обзиром на то да је једна од кључних особина успешног библиотекара добра комуникација са корисницима, у нашој Библиотеци је могућа:

- комуникација “лицем у лице (усмене информације)
- Сајт библиотеке
<http://www.matf.bg.ac.rs/~scepenn/knjige/>
- На Сајму књига и Сајму образовања
- Виртуелни библиотекар
- Facebook страница библиотеке

Библиотека је у ред својих услуга уврстила дисеминацију стручних информација електронски доступних преко КОБСОН-а, по угледу на пројекат Факултета политичких наука у Београду. С циљем да што пре остваримо сарадњу са нашим професорима, путем електронске поште послали смо им упитник, који нам је омогућио лакшу претрагу области њиховог интересовања. За почетак, упитник смо наменили професорима и доцентима нашег факултета, а касније намеравамо да исту услугу понудимо и асистентима и сарадницима. Ми нисмо оцењивали релевантност чланака већ смо им само слали чланке, без провере њиховог садржаја, по критеријумима које су испунили у упитнику. Пример упитника:

- Презиме:
- Име:
- Звање:
- Катедра:
- Шиња област истраживања:
- Ужа област истраживања:

■ Кључне речи области истраживања:

на српском језику _____

на енглеском језику _____

■ У ком облику бисте желели да Вам информације буду достављене:

а) линк на чланак

б) апстракт

в) пун текст(уколико је доступан)

■ Временски период обухваћен претрагом:

а) најновији бројеви часописа, објављени у претходна три месеца

б) бројеви часописа старији од три месеца

■ Динамика достављања резултата:

а)седмично

б)једном у две недеље

в)месечно

г) посебан захтев, упишите

Ова услуга наишла је на веома позитивне реакције код професора, самим тим, многи су се пријавили за ову услугу и веома су задовољни на који начин им библиотекари врше одабир чланака, па често и лично долазе да се захвале на стручности и заједничкој сарадњи.

Библиотеке не изгледају више онако, каквим смо их доживљавали раније. Опис некадашње библиотеке би био: мирис папира, тишина, библиотекарка са пунђом и великим наочарима. Али данас, Библиотека може бити много тога, само не ово претходно наведено. Данашња библиотека је, или требало би да буде један информациони центар са електронским каталозима, креираним базама података, опремљен савременом технологијом која омогућава приступ електронским информацијама, динамичан библиоте-

кар информатички поткован, а са друге стране корисник са све комплекснијим захтевима. Оно што библиотекари никада не треба да забораве је да Библиотеке постоје ради задовољавања потреба корисника, да се више пажње поклања потенцицијалним корисницима, не треба чекати да корисник дође у библиотеку и да развој библиотека је у директној зависности од захтева и потреба корисника. Библиотекари високошколских библиотека све су заступљенији у образовању корисника, и тако овај тип библиотеке постаје место за постизање информационе писмености и доживотног учења. Посао библиотекара високошколске библиотеке постаје све динамичнији и у модерним библиотекама неће бити места за људе који нису спремни да се прилагоде новој средини, али то значи и да ће они морати много да уче и да буду увек један корак испред просечног технолошког образовања својих студената.

Литература:

1. Брофи, Питер. Библиотека у двадесет првом веку: нове услуге за информационо доба. Београд: Клио, 2005.
2. Вранеш, Александра. *Високошколске библиотеке*. Београд: Конзорцијум ТЕМПУС пројекта УМИ ЈЕР 16059-2001, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“; Бањалука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2004.
3. Вранеш, Александра, Љиљана Марковић и Гвен Александер, ур. *Информациона писменост и доживотно образовање*. Београд: Филолошки факултет, Библиотекарско друштво Србије; Вичита: Емпорија универзитет, 2008.
4. Стокић Симончић, Гордана и Жељко Вучковић. *Information literacy in Serbia: Initiatives and strategies*. Необјављени рукопис.
5. Стокић Симончић, Гордана. *Best Practice у 22 приче: комуникација, култура организације, односи библиотека с јавношћу*. Панчево: Градска библиотека; Источно Сарајево: Матична библиотека, 2009.
6. Филипи-Матутиновић, Стела. „Које су перспективе високошколских библиотека у ери информација?“. *Инфотека* бр. 3 (2005). www.unilib.bg.ac.rs/za_jednica01/izdanja/infoteka/br3_2005/INFOTEKA_VI_3_Sepembar2005_177-195.pdf

Abstract: Higher education development, the change in way of communicating in science circles, process of life long learning and distance learning have made Higher education Libraries intensify their work and change the focus from library fund development to users, their literacy and fulfilling their specific needs. By upgrading their programs everyday, by librarians will and work, Library of Faculty of Mathematics in Belgrade helps their users in their work, constant learning and in that way make a path for them in permanent education. Educating users, modern approach in finding information, help in publication selecting are only some of the services in this library. The mutual goal of library employees is to train students to manage their way through informational affluence, to know how to find required information, select, value and use the found, as well as to develop will and ability to make progress at faculty and in their professional life after faculty. It is necessary for each student to develop ability of creative thinking, passion for permanent learning and applying what has been learnt. Also, to value interest and ability of each student and to advise them regardless of their personal attitude. A librarian can get to know student's abilities through a conversation. According to that, one of the most important characteristics is to communicate well with the users. Along with the so-called face to face communication, librarians at Faculty of Mathematics have recently started using Facebook in their communication with students, which proves the theory that Library should be where the users are, and nowadays it means social networks.

This work will be about the most important programs for user education, as well as about dissemination of professional electronic information available through „KOBSON``, which has been included in library services.

Key words: working with users, users, library services, education of a user, Library of Faculty of Mathematics in Belgrade.

Биографија

Рођена у Смедереву 1983. године. Основну и средњу школу завршила у Ковину. Дипломирала на Филолошком факултету у Београду, на Катедри за библиотекарство и информатику. Од 2007. године запослена у библиотеци на Математичком факултету у Београду. Студент је докторских студија на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Стручне радове писала за истакнуте домаће библиотекарске часописе: *Панчевачко читалиште*, *Високошколске библиотеке* и *Крагујевачко читалиште*. Учествовала је на међународној конференцији „Књига и језик у развоју савременог друштва“, одржаној на Филолошком факултету у Београду, а током 2011. године на Стручном скупу

библиотекара одржаног у Требињу и међународној научној конференцији у Београду “Дигитализација културне и научне баштине, универзитетски репозиторијуми и учење на даљину “. Две године је била ангажована у настави на Катедри за библиотекарство и информатику као стручни сарадник за предмете Менаџмент у библиотекама и Односи библиотека с јавношћу.

Весна Шујица,
Универзитетска библиотека
„Светозар Марковић“ Београд;
Љиљана Станимировић,
Радмила Царевић,
Универзитетска библиотека
Крагујевац

УДК: 021:004.738.5
10.7251/BSC1303184S

„ИНТЕРНЕТ УЧИОНИЦЕ“, ОБАВЕЗНИ ДЕО САСВРЕМЕНЕ БИБЛИОТЕКЕ

Сажетак: Још 1987. године Скупштина Београдског универзитета је донела одлуку о формирању информационог система Универзитета. Библиотека која је одређена да буде центар за научне и стручне информације и из ове области, била је Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“. Тада је са иностраним информационим изворима успостављена и прва „модем веза“. Предвиђена је и основна сврха делатности која би била пружање помоћи корисницима током проналажењу потребне литературе или информација у фондовима или изворима информација. Са појавом светске интернет мреже (www) формирана је и „интернет учионица“ као један од веома битних сегмената информационе делатности.

“Интернет учионице” играју важну улогу у образовању и библиотекарству, које је кроз „студирања на даљину“ и тзв. „онлајн (online) курсеве и наставу“ открило нове изазове. Сарадња са факултетима и систематско образовање корисника и библиотекара факултетских библиотека у многоме помаже и проширује могућности рада са студентима, а посебно са онима који нису у стању да и физички дођу до библиотеке. Уз помоћ „онлајн“ приступа корисника у тзв. “интернет учионицама” олакшан је поступак учења и истраживања, као и учешће у „онлајн дискусијама“ (од најмлађих студената до професора и научних радника на институтима). Ипак Казањин у свом раду “Библиотека филозофија и пракса“ објављеног 2006. године тврди да ће информациони системи и „онлине“ библиотеке бити само део библиотека сутрашњице. Приступ „снимљеном знању“ неће бити могуће у потпуности обавити преко интернета. Он се не слаже са све популарнијим уверењем да ће

употреба рачунара и „онлајн“ библиотеке заменити класичну зграду са књигама, часописима и другим штампаним материјалом.

Досадашња искуства Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду и Универзитетске библиотеке у Крагујевцу јасно показују да је интересовање за коришћењем овог вида библиотечких услуга свакога дана све веће. Универзитетска библиотека у Београду је прва међу универзитетским библиотекама у Србији која је формирала „интернет учионицу“ за кориснике и тренутно поседује две „интернет учионице“ са укупно 22 рачунара, чије услуге дневно користи просечно око 120 корисника. „Интернет учионица“ Универзитета у Крагујевцу формирана 2005. године и располаже са 10 места за слободан приступ интернету, а дневно је користи просечно 30 корисника и то у простору који је интегрални део читаонице.

Кључне речи: интернет учионица, савремена библиотека, учење на даљину.

У динамичном свету информација и информационих технологија библиотеке су постале образовно-информациони центри са циљем да корисницима пруже комплетну и садржајну информацију. Идући у корак с временом и новим технологијама менјају се облици и методи рада са корисницима услуга библиотека. Високошколске библиотеке су постале модерне институције академског карактера, које омогућавају својим корисницима, пре свега студентима и наставном особљу универзитета, приступ свим облицима информисања и изворима информација.

Интернет, као глобална светска мрежа, омогућава библиотекама да својим корисницима пружи информације ради подршке и унапређења образовног, истраживачког и научног рада. Интегришући електронске изворе са осталим ресурсима библиотеке проширују границе библиотечких фондова.

“Интернет учионице” играју важну улогу у образовању и библиотекарству, које је кроз „студирања на даљину“ и тзв. „онлајн (online) курсеве и наставу“ открило нове изазове. Сарадња са факултетима и систематско

образовање корисника и библиотекара факултетских библиотека у многome помаже и проширује могућности рада са студентима, а посебно са онима који нису у стању да и физички дођу до библиотеке. Уз помоћ „онлајн“ приступа корисника у тзв. “интернет учионицама” олакшан је поступак учења и истраживања, као и учешће у „онлајн дискусијама“ (од најмлађих студената до професора и научних радника на институтима). Ипак Казањин у свом раду “Библиотека филозофија и пракса“ објављеног 2006. године тврди да ће информациони системи и „онлине“ библиотеке бити само део библиотека сутрашњице. Приступ „снимљеном знању“ неће бити могуће у потпуности обавити преко интернета. Он се не слаже са све популарнијим уверењем да ће употреба рачунара и „онлајн“ библиотеке заменити класичну зграду са књигама, часописима и другим штампаним материјалом.

С обзиром на огромну количину информација које данас постоје на Интернету, а која је довела до синдрома информационе преоптерећености (синдром ТМІ- Тоо Мууч Information), библиотекари су постали дисеминатори информација и информациони посредници између корисника и електронских ресурса. Корисницима је омогућено претраживање свих јавно доступних информација преко Академске мреже (AMRES), а на располагању им је и помоћ у претраживању.

Још 1987. године Скупштина Београдског универзитета је донела одлуку о формирању информационог система Универзитета. Библиотека која је одређена да буде центар за научне и стручне информације и из ове области, била је Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“. Тада је са иностраним информационим изворима успостављена и прва „модем веза“. Предвиђена је и основна сврха делатности која би била пружање помоћи корисницима током проналажењу потребне литературе или

информација у фондовима или изворима информација. Са појавом светске интернет мреже (www) формирана је и „интернет учионица“ као један од веома битних сегмената информационе делатности.

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду може се похвалити податком да је укупан број корисника Интрнет учионице у у току двехиљадеједанаесте године био 13802 а током двехиљадедваесте 15.412 корисника. Радно време ове учионице је од 8 до 20 часова сваког радног дана док је суботом радно отворена за кориснике од 8 до 14 часова. Осим претраживања по Интернету, студенти овај простор често користе и за израду својих семинарских радова. Од 2012 године сваке среде у просторијама Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ организује се обука корисника за претраживање база података које најчешће користе у овој библиотеци а то је пре свега електронски каталог и Виртуелна библиотека Србије као и КоБСОН (Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку).

Универзитетска библиотека у Крагујевцу, у оквиру своје информационо-рефералне делатности, формирана је 2005. године *Интернет учионицу* са рачунарима и пратећом опремом, која корисницима омогућа приступ електронским садржајима. Средства за набавку пет рачунара ове учионице обезбедило је Министарство за науку, технологију и развој републике Србије.

На конкурс Јужноморавске регије Развој иностране помоћи Србији 2009. године, усвојен је пројекат Адаптација и опремање читаонице Универзитетске библиотеке у Крагујевцу, чију је реализацију подржао град Крагујевац, а пружена је и значајна финансијска подршка Министарства просвете. Реализација овог Пројекта допринела је побољшању услова рада студената и наставно-научних радника

Универзитета у Крагујевцу као и свих осталих корисника Библиотеке. Интернет учионица, са десет места за слободан приступ Интернету и потпуно новом опремом, постала је интегрални део читалачког простора библиотеке. У читаоница за периодичку налазе се још четири рачунара за потребе корисника. Просечна дневна посећеност је око тридесет корисника. Услуга коришћења Интернета је бесплатна у трајању од једног часа дневно. Радно време ове Интернет учионице је сваког радног дана од 8. 00 до 19.00 часова и суботом од 9.00 до 14.00 часова.

Досадашња искуства Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду и Универзитетске библиотеке у Крагујевцу јасно показују да је интересовање за коришћењем овог вида библиотечких услуга свакога дана све веће. Универзитетска библиотека у Београду је прва међу универзитетским библиотекама у Србији која је формирала „интернет учионицу“ за кориснике и тренутно поседује две „интернет учионице“ са укупно 22 рачунара, чије услуге дневно користи просечно око 120 корисника. „Интернет учионица“ Универзитета у Крагујевцу формирана 2005. године и располаже са 10 места за слободан приступ интернету, а дневно је користи просечно 30 корисника и то у простору који је интегрални део читаонице.

Литература:

1. <http://www.unilib.bg.ac.rs/usluge/citaonice/index.php>
2. <http://www.kg.ac.rs/vest.php?>
3. http://www.zaprokul.org.rs/lkp/kragujevac/univerzitetska_biblioteka_u_kragujevcu_.html
4. <http://www.internetucionica.rs/>
5. <http://rc.etf.bg.ac.rs/studenti/ucionica>
6. <http://www.edufair.rs/fakulteti/metropolitan-univerzitet-u-beogradu/>
7. <http://nasaucionica.wordpress.com/>

Abstract: Assembly of Belgrade University made a decision about forming University Information System in 1987. The library chosen to be the center for science and professional information from this domain was the University Library "Svetozar Markovic". That was when the first "modern connection" was established with international information sources for the first time. The basic activity purpose was estimated to be providing help to users while searching the necessary literature or the information about fund or information sources. With the start of the world internet network (www- world wide web) , the internet classroom has also been created as one of the very important parts of information activity.

"Internet classrooms" play the important role in education and librarianship, which has revealed new challenges through distance learning and so-called online courses and teaching. Cooperating with faculties and systematic user and librarian of Faculty libraries education, has helped a lot and widen ways of working with students, specially with those who are disabled to come to the Faculty by themselves. With online user access to so-called "internet classroom" the process of learning and researching has been facilitated. as well as the access to "online discussions" (from youngest students to professors and science workers at institutes). However, Kazanjin in his work "Library Philosophy and Practice" 2006. claims that information systems and "online" libraries will be just a part of future libraries. The access to "recorded knowledge" will not been possible completely through internet. He disagrees with the more and more popular belief that computers and "online" libraries will replace traditional building filled with books, magazines and other printed material.

Previous experiences in University library "Svetozar Markovic" Belgrade and in University library Kragujevac have clearly shown that interest for using this type of library services grows bigger and bigger every day. University Library Belgrade is the first among libraries in Serbia which has formed "internet classroom" for users and it currently has two "internet classrooms" with twenty-two computers, whose services are used by approximately 120 users every day. "Internet classroom" of University Kragujavec was formed in 2005. and it has ten positions for free access to the internet, and it is used daily by approximately 30 users in the space which is integral part of Reading room.

Key words: internet classroom, modern library, distance learning.

САДРЖАЈ

Др Милена Максимовић ЧИТАЊЕ У САДАШЊЕМ КОНТЕКСТУ УСПОСТАВЉАЊА КУЛТУРЕ И ПИСМЕНОСТИ	3
Биљана Билбија БИБЛИОТЕКА КАО ЛОКАЛНИ КУЛТУРНИ ЕНТИТЕТ	16
Славица Гостимировић НАЦИОНАЛНА БИБЛИОГРАФИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ	44
Др Добрила Бегенишић БИБЛИОТЕКЕ НА ПУТУ ОД ТРАДИЦИОНАЛНИХ ДО САВРЕМЕНИХ	59
Мирела Шарић НА ПУТУ КА САВРЕМЕНОМ БИБЛИОТЕКАРСТВУ	70
Драган Мићић СТАРЕ И РИЈЕТКЕ КЊИГЕ У БИБЛИОТЕЦИ ЈЕВРЕЈСКЕ ОПШТИНЕ ДОБОЈ	83
Даниела Скоковић БИБЛИОТЕКА ЗА НАЈМЛАЂЕ	104
Mladen Masar NASTANAK BRENOVA GRADSKЕ KNJIŽNICE ZADAR	114
Жељко Петрић ШКОЛСКЕ БИБЛИОТЕКЕ НА ДОБОЈСКОЈ РЕГИЈИ – СТАЊЕ И МОГУЋНОСТИ РАЗВОЈА	130
Mr Vera Petrović MA Marija Bulatović Nikola Krsmanović RAZVOJ I PRIMENA INFORMACIONE TEHNOLOGIJE U VISOKOŠKOLSKIM BIBLIOTEKAMA CENTRALNE SRBIJE	150

Миљана Тодоровић
РАД СА КОРИСНИЦИМА У БИБЛИОТЕЦИ МАТЕМАТИЧКОГ
ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ..... 175

Весна Шујица
Радмила Царевић
„ИНТЕРНЕТ УЧИОНИЦЕ“, ОБАВЕЗНИ ДЕО
САСВРЕМЕНЕ БИБЛИОТЕКЕ..... 184

"БИБЛИОТЕКАРСТВО СРПСКЕ"
Часопис из области библиотекарства и
библиотечно-информационе дјелатности
год. IV, бр.3-4

Librarianship of Serpska
Journal of Library Information Function

Главни и одговорни уредник
Љиљана Кнежевић

Издаје
Друштво библиотекара Републике Српске

Припрема и прелом слога
Зоран Танић

Адреса редакције
71123 Источно Сарајево
Стефана Немање број 6, тел: 057 340 305
факс: 057 320 670
e-mail: matbibli@teol.net

*Рјешењем Министарства просвјете и културе
у Влади Републике Српске, број 6-01-8-20/05 од 15.12.2005. годи-
не, часопис Библиотекарство Српске, Вишеград,
уписан је у регистар јавних гласила под редним бројем 506.*

Штампа
ЕУРОПРИНТ
Источно Сарајево

Тираж
300

Вишеград, април 2013.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

02(497.6 Република Српска)

БИБЛИОТЕКАРСТВО Српске : часопис из области
библиотекарства и библиотехничко-инфармационе дјелатнос-
ти = Librariranship of Srpska : Journal of Library Information
Function / главни и одговорни уредник Алекса М. Алаџић. -
Год. 1, бр. 1 (2008)- . - Вишеград (Ужичког корпуса 12) :
Друштво библиотекара Републике Српске : Library Association
of Republic of Srpska, 2008- . - 22 cm

Годишње.

ISSN 1840-4030 = Библиотекарство Српске

COBISS.BH-ID 17218566